

**SPECIES OCH NP-FORM I FINSKA INLÄRARES SVENSKA PÅ APPROBATUR- OCH
LAUDATURNIVÅ**

En undersökning med lucktest hos studerande i nordisk filologi vid Jyväskylä universitet

Pro-gradu –avhandling
i nordisk filologi
vid Jyväskylä universitet
våren 2000

Annika Karjalainen
Kirsi Kuorikoski

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Humanistiska fakulteten	Institutionen för nordiska språk
Författare Karjalainen Annika och Kuorikoski Kirsi	
Titel Species och NP-form i finska inlärares svenska på approbatur- och laudaturnivå En undersökning med lucktest hos studerande i nordisk filologi vid Jyväskylä universitet	
Ämne nordisk filologi	Typ av avhandling pro gradu
Avhandlingen färdig vårterminen 2000	Antalet sidor 108s.
<p>Sammandrag</p> <p>Syftet med denna pro gradu-avhandling är att få reda på hur approbatur- och laudaturstuderandena i nordisk filologi vid Jyväskylä universitet behärskar nominala dependenser. Huvudvikten ligger vid det semantiska, dvs. kategorin species. Problematiken studerades med hjälp av ett lucktest som konstruerades med utgångspunkt i fem tidningsartiklar. Testet genomfördes med 15 approbatur- och 15 laudaturstuderande. Testresultat matades in i dator och studerades med hjälp av t-testet, som ingår i programpaketet SPSS.</p> <p>Den teoretiska bakgrunden består av två delar. För det första ges en översikt över nominala dependenser. Vi studerar species ur referensens, definitetens och indefinitetens synvinkel. Vi tar även upp genus-och numeruskongruens samt kasus. Sedan fortsätter vi med species i svenskan och tar upp kategorierna Referens till individer och Icke-individuellt bruk av substantiv. Detta kompletteras med en kortfattad presentation av species i finskan, dvs. kvantitativt och notivt species. För det andra koncentrerar vi oss på andraspråksinläring, närmast kontrastiv analys och universell grammatik. Vi tar upp svenskans species ur L2-inlärares synvinkel och presenterar tidigare forskning kring detta ämne med speciell uppmärksamhet på avancerade finskspråkiga inlärare.</p> <p>Våra testresultat är inte statistiskt signifikanta, vilket ger upphov till två slags hypoteser: antingen hör testpersonerna till samma population eller det är fråga om takeffekten, vilket betyder, att studerandena redan uppnått en maximal nivå angående inläring. Detta kan skildras med en s-formad inlärningskurva ursprungligen presenterad av Charles-James Bailey (1973:77). Testresultaten visar dock att det finns vissa starka och svaga områden inom de fem huvudkategorierna. Allmänt sett blir korrekthetsprocenterna hos kategorin Referens till individer relativt höga. Hos kategorin Icke-individuellt bruk av substantiv lyckas studerandena bra med icke-räkningsbara abstrakter och ämnesnamn. De uppkomna problemen tycks vara både semantiska och strukturella till sin karaktär. På semantisk nivå tolkas referensen felaktigt. Ett annat problemområde är referensramarna och onödig användning av pluralis där singulara former krävs. På strukturell nivå stöter vi på genusfel och fel i genuskongruensen, vilka dock är lågfrekventa. Ytterligare kan man tillägga att kategorin Fraser vållar problem.</p> <p>Nominala dependenser utgör en stor utmaning för språkstudier. Det egna engagemanget spelar en stor roll här. Trots det kan läraren med aktiverande undervisningsmetoder vara en positiv faktor i denna process.</p>	
Uppslagsord andraspråksinläring, artikelbruk, lucktest, nominala dependenser, referens, species	
Bibliotek/Förvaringsplats Aallon kirjasto	
Övriga uppgifter	

INNEHÅLL

INLEDNING

1.1 Syfte	1
1.2 Material och metod	2
2 NOMINALA DEPENDENSER	
2.1 Allmänt	5
2.2 Species	6
2.2.1 Referens	6
2.2.2 Definitheit och indefinitheit	8
2.2.2.1 Referens till individer	10
2.2.2.2 Icke-individuellt bruk av substantiv	12
2.3 Genus- och numeruskongruens och kasus	14
2.3.1 Svenskan	14
2.3.2 Finskan	15
3 SPECIES I SVENSKAN	
3.1 Allmänt	16
3.2 Referens till individer	17
3.2.1 Bestämd form	17
3.2.2 Obestämd form	21
3.3 Icke-individuellt bruk av substantiv	23
3.3.1 Obestämd och bestämd form	24
3.3.2 Naken form och pluraler	28
3.3.3 Substantiv i predikativ ställning	35

4	SPECIES I FINSKAN	
4.1	Allmänt	38
4.2	Kvantitativt och notivt species	38
5	ANDRASPRÅKSINLÄRNING	
5.1	Allmänt	40
5.1.1	Terminologi	40
5.1.2	Kontrastiv analys och universell grammatik	42
5.2	Svenskans species och L2-inlärare	46
5.2.1	Allmänt	46
5.2.2	Tidigare forskning	47
5.2.2.1	Kontrastiva jämförelser	47
5.2.2.2	Avancerade finskspråkiga inlärare	52
6	ANALYS AV ARTIKELVAL I TESTSVAR	
6.1	Allmänt	55
6.2	Referens till individer	58
6.2.1	Specifik referens	59
6.2.2	Icke-specifik referens	70
6.3	Icke-individuellt bruk av substantiv	79
6.3.1	Klasstillhörighet	79
6.3.2	Icke-räkningsbara abstrakter och ämnesnamn	87
6.3.3	Fraser	92
	DISKUSSION OCH SAMMANFATTNING	96
	LITTERATUR	103
	Bilaga	106

INLEDNING

1.1 Syfte

Som ett fenno-ugriskt språk har finskan ett mångsidigt kasussystem. I svenska språket är kasussystemet betydligt enklare. Det som vi finska inlärare inte är vana vid är artiklar och deras funktion som speciesmarkörer. Vi anser att det är just artikelbruket som vållar de största problemen för finska universitetsstuderande i svenska. Vi är speciellt intresserade av studerande, som studerar nordisk filologi vid institutionen för nordiska språk vid Jyväskylä universitet. Syftet med detta pro gradu-arbete är att få reda på hur våra studerande behärskar nominala dependenser, speciellt species och om det har skett någon märkbar utveckling vid detta område under studietiden från approbaturtill laudaturnivån. Vi antar att laudaturstuderandena behärskar dessa dependenser bättre än approbaturstuderandena.

Vår teoridel är tudelad: först skall vi koncentrera oss på nominala dependenser. Vi närmar oss species av referensens och definithetens kontra indefinithetens synvinkel. Vi tar även fram genus- och numeruskongruens samt kasus. Vi fortsätter med species i svenskan och tar upp kategorierna refens till individer och icke-individuellt bruk av substantiv, vilka också framhävs i analysdelen. Detta utvidgas sedan med en presentation av species i finskan, som grundar sig på kvantitativt och notivt species. För det andra betraktar vi vad forskarna allmänt har konstaterat om andraspråksinlärning och hur vi L2-inlärare möter svenskans species.

Empirin baserar sig på den utdelning som presenterats i kapitel 3. Nu lägger vi vikt vid det empiriska, dvs. det autentiska materialet. De teoretiska anmärkningarna blir sekundära här. Vi skall alltså följa den svartholmska modellen som baserar sig på kategorierna referens till individer - de närmast pragmatiska begreppen specifik och icke-specifik referens - och icke-individuellt bruk av substantiv, dvs. generisk referens. Den senare kategorin innehåller den icke-individuella beteckningen klasstillhörighet, icke-räkningsbara abstrakter och ämnesnamn samt fraser. Dessa kategorier blir testade med ett lucktest som vi själv utarbetat. Kategorierna delas även i mindre helheter, till vilket vi återkommer i avsnitt 6.1. I detta avsnitt presenterar vi även vår statistik (se nedan 2.1).

I empiridelen koncentrerar vi oss på följande punkter. För det första vill vi veta vad studerandena kan och hurdana fel de eventuellt gör, dvs. om det är närmast fråga om genus- och numerusfel eller kongruensfel i attributiva fall eller kan man vid sidan av dessa i hög grad grammatiska felkällor tala om semantiska fel, dvs. speciesfel. För det andra är vi intresserade av att studera om det enligt våra testresultat kan påvisas någon utveckling under studieåren. Ytterligare ger vi akt på eventuell inre variation. För det tredje skall vi begrunda hurdana tillämpningar dessa testresultat har i praktiken, mao. vilka är de områden man bör fästa uppmärksamhet vid i undervisningen..

Vi tar upp några praktiska problem i detta skede. I samband med testet använder vi oss av förkortningen (pl) vid ställen där det krävs pluralform. I några fall utelämnas dock denna symbol eftersom kontexten explicit visar att det är den plurala formen som väntas (t.ex. *De fem barn___ som fick räddas*), vilket möjligen kan förorsaka förvirring bland studerandena. I testet ombads testpersonen att sätta ett streck på ställen där denne/denna inte ville reagera. Den stora frågan är hurdana kriterier vi har för ett rätt svar. Vi har låtit tre infödda talare, av vilka två är finlandssvenska och en rikssvensk, utföra testet och ge alla tänkbara alternativ. Ibland hade informanterna dock olika ståndpunkter. När de var oeniga litade vi på majoriteten (2/3). Å andra sidan kan man diskutera när svaret kan anses vara acceptabelt ur vårt perspektiv. Vi återvänder till denna problematik senare. Till sist måste vi konstatera att antalet testpersoner är relativt litet, vilket kan leda till slumpmässiga skillnader mellan de två testgrupperna.

1.2 Material och metod

Testmaterialet består av fem texter. Tre av dem är hämtade ur tidningen Svenska Dagbladet (17.1.1999) och två av dem ur de naturvetenskapliga utgivelseerna Astrids Naturböcker. Vi har manipulerat texterna för att få fram för oss relevanta konstruktioner. De två första artiklarna har publicerats i tidningen Svenska Dagbladet. Text 1 *En dog och sex skadades när lägenhet brann* rör det sig närmast om specifik och icke-specifik referens. Texten är kronologiskt uppbyggd. Det finns 21 testitem i denna text, av vilka sju är attributiva och i dessa fall måste man som sagt iaktta kongruensen. Text 2 *Ingefära bra mot snuvan* är ett recept och innehåller närmast icke-räkningsbara fall i alla specieskategorier. Av 15 testitem är 11 stycken attributiva.

De två följande artiklarna, som är utgivna i Astrids Naturböcker koncentrerar sig på icke-individuellt bruk av substantiv. Dessa artiklar presenterar arternas egenskaper, vilket möjliggör ett

speciellt fokus på delklassen klasstillhörighet inom icke-individuellt bruk av substantiv. Text 3 *Vårlok* innehåller 11 item av vilka två har modifierats med attribut. I text 4 *Gråsparv* har vi 11 testitem. Det finns fem attributiva fall bland dessa item. Den sista artikeln *Svenska Dagbladet söker* är en platsannons, som innehåller också en kortfattad presentation av själva tidningen. Av dessa fem artiklar har denna manipulerats mest. Vi har tillsatt en del fraser i artikeln. Här har vi dock exempel på alla referenstyper. Text 5 har sammanlagt 20 testitem av vilka 13 är attributiva. Artiklarna finns bifogade i slutet av vårt arbete.

Som tidigare antytt handlar det om ett lucktest, som förbereddes redan i seminarieskedet. På första sidan av testet ger vi anvisningar angående utförandet av testet. För det första måste testpersonen sätta in den korrekta formen av substantivet/adjektivet. Som sagt ber vi även att testpersonen sätter ett streck på ställen där han/hon inte vill reagera. Som vi har påstått har vi använt förkortningen (pl) på ställen där pluralformen krävs. Bredvid varje artikel ger vi en ordlista, där man kan hitta alla de aktuella böjningsformerna hos substantiven/adjektiven för att undvika eventuella genusfel. För säkerhets skull har vi vid några enstaka fall givit böjningsformerna i parentes direkt efter frasen i fråga (t.ex. *ett med/el, -let, -, len*).

Som redan nämnts riktas testet till språkstuderingen på universitetsnivån. Som en approbaturstuderande anser vi en person som håller på med kurser som gäller närmast språkkunskap, dvs. uttal, översättning och grammatik. Kriteriet för en laudaturstuderande är att personen håller på med att avlägga en kurs på denna nivå. Testet genomfördes med femton approbatur- och femton laudaturstuderande i uttals- och översättningsgrupper samt i laudaturseminariet vid institutionen för nordiska språk på våren 1999. Ytterligare testade vi enstaka laudaturstuderande. Som kuriositet vill vi nämna att alla testpersoner var kvinnor, vilket är dock inte något medvetet val. Testpersonerna arbetade självständigt utan hjälpmedel med hjälp av de skriftliga anvisningar som beskrivs ovan. Genomförningstiden på testet är 45 minuter.

Vår utgångspunkt i detta arbete är att studera nominala dependenser, den semantiska kategorin species och fenomenen omkring detta. Som konstaterats måste man definiera hurdana kriterier det finns för ett rätt svar i testet. Detta är en tvåställig fråga. För det första har vi konstaterat att det är våra informanter som definierar vilka former och betydelser som accepteras i den aktuella kontexten. För det andra kan man betrakta hur vi behandlar och värderar eventuella fel. Eftersom resultaten skall testas statistiskt är vi tvungna att använda en relativt enkel skala här: svaret är

antingen rätt eller fel, vilket innebär att vissa för oss redundanta fel måste godkännas. Även om vi ger de aktuella formerna av substantiven och adjektiven bredvid testartiklarna måste vi bereda oss för eventuella genusfel. Vi skall acceptera dessa fel (t.ex. *+brandet*). I attributiva fall skall vi dock kräva någon systematik här (t.ex. *+en trevlig och smart magasin*), och att man inte kombinerar obestämda och bestämda former i samma kontext (t.ex. *+kokande vattnet*). Vi skall även acceptera eventuella skrivfel om de inte vållar några tolkningsmässiga problem, dvs. vi vet vilken form som används (t.ex. *+fönstet*). Summa summarum, det relevanta är att vi vet vilken referenskategori testpersonen menar, t.ex. *+den kokande vattnet* tycks stå för specifik referens oavsett genusfelet i det framförställda artiklet. I några enstaka fall kan man eventuellt ha diverse tolkningar gällande species eller numerus. Dessa lösningar godkänner vi också. I tabellerna nedan skall vi använda följande tecken: + står för ett felaktigt svar och +NP? betyder att testpersonen inte har reagerat, vilket också underkänns. Om det inte finns några anmärkningar så gäller det ett rätt, normenligt svar eller så har vi godkänt eventuella normavvikelser, närmast skriv- eller genusfel.

Testresultaten studeras även med hjälp av statistisk signifikansprövning, dvs. t-testet i programmet SPSS. Vi skall undersöka med hur stor sannolikhet det kan påstås att den skillnad vi eventuellt får fram är verklig och inte bara orsakad av slumpen. Som sagt samlar vi ihop de enskilda testitemen i de fem huvudkategorierna specifik referens, icke-specifik referens, klasstillhörighet, icke-räkningsbara abstrakter och ämnesnamn samt fraser. Å ena sidan skall vi jämföra dessa referensgrupper med varandra. Å andra sidan är vi intresserade av att veta om de två testgrupperna tillhör samma population, dvs. tillhör samma språkliga nivå eller om – som vi antar – det gäller en population av språkligt mer kunniga studerande (laudatur) och en population av mindre kunniga studerande (approbatur) beträffande dessa huvudkategorier. Vi skall även beakta de individuella skillnaderna i testgrupperna.

Vi började med att bilda en numerisk fil där varje testperson representeras av tre rader och 32 kolumner, vilka motsvarar de enskilda testitemen. Testpersonerna har även nummerats (01-15) liksom nivån (1= aprobatur, 2= laudatur). Ytterligare fanns det en kolumn för radnumret. De 82 svaren kodades med skalan rätt (1)/ fel (0) – baserad på kriterierna ovan. Sedan bildades nya variabler i systemfilen genom att kombinera de enskilda testexemplen i de fem huvudgrupperna. Vi återkommer till resultaten i empiridelen i avsnitt 6.1 och närmare i samband med de enskilda kategorierna (6.2-6.3).

2. NOMINALA DEPENDENSER

2.1 Allmänt

I *Definita och indefinita attribut* reder Ulf Teleman (1969) ut några av de regler som gäller för nominalfrasens utseende i nusvenskan. Hans utgångspunkt är i hög grad grammatisk; den teoretiska ramen för den aktuella undersökningen utgörs av generativ transformationsteori som utarbetats av lingvisten Noam Chomsky (1965). Där förutsätts det att varje mening har en djupstruktur, som omvandlas av ett antal transformativa regler till meningar med ytstruktur. I *Definita och indefinita attribut* studerar Teleman (1969) vilka kategorier, drag och regler som behövs för att kunna spegla den infödda talarens språkliga kompetens. Alla substantiv förekommer inte med alla attribut, alla artiklar och premodifikationer inte med alla suffix. Det man måste vara medveten om här är nominala dependenser. Grammatiskt sett undersöker man vilka språkliga item som tycks vara beroende av varandra i en svensk nominalfras. Dessa relationer styr även valet av artikel.

Kategorin *species* introducerades av lingvisten Adolf Noreen. Enligt Noreen (1904:76) kännetecknas de tre betydelskategorierna definit (bestämt), indefinit (obestämt) och generellt (allmänt) *species* "af tillvaron eller icke-tillvaron af vissa pronomina bøjningselementer, de s.k. artiklarna". Nominalfraser med bestämt *species* är av tillbakasyftande (anforisk) karaktär. Bestämt *species* kännetecknas av ett framförställt fristående hjälpord (artikel) eller/och ett suffix. I singularis karakteriseras artikelbruket hos obestämt *species* av en framförställd obestämd artikel. För allmänt *species* kallar han nominalfraser med fix (expressiv) betydelse.

Vi skall således börja med *species* och introducera begreppet referens (avsnitt 2.2.1) och fortsätta sedan med definithet och indefinithet (avsnitt 2.2.2). Vi skall inledningsvis studera det komplicerade förhållandet mellan form och betydelse i svenskan. Här lämnar vi kategorin *species* och utvidgar perspektivet med några iakttagelser av genus- och numeruskongruens och kasus i svenskan och finskan (avsnitt 2.3).

2.2 Species

2.2.1 Referens

Perridon (1989:1-2) anser att vi tolkar objekt och processer i världen genom gestalter (*Gestalten*), som fungerar som ett slags varierande medlare mellan världen och vårt sinne. Dessa gestalter har två ansikten. Först kan man tala om det mentala ansiktet (sinne → värld), som skapar mentala bilder om omvärlden. För det andra har man ett mera konkret ansikte (värld → sinne), som kartlägger och generaliserar egenskaper av olika objekt i världen. I språket är Gestalten (innehåll, betydelse) i nära samband med ljudande Gestalten (uttryck, tecken). När man alltså iakttar och tolkar ett föremål som ett visst objekt med en given betydelse (t.ex. Gestalt G) förknippar man innehåll med uttryck. Objektet som tolkas som G kallas referent. Perridon anser även att referens är en funktion som definieras i talsituationen. Det är faktiskt talaren som refererar i talsituationen, inte uttrycket i sig. Referens har således en deiktisk karaktär. Problematiken diskuteras närmare i avsnitt 2.2.2.

Det måste poängteras att relationen mellan en gestalt och en ljudande gestalt är arbiträr eller omotiverad. Att gestalt G_n associeras med det ljudande SG_n , och inte med t.ex. SG_m , kan inte motiveras med innehållsmässiga skäl. Perridon betraktar denna relation med en svag version av korrespondensteori (eng. *correspondence theory*), som säger att det finns en en-till-en relation mellan uttryck och innehåll. För det första konstaterar han att en systematisk skillnad på uttrycksplanet hänvisar till en systematisk skillnad i betydelse, i fall man möter valfrihet. För det andra tycks de formella likheterna i samma kontext hänvisa till likheter även på betydelsesidan. (Perridon 1989:24-26)

Vi fortsätter med några liknande, allmänna semiotiska distinktioner. Allwood och Andersson (1976:55-56) diskuterar referens med termerna betecknande (tecken), betecknade (betydelse) och tolkaren. Koncentrerar vi oss på betydelse gör Allwood och Andersson en vidare distinktion mellan intension, det vill säga betydelse i mera strikt mening, och extension, dvs. vad som betecknas. Termen intension är således identisk med de alternativa begreppen *Sinn* (Frege 1892), mening, konnotation eller innehåll. Extension förknipps vanligen med begreppen *Bedeutung* (Frege 1892), referens, denotation eller omfång. Det är det senare som närmar sig vad Perridon (1989) kallar referens.

I följande skall vi se närmare på operationer på extension. Vi börjar med vissa elementära matematisk-logiska begrepp, såsom mängd, som Allwood et al. (1976:33-34) introducerar. En mängd definieras som en uppsättning (samling, grupp) föremål av vilken som helst sort. Dessa föremål behöver inte höra ihop på något särskilt sätt. T.ex. alla kor uppfattas som en mängd liksom den lilla mängden *en cykel* eller *en morot*. De föremål som är med i mängden kallas däremot element eller medlemmar. Förutom element kan en mängd också ha delmängder eller inklusioner. T.ex. mängden *röda cyklar* är en delmängd till mängden av cyklar. Det är alltså de enskilda cyklarna som är element både i mängden av cyklar och i dess delmängd, dvs. mängden av röda cyklar.

Två slags mängder är enligt Allwood et al. (1976:34) särskilt intressanta och har därför fått speciella namn och symboler. För det första talar man om all-mängden eller universum, dvs. mängden av allt det man är intresserad av vid ett visst tillfälle, de yttersta referensramarna. För det andra är det den mängd som inte innefattar några element, dvs. den tomma mängden eller noll-mängden. Litet förenklat konstaterar Allwood et al. (1976:36-37) att verkligheten består av individer (person, sak eller grej), egenskaper hos individer och relationer mellan individer. Individer är då alla urskiljbara föremål, dvs. allting som skulle kunna vara element i en mängd. Egenskaper (t.ex. *röd*) är för sin del alla kvaliteter dessa individer (*röda cyklar*) har. Relationer slutligen är alla de förhållanden som eventuellt råder mellan individer.

Vi kan utvidga diskussionen och se på verklighet med hjälp av olika begrepps signifikansområden. De ting i verklighet om vilka man sant kan predicera ett visst begrepp utgör begreppets extension, t.ex. alla rödhåriga individer. Ytterligare finns mängd av ting om vilka det vore möjligt men faktiskt sant eller falskt att predicera begreppet i fråga, t.ex. alla individer som skulle ha kunnat vara rödhåriga. I stället för denna möjlighet till predikation tycks det vara nyttigare att tala om meningsfullhet. Detta gäller då mängden av ting om vilka det är meningsfullt men dock falskt att predicera begreppet i fråga. Denna mängd kallas signifikansområde eller domän. Ett begrepps extension är således alltid inkluderat i dess signifikansområde. Det finns väl också mängden av ting om vilka det inte ens är möjligt att predicera begreppet, t.ex. cyklar som varken faktiskt eller möjligen skulle ha kunnat vara rödhåriga. (Allwood et al. 1976:81-83)

2.2.2 Definitheit och indefinitheit

Tillsvidare har artikelanvändningen studerats relativt oavhängigt, av en eller annan synvinkel. När logiker betonar unikheten av definitiva beskrivningar koncentrerar talaktsteoretiker och traditionella grammatiker sig på de olika pragmatiska antaganden som talaren gör när han/hon överväger mottagarens kännedom/kunskap eller de situationella faktorerna. Det som fattas enligt Hawkins (1978:14) är vetenskapliga försök att kombinera betydelse med det syntaktiska beteendet av artiklar, något som strukturalister och transformationsgrammatiker är särskilt intresserade av. Det finns inte ens någon teori som skulle förena dessa logiska och pragmatiska betydelseaspekter. På motsvarande sätt presenterar transformationsgrammatiker olika formella medel för att plockera på varandra belägna förekomster av artiklar och nominala modifieringar utan att ta hänsyn till de semantiska aspekter som eventuellt ligger bakom artikelbruket i fråga. Det måste dock påpekas att artiklar inte är det enda sättet att markera definitheit i ett språk (se James 1980:112-113). T.ex. de slaviska språken, som har en större frihet med ordföljden än t.ex. engelskan, saknar ett artikelsystem som dock är elementär i det senare språket. Det är just ordföljden som bestämmer tema-remaspekter och definitheit i språk som tjeckiskan och ryskan, även polskan.

Eftersom definitheit förknippas med kategorin substantiv är det motiverat att definiera vilka primära egenskaper denna kategori har. Perridon (1989:49-51) påstår att substantiv primärt är predikat, dvs. man överför direkt en objekt av erfarenhet (en referent) till en nominal predikat. Verb och adjektiv är dock sekundära predikat. De står som predikat endast om det finns primära predikat (substantiv) som de kan ansluta sig till eller faktiskt om de används med det semantiskt oklassificerade *det* (t.ex. *Det regnar.*). Det är således verb och/eller adjektiv som kongruerar med substantiv, inte substantiv som kongruerar med verb och/eller adjektiv.

Hawkins (1978:172) har studerat den semantiska kontrasten mellan definitheit och indefinitheit, dvs. i vilka fall man hellre använder indefinit artikel i stället för definit artikel och vilka semantiska intuitioner L1-talare har av indefinit referens och dess kontrast till definitheit. Hawkins (1978:201) anser att indefinita beskrivningar inte står i pragmatisk kontrast till definitiva beskrivningar eftersom man inte kan lokalisera indefinita referenter på axeln talare-lyssnare. Indefinita beskrivningar har således inte anaforsk karaktär. I stället för det pragmatiska kan man betrakta kontrasten ur logikens synpunkt: uteslutande referens, eller referens till inte-allt/alla, dvs. det finns andra objekt som har

uteslutits från referensen av en indefinit beskrivning emot ingående referens, eller referens till allt/alla.

Perridon (1989:89-92) definierar definithet som en signal, eller någon objekt, som talaren refererar till. Bestämd artikel/bestämt suffix utgör de mest neutrala medlen att uttrycka att substantivet är definit (dvs. används som referent); i sig påverkar dessa markörer inte definithet. Demonstrativa pronomen (t.ex. *den här/där bollen*) visar dock på vilka sätt substantivet eller NP:et är definit. De pekar på talsituationen eller på den framtida diskursen. Perridon (1989:100-109) tycker även att indefinita substantiv/NP inte kan tolkas som referenter. Enligt honom uttrycker den indefinita artikeln snarast att substantivet är räkningsbart och singulart.

Enligt lokationsteorin (Hawkins 1978:167-168) framför talaren det följande när han/hon använder definit artikel. För det första introducerar talaren en referent (eller referenter) till lyssnaren och hjälper honom/henne att lokalisera referenten i någon gemensam objektshelhet eller -mängd. Sedan refererar talaren till alla objekt i denna mängd som motsvarar de förutsättningar det refererande yttrandet har. Dessa steg lyckas bara om villkoren för tillämplighet är uppfyllda (jfr. signifikansområden ovan). För det första måste talaren och lyssnaren ha tillgång till samma helhet som den definitiva artikeln är lokaliserad i (eng. *set existence*). För det andra måste det vara möjligt för lyssnaren att använda information från tidigare diskurs eller från situationen av yttrandet för att veta vilken gemensam helhet det är som talaren refererar till (eng. *set identifiability*). För det tredje måste referenten höra till en gemensam helhet (eng. *set membership*). För det fjärde måste antalet lingvistiska referenter till vilka man refererar med definitiva beskrivningar motsvara antalet objekt i den gemensamma helheten. Lyssnaren måste också antingen veta eller kunna dra en slutsats att objektet verkligen har de egenskaper som förknippas till det i det deskriptiva predikatet (eng. *set composition*).

Axelsson (1994:8) påstår att det finns ett komplicerat förhållande mellan form och betydelse i svenskans definithet. Även i svenskan finns det en pragmatisk sida på detta område, dvs. om referenten är känd för talaren och lyssnaren. Axelsson delar definithet i tre kategorier: specifik, icke-specifik och generisk referens, dvs. talaren kan hänvisa till en unik referent, inte till någon referent alls eller till en klass referenter. Dessa faktorer styr valet mellan definit och indefinit form. Axelsson (1994:10-19) delar NP-typerna ytterligare i två semantiska kategorier: +känt, som består närmast av för båda samtalsparter specifika referenter, och omfattar här även icke-individuellt bruk av

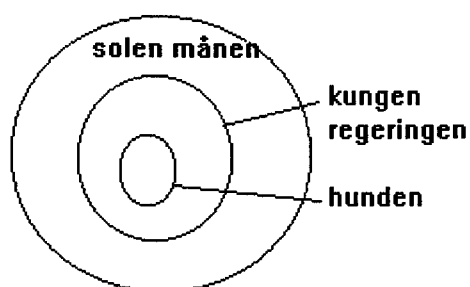
substantiv. Å sin sida innehåller -känt enligt denna modell för mottagaren icke-specifika referenter. Här skall vi dock följa den Svartholmska modellen som baserar sig på kategorierna referens till individer - specifik kontra icke-specifik referens - och icke-individuellt bruk av substantiv, dvs. generisk referens.

2.2.2.1 Referens till individer

Vid referens till individuella referenter, specifika eller icke-specifika, har Svartholm (1978) i sin genomgång av svenskans artikelsystem följt Roger Browns (1973) beskrivning och utgått ifrån de två bedömningar en talare måste göra för att kunna välja rätt artikel. Den första bedömningen gäller frågan om referentens specifikhet kontra icke-specifikhet för själva talaren. För det andra kan talaren fråga sig om referenten är specifik eller icke-specifik för mottagaren/mottagarna. Avgörande för vilken artikel talaren väljer påstås vara hans/hennes bedömning av mottagarens kännedom om referenten.

Vi börjar med för både talaren och mottagaren specifika referenter. Paul Christophersen (1939) har studerat vad som är tillräckliga villkor för bestämd referens. Enligt hans teori (eng. theory of familiarity) är det "ömsesidig förtrogenhet med referenten" (med "ömsesidig" menas att både talaren och lyssnaren är förtrogna med referenten) som gör det möjligt för talaren att använda bestämd form. Svartholm (1978) gör här en skillnad mellan referenter som är unika för alla (t.ex. *solen*, *månen*) och referenter som är specifika för en viss social grupp (t.ex. *kungen*, *regeringen*, även *hunden* inom t.ex. familjekretsen). Hansen (1927:35) talar om cirkclar som utgår från individen och som blir vidare och vidare:

BILD 1 Specifikhetscirkclar enligt Hansen (1927)

Inom t.ex. familjekretsen duger *hunden* för att referera till familjens specifika hund men specifik referens blir dock oacceptabel utanför den. Med *kungen* och *regeringen* blir antalet individer större, t.ex. alla medborgare i Sverige. Längst ut finner vi den kunskap som är gemensam, dvs. unik för alla människor (*solen, månen*). Perridon (1989:150-171) motiverar denna kategori med begreppet större situationell användning (eng. the larger situation use) som betyder att några objekt alltid är användbara för medlemmar i en specifik kultur, grupp, social klass eller i ett specifikt samhälle, t.ex. det engelska *the president* 'presidenten' för amerikaner. Han poängterar att man inte kan använda demonstrativa pronomen här, t.ex. *+This sun was bright* '+Den här solen var ljus'.

Allwood och Andersson (1976:104-106) konstaterar att de flesta uttryck i språket är i viss mån beroende av kontext, antingen icke-språklig (deiktisk) eller språklig (anatorisk). Vid deiktisk betydelse hänvisar Svartholm (1978) till referenter som är unika i en viss talsituation (t.ex. *Usch, vad **taket** börjar se smutsigt ut*), referenter som görs specifika av talaren genom handling, t.ex. med ett demonstrativt uttryck, och ytterligare till referenter som är specifika på grund av att den väckt uppmärksamhet (t.ex. *Nu gick **lampan** sönder!*).

Å andra sidan kan man som påpekats ovan tala om anatorisk betydelse som i den Svartholmska modellen (1978) inkluderar referenter som är specifika genom association (t.ex. *Jag cyklade till jobbet i går och fick punktering på **bakhjulet***), referenter som är specifika eftersom de tidigare nämnts i samtalet och även referenter som görs specifika av talaren med språkliga medel, dvs. med konstruktioner med framför/efterställda attribut. Här blir determinativa pronomen acceptabla, t.ex. *Look at **that table*** 'titta på det här bordet', *that man who bought* 'den där mannen som köpte'. Referenter som är specifika genom association (eng. the associative anaphoric use) gör dock ett undantag, t.ex. *+I have bought a new car but **those brakes** didn't work* '+Jag har köpt en ny bil men de där bromsarna fungerade inte' (Perridon 1989:150-171).

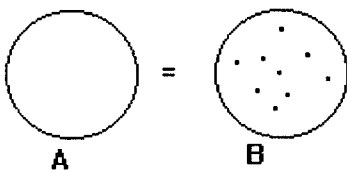
Vi har nu betraktat fall där referenten är specifik för både talaren och mottagaren. Det finns dock fall där man möter icke-specifik referens. För det första behandlar Svartholm (1978:36-39) referenter som är specifika för talaren men icke-specifika för mottagaren, t.ex. *Jag såg **en konstig hund** i dag*. Icke-specifikhets möts även när talaren refererar till något som är icke-specifikt för honom/henne själv. T.ex. i *Hämta **ett plåster!*** ber talaren att få en medlem, likgiltig vilken, av mängden plåster. För det tredje finns det för talaren icke-specifika referenter som kan antingen vara specifika eller icke-specifika för mottagaren, t.ex. *Du har **en spion** gömd i källaren*.

Perridon (1989:100-109) påstår att det inte finns någon systematisk formell distinktion mellan specifik och icke-specifik tolkning av indefinita NP, vilket betyder att det inte finns någon systematisk semantisk distinktion mellan dem heller. T.ex. i engelskans NP *a house in Amsterdam* 'ett hus i Amsterdam' i satsen *They want to buy a house in Amsterdam* 'De vill köpa ett hus i Amsterdam' har påpekats ha två möjliga tolkningar. Antingen hänvisar referenten till ett specifikt hus eller också till vilket hus som helst. Det råder dock delade meningar om denna problematik. Teleman (1969:44) påstår att den specifika betydelsen hos indefinita nominalfraser innebär att ett visst objekt är känt för talaren men okänt för lyssnaren, t.ex. *Jag köpte mig en hund* i betydelsen "en viss hund". Det icke-specifika innebär enligt honom att ett visst objekt är okänt för båda samtalsparter, t.ex. *Antagligen har ett räv varit framme* i betydelsen "någon/en eller annan räv".

2.2.2.2 Icke-individuellt bruk av substantiv

Vi börjar vår introduktion till generell referens, dvs. referens till en hel art eller klass, med att se på den föreställning vi kan ha om en art eller klass (Svartholm 1978:48-58). Svartholm undviker termen generisk (1978:46) på grund av dess eventuella anknytningar till logiska frågeställningar såsom vilka former som kan uppfattas som sant generiska eller i vilka slags satser man eventuellt kan tala om generiskhet. Vi kan faktiskt se klassen som enhet, avgränsad mot andra klasser (cirkel A) eller betrakta dess beståndsdelar, dvs. medlemmar (cirkel B):

BILD 2 Klasscirklar enligt Svartholm

Ser vi på en generell referens som i satsen *En hund har fyra ben* och låter cirkel B stå för klassen *hund* kan vi formulera referensen på följande sätt: "Ta en hund, vilken som helst. Du ska alltså ta en brick från B och/eller en till och/eller en till...osv. Du kommer att finna att vad du än har valt har fyra ben" (Svartholm 1978:48). Vi kan fortsätta vårt plockande tills alla brickar är utvalda, men vi kan nöja oss med en enda medlem i klassen *hund*: varje beståndsdel duger som representant för

klassen i fråga. Om vi väljer den bestämda formen - *Hunden har fyra ben* - yttrar vi oss om klassen som enhet (cirkel A). Valmöjligheten försvinner när det som prediceras om klassen endast kan gälla för den som helhet, dvs. där det inte går att plocka ut en medlem, vilken som helst, som representant för klassen. Därför blir den bestämda formen i *Hunden är vårt vanligaste sällskapsdjur* obligatorisk.

Vissa klasser tenderar oftare än andra att uttryckas som avgränsade mot andra klasser. Detta gäller speciellt klasser i rent biologisk bemärkelse. I och med att vi avgränsar en klass mot en annan sammanför vi dem under ett högre klassbegrepp eller ett genus i filosofisk bemärkelse. De s.k. biologiska klasserna står i direkt förhållande till det överordnade begreppet *djur* och är således lätt avgränsbara mot andra klasser. (Svartholm 1978:53-54)

Enligt Perridon (1989:158-159) bör man dock studera denna semantiska skillnad på ett annat sätt. Han påpekar att substantiv används för att referera till både typexempel (eng. specimen), dvs. "det här objektet, inte något annat", och typer (eng. species), dvs. "ett objekt som det här" (t.ex. *This car costs \$10.995* 'Den här bilen kostar \$10.995'). Skillnaden mellan tolkningarna finns på abstraktionsnivån: typer ligger här på en högre nivå. Perridon poängterar dock att denna distinktion ofta negligeras eller sammanblandas i vardagligt språkbruk. Han tycker också att den generella användningen av definit artikel/suffix kan förklaras på samma sätt som dess användning i fraser som *the sun/the president*: typer kan uppfattas som unika och identifierbara på liknande sätt som *solen* är för människorna överallt i världen eller *presidenten* för t.ex. amerikanerna.

Hawkins (1978:214-221) har observerat betydande likheter mellan referens till individer och icke-individuellt bruk av substantiv. För det första har han märkt att med den singulara indefinita artikeln *a* utesluter man objekt i båda fallen. Vad som egentligen skiljer dessa betydelser från varandra är att vid det icke-individuella har varken talaren eller mottagaren någon speciell referent i tankarna. Vid referens till individer kan talaren dock veta individen han/hon refererar till. Referentens identitet är således slumpartad och arbiträr med båda betydelserna. För det andra refererar definit artikel, oberoende av betydelsetypen, till något som inkluderas till referensobjektet i fråga. Det definitiva icke-individuella är dock olik i jämförelse med det individuella. Vid icke-individuellt bruk måste man inte ha någon avfyrande faktor för användningen av definit artikel (jfr. anaförisk betydelse ovan). Detta bruk hänvisar även till antalet fall inom associationskretsen till vilken man refererar med definit artikel. I *The teacher has to have authority* 'Läraren måste ha auktoritet' avfy

universal referens. Hur många gånger *a teacher* placeras inom den aktuella associationskretsen är ytterligare situationsbetingat, t.ex. *The teacher has to have authority in our school/our society/the modern world* 'i vår skola/vårt samhälle/modern värld'.

2.3 Genus- och numeruskongruens och kasus

2.3.1 Svenskan

Enligt Källström (1993:12) är det normalt att betrakta kongruens som ett nominalt fenomen, som bara gäller sådana morfologiska kategorier som kan vara nominala och där en nominalfras spelar en viktig roll. Nominalfrasen framträder som den domän inom vilken kongruensen gäller, eller som ett led i ett kongruensförhållande, t.ex. mellan subjekt och finit verb, predikativ eller pronomen.

Andersson (1993:105) å sin sida definierar kongruens som ett fenomen där flera led i en text eller delar av ett uttryck rättar sin form efter varandra. De egenskaper som kongruensen gäller är numerus, species, genus, kasus och person och nominalfraser är vanligen inblandade. Tidigare kongruerade också verben i numerus och tom. i person med subjektet: *jag är, tu äst, han/hon är* osv.

Nominalfraskongruensen gäller dels inom nominalfrasen och dels utom den. Artikelkongruensen i sin sida innebär att nominalfrasens artikel kongruerar med det substantiviska huvudordet i numerus, species och genus (Andersson 1993:105):

<i>mången bil - många bilar</i>	(sg. - pl.)
<i>en grå bil - den grå bilen</i>	(obest. - best.)
<i>denna båt - detta fartyg</i>	(utrum - neutrum)

Genuskongruensen kommer fram här bara i singularis, i pluralis är den neutraliserad: *dessa båtar - dessa fartyg* så som vid attributkongruensen, där adjektiviska attribut kongruerar med det substantiviska huvudordet i numerus, species och genus (Andersson 1993:105):

en stor stubbe - stora stubbar
en stor rock - den stora rocken

en tjock bok - ett tjockt häfte

Här gäller genuskongruensen bara i obestämd form och specieskongruensen bara i singularis. Annars gäller neutralisering:

den tjocka boken - det tjocka häftet
(några) tjocka böcker - de tjocka böckerna

Genuskongruensen är vanligen grammatisk, men ibland dock semantisk; då rättar den sig efter referentens personstatus och kön. När referenten är maskulin och attributet är i bestämd form, kan den stå i en *e*-form: *den gamle mannen*.

2.3.2 Finskan

Den rikliga förekomsten av kongruens är ett av de speciellt typiska dragen för finskans syntax. Man kan hitta sådana fenomen både i nominal- och verbfrasen, men här koncentrerar vi oss bara på kongruensen i nominalfraserna, där böjningskategorierna är kasus och numerus. När det gäller båda dessa kategorier kongruerar alla framförställda (oböjda) bestämningar med huvudordet (Karlsson 1976:98):

talo	hus
iso talo	ett stort hus
iso+t talo+t	stora hus
iso+ssa talo+ssa	i det stora huset
iso+i+ssa talo+i+ssa	i de stora husen
iso+t musta+t talo+t	de stora svarta husen
iso+i+ssa must+i+ssa talo+i+ssa	i de stora svarta husen
nä+i+ssä iso+i+ssa must+i+ssa talo+i+ssa	i dessa stora svarta hus

Den här attributkongruensen leder till en betydlig ytredundans då både kasus- och numerusändelserna kopieras på alla bestämningar.

Som ett slag av NP-kongruens kan även possessivsuffixen betraktas: *minun auto+ni* ”min bil+min”, *heidän auto+nsa* ”deras bil+deras” och *meidän talo+mme* ”vårt hus+vårt”. Den lämnas ändå ofta bort i ledigare sammanhang i dagens talade finska. Redundansen i ägarsignaleringen elimineras genom att suffixen lämnas bort och pronomenen reduceras ytterligare fonetiskt: jfr. *mun auto, meidän auto*. (Karlsson 1976:35)

3 SPECIES I SVENSKAN

3.1 Allmänt

Som tidigare påpekats härstammar begreppet species från Adolf Noreen (1904), som grupperar det i definit, indefinit och generellt species. Definit species delar han i anaforisk (utpekande) och deiktisk (erinrande) betydelse. Indefinit species bär enligt Noreen indefinit betydelse och generellt species expressiv betydelse. Kaj Wikström (1977) anser att den axel som går från anaforisk-deiktisk betydelse till generell betydelse bör med psykologiska motiveringar beskrivas genom komponenterna specifik och generisk:

Den generella betydelsen skall i stället med psykologiska motiveringar föras till det species som ovan kallats generiskt. De övriga för speciesbruket relevanta psykologisk-semantiska betydelserna kan kategoriseras som [+/-spec]. (s.64)

I [gen] gäller utsagan psykologiskt sett, ej nödvändigtvis faktuellt, vilket element som helst och således hela mängden eller arten. I [-spec] gäller utsagan däremot ett visst men icke-identifierat (och ofta icke identifierbart) element eller en viss men icke identifierad delmängd av element. Ur denna synvinkel är alla betydelserna inom [+/-spec] individuella. (s.65)

Wikström (1977:13) poängterar ytterligare att det är i själva verket talaren, hans/hennes föreställning, förnimmelse av situationen och relationen, som är det avgörande i valet av species. Summa summarum konstaterar han (1977:17) att ”det är den svårgripliga relationen mellan betydelsen (djupet) och formen (ytan) som utgör kärnan i klassificeringsproblemet”. I *Svenskans artikelsystem, En genomgång av artikelbruket i vuxenspråket och en modell för analys av bruket i barnspråket* (1978), på vilken vi baserar vår beskrivning, behandlar Kristina Svartholm svenskans artikelsystem i referensens synpunkt och anknyter den till

referens till individer (avsnitt 3.2) och icke-individuellt bruk av substantiv (avsnitt 3.3). Några av hennes kategoriseringar baserar sig på barnpsykologi som dock utelämnas. Vårt undersökningsobjekt är den vuxna L2-inläraren.

3.2 Referens till individer

Roger Brown (1973) diskuterar artikelbruket med att peka på skillnaderna mellan form och innehåll och med att hålla isär dessa båda nivåer i beskrivningen av det. Mellan form och innehåll råder som sagt inget enkelt förhållande. Betecknar man bestämdhet på innehållslig nivå, till vilket hänvisas med begreppet specifikhet i denna beskrivning, kan man inte alltid uttrycka den med bestämd form (t.ex. *Jag pratade med **en man** i går*). För att beskriva de regler som styr valet av bestämd och obestämd artikel vid referens till individer kan man alltså inte ensidigt ta fasta på om det innehåll som uttrycks är specifikt för talaren eller inte. Avgörande för valet av artikel är i stället talarens bedömning av mottagarens kännedom om innehållet. Till exempel i *Jag pratade med en man i går* är dock bedömningen den att referenten är icke-specifik för mottagaren.

3.2.1 Bestämd form

Först behandlas fall, där referenten är specifik både för talaren och mottagaren. Det finns några sociala skäl för referentens specifikhet. Exempelen med ett sidonummer är ur Svartholm (1978). Fattas numret gäller det våra egna exempel fast modellen är också tagen ur denna källa. Se här:

- (1) a. *Månen* lyser.
- b. *Professorn* är sjukskriven i dag.
- c. *Presidenten* besöker Fredrikshamn.

När referenten bara förekommer i ett enda exemplar i diskursuniverset (t.ex. *solen, månen* och *jorden*), kan talaren vara säker på att referenten är specifik också för mottagaren. I (1a) är den bestämda formen av substantivet således grundad (Svartholm 1978:14). Adolf Noreen

(1904:63-66) anser att betydelsen hos sådana här fixa, unika referenter i högsta grad liknar egennamnens och han för dem också tillsammans med egennamnen till kategorin *expressiva sememer*, dvs. ord som har fix betydelse oberoende av talsituationen. Wikström (1977:5) tycker att det här handlar om ”det allmänt bekanta”.

En referent kan vara specifik för båda samtalsparterna på grund av att de har gemensamma erfarenheter, betingade av sociala grupperingar (1b). För en viss grupp studerande vållar det inga problem att identifiera samtalsobjektet. Till exempel för studerandena vid institutionen för nordiska språk eller matematik är referenten dock specifik men olik. Ordet kan helt sakna specifik innebörd för en grupp människor som inte är anknytna till universitetslivet. Svartholm (1987:15) påpekar att abstrakta ord som *djävulen*, *sanningen*, *döden*, *lyckan* osv. kan också klassas här (se även Wikström 1977:50). Abstrakter behandlas närmare i avsnitt 3.3.

Från annat håll har alla medborgare i ett samhälle (t.ex. i Finland) en stor mängd delad information oavsett sociala grupperingar t.ex. skolan, regeringen eller riksdagen (1c). Finländarna har knappast några problem att känna igen referenten i fråga. Den aktuella tidpunkten påverkar också identifieringen av satsreferenten. I sextitalets Finland skulle *presidenten* ha refererats till Urho Kekkonen i motsats till den nuvarande presidenten Martti Ahtisaari. Noreen (1904:20-21) talar här om ockasionell betydelse.

Definierar situationsfaktorn bestämdheten är det såsom påpekats fråga om deixis. Deiktisk bestämdhet brukar förutsätta direkt tids-rumslig referens till en språksituation (Wikström 1977:69). Exempel:

- (2) a. Vad är det med *dörren* då?
- b. Kan du ge mig *disketten*?
- c. Akta *barnet*!

Låt oss tänka på två personer som kommer in i huset. Den ena lyckas inte med att stänga ytterdörren och kommenterar spontant situationen (2a). Svartholm (1978:18) poängterar att satstypen kan också anses vara socialt betingad i en annan situation. Om den ena av exempelpersonerna håller på med att renovera huset, och om de under en utomlandsresa

diskuterar saken, vet den andra genast vilken dörr det handlar om. I (2b) vet man direkt vilken diskett det handlar om om man t.ex. håller på med att göra laudaturseminariearbetet. Om man råkar ha flera disketter i närheten, kan man genom handling göra referenten specifik till exempel med en nickning i riktning eller med ett demonstrativt uttryck *den där/här disketten*.

En referent kan vara specifik pga. att den väckt uppmärksamhet så att talaren därav kan förutsätta att den är specifik också för mottagaren. I en situation där ett barn går på väggkanten och blir observerad av två bilister använder man den bestämda formen hos referenten. Svartholm (1978:23-24) anser skillnaden mellan exemplen (2b) och (2c) vara marginell. Den ligger alltså i att talaren i det förra fallet väljer att rikta mottagarens uppmärksamhet mot referenten medan han/hon i det senare räknar med att mottagarens uppmärksamhet redan är riktad.

Den bestämda formen är också att föredra när referenten är specifik genom association. När en referent har uppkommit i ett samtal kan man alltså använda den bestämda formen för att referera till något som normalt hör till referenten, som en del av den eller associerad med den på ett annat sätt (t.ex. *motorn* som en del av en bil). Wikström (1977:67) konstaterar att det är just det i referenshänseende bekanta som är det viktiga. Här handlar det enligt Wikström om anaforisk betydelse. Exempel:

- (3) a. Hon gömmer *ryggsäcken/ sin ryggsäck* under sängen.
- b. Pelle har ont i *magen*.
- c. Jag skulle ha läst till tentan i dag, men *boken* var utlånad.
- d. ? Jag skulle ha läst till tentan i dag, men *tidningen* var utlånad.

Satserna (3a) och (3b) illustrerar relationen där en del skiljs åt en given helhet. I det förra exemplet kan specifikheten uttryckas såväl med en bestämd artikel som med ett possessivt pronomen. Den bestämda formen kan också antyda att referenten *ryggsäcken* tillhör någon annan än talaren. I det senare exemplet är referenten entydigt specifik för mottagaren. Därför är det possessiva pronomenet *sin* redundant om inte felaktigt (Svartholm 1978:24-27). Wikström (1977:63) konstaterar att bestämdhet många gånger bygger just på tankestrukturen possessivt pronomen plus nomen, till exempel *hålla hatten på huvudet, sitta med armarna i kors* (= *sin hatt, sitt huvud, sina armar*).

I exempel (3c) finns det ett logiskt samband mellan det infinita verbet *läsa* och referenten *boken*. Talaren kan dock inte genom association hänvisa till vilka referenter som helst som specifika utan att kommunikationen störs (3d). Talaren måste bedöma vilka referenter som kan vara specifika för mottagaren. Han/hon gör en bedömning av vilka kunskaper och erfarenheter om omvärlden som mottagaren kan tänkas ha. På goda grunder kan vi anta att detta fall i mångt och mycket är socialt betingat. (Svartholm 1978:24-27)

Vi fortsätter med anforisk betydelse. I det följande är referenten specifik och uttrycks med bestämd form eftersom den tidigare nämnts i samtalet:

(4) a. Jag läste en intressant artikel i går.

Artikeln/ Den berättade om jordbävningar.

b. Jag skulle ha läst en bok till tentan i dag, men *den* var utlånad.

c. + Jag skulle ha läst till tentan i dag, men *den* (=boken) var utlånad.

Fast den bestämda formen av substantivet är acceptabel, är pronomnell referens det normala (4a). Detta fall anses nästan identisk med fall där specifikheten skapas genom association. Att kategorierna inte kan slås samman ser vi dock av exemplen (4b) och (4c). Som konstaterats är pronomnell syftning det normala när referenten är nämnd nyss (4b). Vid association är pronomnell referens felaktig (4c). Svartholm (1978:31) påpekar att associationerna måste läras in separat. Enligt Svartholm uttrycker de en kunskap om omvärlden medan anforisk bestämdhet motsvarar en pur språklig regel för upprepad referens.

Specificering av referenten kan också ske med språkliga medel dvs. med framför- och efterställda attribut av olika slag. Då utpekas referenten inte genom handling (2b) utan med språkliga medel. Den primära funktionen hos attributen är att begränsa referenten mot andra referenter av samma slag så att den blir specifik för mottagaren. (Svartholm 1978:31-36).

Exempel:

(5) Ser du (*den ((där))gula*) bilen (*i korsningen*)?

I exempel (5) har referenten både framför- och efterställda attribut, som dock är valfria (klamrarna föreställer relationen) men pekar ut den exakta referenten i fråga. Det finns dock ett antal fall där det bestämda prefixet/suffixet utelämnas. Vid possessiva pronomen (även genitiv) och vissa definitiva pronomen står substantivet i artikellös form, t.ex. *min lilla vän*,

rektorns svarta hatt, samma gamla tjat. Vid nödvändig relativkonstruktion med determinativt pronomen faller suffixet också bort, t.ex. *De flitiga japaner som också jobbar om lördagarna riskerar inte att bli arbetslösa.* Den bestämda fristående artikeln utelämnas ofta vid namn eller uttryck som liknar namn, t.ex. *Röda korset, andra världskriget.* Artikeln utelämnas också vid adjektiv som betecknar läge (t.ex. *i vänstra handen*), ordningsföljd (t.ex. *å ena sidan - å andra sidan*) eller vid adjektiv som står i superlativ (t.ex. *yngsta barnet*). Vi återgår till detta i detalj i avsnittet 6.2.1 Specifik referens och 6.3.3 Fraser.

3.2.2 Obestämd form

Vi har behandlat fall där referenten är specifik för både talaren och mottagaren. Dessa förhållanden uttrycks med den bestämda artikeln. Vi skall fortsätta med referenter i obestämd form. Den obestämda artikeln är att föredra när man introducerar ett för mottagaren ospecifikt samtalsobjekt. Objektet är dock specifikt för talaren själv. Exempel:

- (6) a. Jag pratade med *en man* i går.
- b. Teatergruppen söker efter *en kvinna* till pjäsen.
- c. Teatergruppen söker efter *en kvinna* till pjäsen. Jag undrar vem den skall välja.
- d. Jag pratade med *en man* i går. Han var en hygglig typ.
- e. Det står (*några/ många*) *bilar* på gatan.
- f. Hemmalaget hade *inte så mycket som en/ inte ens en/ ingen chans* att vinna.
- g. Har du *någon bil?* (s. 40)

Den referent som talaren avser i (6a) uttrycks i och med den obestämda artikeln som en enhet, en referent som avgränsas mot andra representanter av samma slag. Vid behov kan talaren betona *en* för att framhäva entalsbetydelsen (*en man* vs. *ett par/någrasomliga män*). Svartholm (1978:37) poängterar dock att beteckningen obestämd artikel kan anses vara mindre lyckad hos detta fall. Som sagt är referenten inte något obestämt för talaren. Svartholm rekommenderar den Telemanska termen specifik obestämd artikel för denna artikel (Se Teleman 1969:48). Den kan som regel bytas ut mot betydelsen *en viss*.

Talaren kan använda en obestämd form för att tala om en för honom/henne själv icke-specifik medlem av den givna klassen (6b). Enligt Svartholm (1978:40) kan bedömningen av mottagarens kunskap utelämnas. När talaren refererar till ett för honom/henne själv icke-

specifikt samtalsobjekt har han/hon inga valmöjligheter; talaren måste välja en obestämd form. När talaren säger ”*Teatergruppen söker efter en kvinna till pjäsen*” önskar han/hon få kontakt med en medlem, likgiltig vilken, av klassen *kvinna*. Svartholm (1978:42) kallar detta fall för en vanlig icke-specifik referens.

Lyssnaren kan dock inte alltid veta om det handlar om denna icke-specifika betydelse eller den specifika som talaren avser med den obestämda formen. Skillnaden mellan dessa betydelse typer illustreras ovan (6c och 6d). Repliken ”*Jag undrar vem den skall välja*” för referenten till den aktuella icke-specifika betydelsen. I exemplet (6d) är referenten specifik för talaren (jfr. (6a)).

Vid sidan av den vanliga icke-specifika referensen har också det plurala uttrycket i (6e) icke-specifik innebörd. I själva verket skulle det vara möjligt att använda räkneord som *några* och *många* framför huvudordet. I negerade uttryck (6f) kan den obestämda artikeln användas men attributen *någon* och *ingen*(= *inte någon*) är dock vanligare. Med dessa yttranden negerar man referentens existens. Talaren kan också ifrågasätta referentens existens. Svartholm (1978:40-43) omnämner de frågande och hypotetiska satserna (6g) som en egen grupp inom den för talaren icke-specifika referenterna. Attributet *någon* är det vanliga uttryckssättet, om inte det enda.

Det har påståtts att en obestämd form används när talaren refererar till något som är icke-specifikt för honom/henne själv. Talarens bedömning kan vara den att en referent som är icke-specifik för talaren själv är specifik för mottagaren. I denna situation söker talaren bekräftelse för ett hypotetiskt påstående. Exempel:

- (7) a. Du har väl *en bil*, va?
- b. Du har väl *någon bil*, va?
- c. Du har väl *ingen bil*, va?

Referenten i exempel (7a) kan anses vara specifik respektive icke-specifik för mottagaren. Det osäkra förhållandet tar sig främst uttryck i exemplets talaktsadverbial *väl* och *va*, vilka är typiska för dessa yttranden. Med dem signalerar talaren just sin misstanke, vilket utgör bevis för att talaren har redan bedömt kunskaper av sin mottagare. Svartholm (1978:44) anser att det

är denna tveksamhet som skiljer detta fall från de hypotetiska satserna ovan (6g). I hypotetiska satser har ju talaren inga antaganden om referentens existens.

Som påståtts tycks *någon* vara vanligare än den obestämda artikeln i de frågande och hypotetiska satserna. Nu verkar det motsatta vara fallet (7b). Används *någon* här får det bibetydelsen *åtminstone en*. Pronomenet får också starktryck: ”*Laget har väl ’någon sponsor, va?’*”. I exemplet (7c) antar talaren att referenten inte existerar. Därmed skulle den vara icke-specifik för båda samtalsparterna. Talaren är ändå osäker och vill få sin hypotes bekräftad. Svartholm (1978:43) själv är dock litet tveksam inför detta fall. Om talaren finner att referenten är specifik för mottagaren, måste den av logiska skäl vara det också för talaren. Det skulle innebära att referenten i fråga kan ses som specifik för båda parterna. Hypotesbildningen kan under dessa omständigheter anses vara det centrala för klassificeringen.

3.3 Icke-individuellt bruk av substantiv

Vid generell referens, dvs. referens till en hel art eller klass, lämnar Svartholm Browns beskrivning av artikelsystemet. Svartholm (1978:45) konstaterar nämligen att den generella referensen inte ryms inom den ram som Brown ställer upp för talarens val av artikel. Hon påstår att vi inte kan använda draget specifik eller icke-specifik för att skilja mellan referens till en individuell medlem av en klass och referens till hela klassen. Svartholm skiljer mellan de olika uttryckssätten i icke-individuellt bruk av substantiv. Skillnaden beskrivs som olika uppfattningar om olika klasser. Dessa uppfattningar återspeglas även i det språkliga uttrycket.

Man har inte ännu klarat av att utförligt formalisera alla aspekter av generell referens, också ur logikens och den formala semantikens synvinkel. Det finns problem och obesvarade frågor på detta område, vilket till stor del leder till att man ibland kan notera valfrihet mellan de olika uttryckssätten. Ibland kan man dock peka ut en form som den enda möjliga. Vad man behöver är en semantisk modell som tar hänsyn till olika slag av klassrepresentation i talarens lexikon, regler för att utnyttja dem och till den kontext som referensen uttrycks i. De olika mentala representationernas art bör också klargöras. Det är också väsentligt att se hur de olika uttrycksmöjligheterna förhåller sig till varandra. Man kan vidare poängtera att det finns många likheter mellan den referens som uttrycker klassmedlemskap och den som gäller för talaren

icke-specifika referenter. Hur dessa semantiska kategorier förhåller sig till varandra måste också studeras. (Svartholm 1978:45-47)

3.3.1 Obestämd och bestämd form

Som sagt finns det flera uttrycksmöjligheter vid generell referens. Substantivet kan uttryckas med obestämd- eller bestämd artikel. Det kan också helt sakna artikel eller stå i plural form, oftast utan artikel men ibland med den. Svartholm (1978:47) börjar sin analys med den obestämda artikeln och jämför den med icke-specifik referens. Den icke-specifika referensen som refereras till gäller endast den vanliga icke-specifika referensen och de plurala-, negerade- och hypotetiska uttrycken med icke-specifik referens (6). Svartholm (1978:49) konstaterar att det märkvärdiga mellan generell och icke-specifik referens med den obestämda artikeln är att de uppmärksammar klassens medlemmar på olika sätt och ger möjlighet till olika slags urval från klassen. Låt oss se på hurdana föreställningar vi kan ha om en art eller en klass:

- (8) a. *En/ varje katt* har tassar.
 b. Teatergruppen söker efter *en kvinna* till pjäsen.
 c. *En katt*, den har tassar.
 d. + *En kvinna*, den söker teatergruppen efter till pjäsen.

I exemplet (8a) gäller det en klass som uppfattas som en enhet, avgränsad från andra klasser, till exempel *mus* eller *häst*. Inom klassen *katt* kan man tänka sig en rad medlemmar som har olika egenskaper eller beståndsdelar. Vid generell referens bildar dessa beståndsdelar det som vi uppfattar som en representant för klassen *katt*. Vilken som helst av beståndsdelarna måste duga som representant för klassen. Hur många beståndsdelar vi än plockar fram - en, flera eller alla - refererar vi till sorten eller typen *katt*. Påståendet *en katt har tassar* gäller således varje tänkbar referent av den nämnda gruppen. Turner (1922:141) kallar denna referens för typiserande användningen av artikeln. Den totalitetsbetecknande *varje* kan anses ersätta den obestämda artikeln med generell innebörd. (Svartholm 1978:47-48)

Som sagt har varje grupp en rad beståndsdelar. Vid generell referens (8a) går det att välja en eller flera egenskaper för att identifiera samtalsobjektet. För icke-specifik referens som i

exemplet (8b) har vi inte samma kvantitativa frihet. Vi måste faktiskt välja en eller annan representant bland beståndsdelarna och därför kommer yttrandet att handla om något individualiserande i motsats till den typiserande användningen (Terner 1922:143). Svartholm (1978:49-50) presenterar även en syntaktisk skillnad mellan generell referens med den obestämda artikeln och icke-specifik referens (se även Teleman 1969:40). Den handlar om dubbleringen av ett spetsställt nomen med ett anaforiskt pronomen, vilket är bara tillåtet då den obestämda artikeln uttrycker generell referens (8c). Vid icke-specifik referens som i exemplet (8d) är denna dubblering inte möjlig.

Semantiskt sett kan man enligt Teleman (1969:40) påpeka att generell referens med den obestämda artikeln uttrycker hur en typiskt representant för klassen skall se ut eller bete sig (8a). Genom att ställa upp sådana antaganden har man möjlighet att se på i vilken utsträckning en viss medlem är typisk för sin klass eller inte. Vi kan även jämföra en typisk medlem med en medlem som avviker från vad som är normalt för den klass som den tillhör. Ett yttrande som "*Vad underligt! En katt som inte har några tassar!*" uppmärksammar den specifika referentens klasstillhörighet. Referenten *en katt som inte har några tassar* syftar till något specifikt men endast i dess egenskap av klassmedlem. Talaren kan också referera till en specifik referent i dess egenskap av att vara en typisk representant för sin klass. Här är det snarast fråga om icke-specifik referens. En typisk representant för en klass jämförs med andra medlemmarna i den: "*Undra på att han vill leka med en/ någon katt.*"

Som tidigare antytt kan man ibland notera valfrihet mellan de olika uttryckssätten vid generell referens. Det har påpekats också att den obestämda artikeln främst förekommer i satser som uttrycker hur något regelmässigt betar sig eller bör förhålla sig. Ibland kan referenten dock stå i bestämd form. I andra fall kan vi däremot bara använda den bestämda formen. Exempel:

- (9) a. *En katt/ katten* har tassar.
 b. *Tigern* minskar i antal.
 c. *Katten* och *hunden* har anpassat sig till stadslivet.
 d. *En dam* petar inte näsan offentligt. (s. 51)
 e. *Katten* anpassade sig till stadslivet redan under antiken.
 f. Förr i världen petade *en dam/ damen* inte näsan offentligt.

I exemplet (9a) tycks båda artiklarna vara möjliga som generellt uttryck fast det finns en skillnad mellan alternativen. *En katt har tassor* gäller inte för klassen *katt* i lika grad som för de enskilda medlemmarna. Det preskripta innebördet tolkas som ett krav som man ställer på medlemskapet. När vi i stället uppfattar klassen som en avgränsad enhet väljer vi den bestämda artikeln. Det finns dock ingen valmöjlighet när det som utsägs om klassen enbart kan gälla för den som helhet och där det inte går att plocka ut en medlem, vilken som helst, som representant för klassen. Därför blir den bestämda formen i (9b) det enda möjliga. Vid samordning av två uttryck för generella referenser prioriterar man också den bestämda artikeln (9c). Det är arterna som sammanförs, inte vilken katt eller hund som helst. (Svartholm 1978:51-52)

Wikström (1977:33) poängterar att bara i (9a), som uttrycker allmängiltig betydelse (se Terner 1922:142), kan referenten föregås av *varje/var*: *Varje/Var katt har tassor*. Ytterligare påpekar Wikström (1977:35-36) att man kan använda en kombinerad logisk-syntaktisk metod för att förklara skillnaden mellan satstyperna (9a) och (9b). Det kan man göra i och med att parafraasera satserna med hjälp av de s.k. existenssatserna: ”*Det är en katt/katter som har tassor*”, +”*Det är en tiger/tigrar som minskar i antal...*”. I (9a) tycks det spela ingen roll att det som gäller katter gäller också vissa andra arter (t.ex. hundar) och att även annat gäller denna art. Frågan om påståendet verkligen gäller alla katter anser Wikström (1977:35) också ha föga värde.

Uppfattas klassen som uppbyggd av en rad medlemmar - och man kan välja vilken som helst av dessa - använder vi den obestämda artikeln. Som sagt ligger detta faktum till grund för artikelvalet i *En katt har tassor*. I exemplet (9d) finns det en likadan enhetsuppfattning bakom valet. Svartholm (1978:53) konstaterar att den bestämda formen i (9d) tolkas dock inte som generell längre. Referenten i *Damen petar inte näsan offentligt* tolkas i stället som specifik. Svartholm (1978:53) påpekar att exempel som *Katten har tassor* handlar om arter i rent biologiskt bemärkelse. Klassen *dam* uppfattar vi dock inte som en naturlig art och därför är det inte möjligt att behandla den som avskild från andra arter eller klasser.

Med preteriskt tempus måste man tillägga ett lämpligt adverbial för att vidmakthålla det generella innebördet (9e och 9f). Det som påstås om arten *katt* i exemplet (9e) handlar om den är sedd som en enhet. I en sådan sats anser Perlmutter (1970:233-248) att den obestämda

artikeln blir omöjlig. I (9f) kan man emellertid välja fokuset mellan klassen *dam* och de enskilda medlemmarna i den. Båda artiklarna är acceptabla.

Vår uppfattning om klasser och klassernas förhållande till varandra tycks vara det avgörande i valet av den bestämda eller obestämda artikeln. Genom att man avgränsar en klass (t.ex. *katt*) mot en annan (t.ex. *hund*) sammanför man dem under ett högre klassbegrepp (*keldjur*). Ju närmare det överordnade begreppet ligger till hands, desto lättare blir det att avgränsa klassen mot andra klasser. Således kan man förklara varför satsen *Damen petar inte näsan offentligt* inte är möjlig. Att direkt finna ett överordnat begrepp var klassen *dam* kan avgränsas i mot andra klasser är svårt att hitta. Denna skillnad har använts för att härleda generell referens med den bestämda artikeln (se Vendler 1971:127). Svartholm noterar (1978:55) att det faktiskt är substantivet som bär klassbetydelsen och inte den bestämda artikeln.

Det finns likheter mellan de unika och generella referenterna med den bestämda artikeln (jfr. (1a) och (2)). Klassen som en enhet kan uppfattas som en unik företeelse där referenten är specifik för både talaren och mottagaren. Svartholm (1978:56) tycker dock att man inte bör skilja mellan generell referens med den bestämda artikeln och de övriga sätten att uttrycka generell referens. Som sagt är de tillsammans uttryck för hur vi uppfattar klasser och klassernas förhållande till varandra.

Svartholm (1978:62-65) ger några allmänna riktlinjer för hurdana skillnader det finns mellan referens till en delklass eller till en sort. Allmänt sett uttrycker de olika slags avgränsning av den klass det handlar om. Det premodifierade adjektivattributet spelar en viktig roll här. Exempel:

- (10) a. *Den europeiska kvinnan/ europeiska kvinnor/ de europeiska kvinnorna* har rättigheter i samhället.
- b. Det är trevligt med *en modern kvinna/ moderna kvinnor/ den kvinna som är modern*.
- c. *Den moderna kvinnan* rotar sig i Asien.
- d. *En europeisk kvinna* lever längre än sina afrikanska systrar.

I exemplet (10)a ses referenten som en separat klass inom den överordnade klassen *kvinna*. Delklassen *europeisk kvinna* kan på detta sätt upplevas som en separat, avgränsad enhet. Den bestämda singularen och båda pluralformerna är acceptabla. För sin del kan referenten i

exemplet (10b) inte uppfattas som en delklass. Här handlar det snarast om sortsbetydelse som utgår från att beskriva en viss typ av referenter (Svartholm 1978:63). Även här är det fråga om ett slags inklusionsförhållande till den klass som substantivet står för men avgränsningen av sorten är vanligen mer tillfällig. Det rör sig snarast om en egenskap eller ett kännetecken som inte inträder i klassens normala uppsättning av delklasskännetecken. De obestämda formerna tycks vara de korrekta här. Man kan också använda en relativkonstruktion som *den kvinna som är modern* för att referera till sortsbetydelse. Att sortsbetydelse dock är något avgränsande märker man särskilt vid ämnesnamn där ämnet uttrycks som en räkningsbar enhet (se nedan (11c)).

Svartholm (1978:64-65) påpekar dock att betydelseorna sort - delklass ligger nära varandra. Detta faktum leder ibland till sammanfall. Å ena sidan kan vi t.ex. vid ämnesnamn referera till *det franska vinet*, där sorten uppfattas som en etablerad enhet, vilket ju motsvarar delklassbetydelsen. *Det goda kaffet* kan dock inte uppfattas som generellt längre. I exemplet (10c) refererar man till en delklass genom att definiera den som en etablerad sort (jfr. *det goda kaffet*). Ytterligare kan man fråga sig om det är sortsbetydelse som betonas då sort och delklass sammanfaller som i exemplet (10d).

3.3.2 Naken form och pluraler

Svartholm (1978:58-59) påstår att det ytterligare finns några andra uttrycksmöjligheter för generell referens. Låt oss betrakta den nakna formens betydelse och jämföra den med den nakna formen, dvs. ett substantiv utan artikel, och med de olika uttrycken för referens till klasser. Noreen (1904:280) gör här en semantisk uppdelning i klasser individua och dividua, som också kallas artnamn. Till klassen individua hör substantiv med referens till individer. Den dividuella betydelsen, som förknippas med generell referens, betraktar Noreen i stället som något begreppsligt eller allmänt. Vi kan referera till ett dividuellt begrepp, t.ex. *hund*, på tre olika sätt. Frasen *ha hund* bär just den dividuella betydelsen. Lämna vi stilistiska funderingar obeaktade kan vi konkretisera begreppet något och betrakta det som ett ämnesnamn: *Hund är gott*. Vi kan även referera till klassen: *En hundhunden* osv. *är ett fyrfotadjur*. Vi skall se att klass- och ämnesbetydelsen innebär ett steg neråt i abstraktionsnivån där den dividuella betydelsen har den högsta status. (Svartholm 1978:70-73)

Svartholm (1978:59) konstaterar att vid referens till klasser i egentlig bemärkelse finns bara några få speciella användningsområden för den nakna formen. Den används i en del ordspråk (t.ex. *så gör barn i by som det är hemma vant*), i lagspråk och annat myndighetsspråk (t.ex. *användning av biltelefon i fordon som saknar lämplig yttre antenn...*) och även i rubrikstil (t.ex. *Radioamatör i klorna på Pentagon*). Vid nakna substantiv i rubrikstil tycks det dock inte gälla referens till klasser.

Den nakna formen är dock det vanliga vid referens till ämnesnamn och till de icke räkningsbara abstrakterna och kollektiverna. Här refererar man till en klass som synnerligen har vaga och obestämda gränser. Exempel:

- (11) a. Köp (litet) *kaffe*, Pelle!
 b. Folket kräver *demokrati*.
 c. Köp ett *gott kaffe*, Pelle!
 d. Vad *kaffet* har blivit dyrt!
 e. Staten bevakar *demokratin*.

I exemplen (11a) och (11b) refererar man till en klass som synnerligen har vaga och obestämda gränser. Vi uttalar oss om ämnet eller abstrakten i största allmänhet. Den nakna formen används även när vi talar om en aktuell mängd eller myckenhet av ett visst ämne (se *litet* i (11a)). Den obestämda artikeln respektive pluralformer kan man endast använda då vi talar om en eller flera sorter av ämnet (11c). Vi har dock möjlighet att använda den bestämda artikeln, framför allt vid referens till ämnen (11d). Den används när vi talar om ämnet som en avgränsad klass. Fortfarande gäller det ämnet i allmänhet. Vid abstrakter som i exemplet (11e) kommer den bestämda artikeln snarast att innebära ett slags förkroppsligande eller individualisering. Thorell (1973:35) anser att det går lättare att individualisera abstrakten utan att föreställa sig den som en avgränsad klass. Annars kan vi använda den bestämda formen vid specifik referens som i *Kaffet du köpte är gott*. (Svartholm 1978:58, 71-72)

Wikström (1977:49) anser att förklaringen mellan skillnader i användningen av den nakna och bestämda formen hos individuella referenter, oftast som subjekt, i ett icke-räkningsbart bruk som varken är anaforisk eller deiktisk, skall studeras enligt samma tankestruktur som användes ovan. Exempel ur Wikström (1977:48-49):

(12) a. *Luft/ luften* består bl.a. av syre och kväve.

Frihet/ friheten är inte alltid lycka.

b. *Smöret* kostar nästan 10 mark kilot.

Kärleken är blind.

Nu innebär principen dock att den nakna formen kan accepteras i fall där tankestrukturen *det är x som..., det gäller om x att...* uppfattas som rimlig (t.ex. *Det är luft som består av syre*). Således verkar strukturen egendomlig i (12b). I *Kärleken är blind* har vi faktiskt att göra med personifikationer där ett abstrakt begrepp framställs som något individuellt.

Ord som normalt är räkningsbara när vi uttrycker ämnesbetydelse hos dem har likadana formella tendenser som de egentliga ämnesnamnen. Exempel:

(13) a. Han bjöd på *en underbart god sillsallad*.

b. Han bjöd på *flera slags sallader/ salladssorter*.

c. Det är gott med *stekt sill*.

d. + I dag ska jag *fiska god sill*.

Även här kan man tillägga sortsbetydelse och använda den obestämda formen (13a). Vill vi tala om flera sorter kan vi inte använda den normala pluralformen *flera sallader* utan yttra oss som i exemplet (13b). Det finns dock en semantisk skillnad mellan ämnesbetydelse (*Sill är gott*) och individuell betydelse (*fiska sill*). Svartholm (1978:72-73) påpekar att det är abstraktionsnivån som utgör skillnaden. Hur än vi preciserar substantivet använder vi den nakna formen vid ämnesbetydelse (13c). Vid individuell betydelse går det inte (13d). Uppdelningen kan även förklara helt tillfälliga analogibildningar till ämnesnamn (t.ex. *Hur kan någon äta hund*).

Artikellösheten framträder också i fraser av olika slag (Svartholm 1978:66-68). De uttrycker en enhetlig handling. För många fraser går det inte att härleda betydelsen ur de enskilda orden (t.ex. *slita hund*) men ibland går det nog (t.ex. *åka buss*). Substantivet har i så fall en betydelse som hör samman med den betydelse det har när man använder det i andra sammanhang. Exempel:

(14) a. Hon ska *köpa bil*.

b. Hon *sliter hund* i jobbet.

- c. Programmet har fått både *ros och ris*.
- d. Hon packade ner *mössa, halsduk* och *täckjacka*.
- e. Chefen pratar *med låg röst*.
- f. Tvåan har *kokvrå* och *bastu*.
- g. Han ska *köpa en radar*.
- h. Hon packade ner *en leksakstiger, en tandborste* och *ett teleskop*.

I exemplet (14a) kan man i fri förbindelse kombinera verb med substantiv (t.ex. *köpa bil/hund/hus*). Det finns dock helt lexikaliserade kombinationer (14b). Några fraser består av två substantiv som tillsammans kan uttrycka motsatser (14c) och synonyma (t.ex. *land och rike*) eller samhöriga begrepp (t.ex. *ljus och luft, stat och kyrka*). Den nakna formen används också vid uppräkningsfraser som i (14d). Ytterligare kan man nämna prepositionsfraser som kan konstrueras av ett (14e), två eller flera substantiv eller av ett verb i en fast förbindelse (t.ex. *ligga på lur, sätta på prov*). Utgår vi från den deiktiska betydelsen i typen *köpa bil* eller *stat och kyrka* noterar Wikström (1977:7) att det har eventuellt skett artikelstrykning vid transformering från djup till yta.

Som sagt uttrycker lexfraserna en enhetlig handling. I satsen (14a) är det refererade nominalet varken specifikt eller icke-specifikt. Man sätter satsens subjekt i samband med hela begreppet *köpa bil*. Svartholm (1978:67) poängterar att denna referenstyp liknar fall där referenten uppfattas som specifik genom association (3b). Oftast handlar det om kroppsdelar och klädesplagg (t.ex. *han har slips/skägg*) men också kombinationer som i exemplet (14f).

Låt oss nu se på frasbetydelsen hos det nakna substantivet gentemot det artikelförsedda. För verb plus substantiv (t.ex. *köpa bil*) handlar det om hur enhetlig vi tycker handlingen är. Det finns socialt betingade restriktioner för substantivet i dessa fraser. Substantivet bör gälla handling, t.ex. innehav eller inköp, som realiserar våra sedvanliga sociala mönster. Det refererade substantivet i (14g) ligger inte inom denna restriktions ramar. För sammanställning av två eller flera substantiv bör vi kunna se något samband mellan de uppräknade elementen (14d och 14h). Huvudprincipen tycks enligt Svartholm (1978:68-69) vara att det nakna substantivets betydelse uppfattas som något abstrakt, oavgränsat och icke-individuellt. Med ett artikelförsett substantiv refererar man dock till något individuellt, specifikt eller icke-specifikt. Några ytterligare exempel:

- (15) a. Pelle ska *jaga älg* i höst.
 b. Pelle ska *jaga en älg* i höst.
 c. Hon *sparkar boll* på kvällarna.
 d. + Hon *sparkar boll* som är ny.
 e. Han har *ny täckjacka* på sig.
 f. ? Hon har *näsa*.
 g. Hon har *pytteliten näsa*.

Ju mer vi preciserar substantivet i, desto mer konkret blir betydelsen (15a och 15b). Därför föreställer man sig substantivet i *jaga en älg* mer konkret än vad det står för i *jaga älg*. Denna företeelse är jämförbar med det som händer när vi modifierar substantivet med olika attribut. Med lexfraser tycks sådana modifikationer vara uteslutna (15c och 15d). Däremot kan vi ha attribut i satser som *Han har ny täckjacka på sig*. Handlar satsen om t.ex. kroppsdelar, i vilka associationen mellan subjektet och nominalet är så självklar att det blir meningslöst att yttra satsen utan någon precisering (15f), blir attributen obligatoriska (15g). (Svartholm 1978:68-69)

Med få undantag kan man stöta på den obestämda formen i lexfraser (t.ex. *slå en drill, ett liv och ett kiv*). Den bestämda formen är också relativt ovanlig. Den används dock när det finns bara en möjlig referent som i *Pelle har ont i **magen*** (3b) och när det inte är fråga om specifik bokstavlig referens (se Anward och Linell 1976:99) som i *leva loppan, hålla dörren öppen för*. Det finns också några ordpar som uttrycks i bestämd form (t.ex. *i fyllan och villan, valet och kvalet*). (Svartholm 1978:69-70)

Vi orienterar oss nu till de båda uttryckssätten med substantivet i plural form. Pluralen utan bestämd artikel liknar den nakna formen vid referens till ämnen. Man refererar till klasser som upplevs som oavgränsade. Vill man markera klassens gränser och avgränsa den mot andra klasser använder man dock den bestämda pluralen. Exempel:

- (16) a. *Fåglar* ska inte hållas i burar.
 b. *Fåglarna* har en effektiv blodcirkulation.
 c. Har du sett *några fåglar*?
 d. *Några fåglar* har en effektiv blodcirkulation.
 e. *Sådesärlorna* har kommit tillbaka.

Att finna ett överordnat begrepp för referenten i (16a) är problematiskt. Den obestämda pluralen innehåller nämligen alltför många underklasser för att man skall kunna sammanfatta dem under en ännu högre beteckning i begreppshierarkin. Detta leder till att vi inte gärna använder den bestämda artikeln vid referens till klasser där underklasserna eller de enskilda medlemmarna upplevs som olikartade. Vid behov kan man dock avgränsa också högre klasser mot varandra (16b). Klassen *fågel* skiljs från t.ex. klassen *däggdjur*. Här liksom vid den singulara formen (9e) kan man alltså välja klassificeringsmodell och uttrycka också klasser med vaga gränser som avgränsade enheter. (Svartholm 1978:59-60)

Man kan också notera att referensen med den plurala formen liknar referensen med den obestämda artikeln, som också har ett distributivt inslag. Ytterligare har det påståtts att den obestämda pluralen refererar till klassen fast klassgränserna kan sägas vara relativt vaga. En viktig skillnad mellan den icke-specifika och generella referensen ligger just här. Den icke-specifika referenten refererar inte till klassen utan till ett antal icke-specifika individer inom den. Skillnaden kan också belysas med att betrakta betydelsen hos ordet *några* vid båda referenterna. Med ett icke-specifikt nominal har det starktryckta *några* betydelsen *över huvud taget några* (16c). Det generella nominalet i (16d) har emellertid den distributiva betydelsen *vissa, somliga, en del* (se Teleman 1969:46).

Enligt Petterson (1976:122) kan man ibland referera till en del av en klass utan att tala om specifika eller icke-specifika individer inom den. Delen utgörs då av en rad individer, men i fokus för intresset står den klass som de tillhör, inte individerna som sådana (16e). Den bestämda pluralen är det enda acceptabla i detta fall. Denna referenstyp är jämförbar med referenser som i *Jag ska till massören*. Delen som refereras till utgörs av en individ, men i fokus för intresset står vanligen den klass som individen tillhör, inte individen som sådan eller som en typisk representant för klassen. Thorell (1973:33) talar här om försvagad individuell betydelse. Wikström (1977:39) poängterar att strategin bakom bruket av den bestämda artikeln bygger på en total (junktiv) föreställning om referenterna, som gäller alla de sädesärlorna som finns inom talarens referensramar under den givna, här relativt ospecifika, begränsningen.

Med hierarkin individuell-, klass- och ämnesbetydelse kan vi ta upp den obestämda pluralen i fraser. Svartholm (1978:74) tycker att pluralens innebörd ligger nära den individuella, men att betydelserna inte är desamma. Exempel:

- (17) a. Pelle *jagar älg*.
 b. Om höstarna *jagar* han *älgar*.
 c. Om kvällarna *jagar* han *tjejer*.
 d. ? Pelle *jagar älg* fast han gillar *dom*.
 e. Pelle *jagar tjejer* fast *dom* inte bryr sej om honom.
 f. *Tjejer* är *vackra*, tycker Pelle.
 g. *Tjejer* är *vackert*, tycker Pelle.

Frasen *jaga älg* i (17a) har rent individuell betydelse medan i (17b) *jaga älgar* har vi att göra med klassbetydelse hos substantivet. Med pluralen i (17b) får substantivet mer innehåll och konkret betydelse. Eftersom vi refererar till klassen kan vi sedan utsätta substantiven för pronominalisering, vilket inte blir lika acceptabelt för det individuella *jaga älg* (17d och 17e).

Som sagt bildar det nakna substantivets betydelse en begreppslig enhet tillsammans med verbet. Denna enhet bör således stå för ett relativt vanligt, etablerat begrepp som i *jaga älg/fågel*, *dansa vals*, *baka bröd*. Dessa begrepp kan vi ofta uttrycka med ett verb: *valsa*, *baka* osv. Om betydelseenheten inte är lika självklar använder man pluralen, och substantivet får mer av egenbetydelse: *jaga tjejer*, *regna kärringar*, *baka bullar/limpor*. Det finns dock restriktioner på förbindelsens vanlighet (14g), men också här kan den nakna formen utnyttjas för att uttrycka en mer enhetlig handling: *Jag har jagat gardin till köksfönstren i flera månader nu*. (Svartholm 1978:74-75)

Den plurala formen har alltså karakteriserats som innehållslig och konkret vad betydelsen beträffar. Det finns också evidens som vittnar det motsatta. Wildmark (1966:3) karakteriserar betydelskillnaden mellan kongruenta och inkongruenta predikativen med att det i det förra fallet (17f) handlar om referens till klassen och omdömet kommer således att gälla för varje tänkbar medlem av den. I det senare fallet (17g) uppfattar vi subjektet som ett kollektivt begrepp, något ospecificerat och abstrakt. Med andra ord vittnar inkongruensen om att man skall uppfatta substantivets betydelse just som abstrakt och begreppslig.

3.3.3 Substantiv i predikativ ställning

Svartholm (1978:76-77) konstaterar att de predikativa nominalen uttrycker vilka egenskaper referenten har, vare sig det gäller en individ eller en hel klass. Substantivet står oftast i obestämd form. Exempel:

- (18) a. Pelle är *en ungtkarl*.
 b. Pelle är *en lycklig ungtkarl*.
 c. Jag har skaffat *en varan*.
 d. Den är *en (verklig/riktig) läckergom*.
 e. Den är *en (verklig/riktig) gullegris/ gullig*.
 f. Ni är *ena stackare*.
 g. Hon är *flitig som en myra*.

Referenten i (18a) handlar alltså varken om någon individuell ungtkarl eller om klassen *ungtkarl*. Det är faktiskt medlemskapet i klassen som är det väsentliga, inte klassen i sig. Det tycks vara acceptabelt att precisera klassen med attribut (18b). Här uttrycker man att referenten har samma egenskaper eller kännetecken som alla andra individer med samma klassbeteckning. Exempel (18c) går å andra sidan tillbaka till för talaren specifika referenter då referenten uppfattas som icke-specifik för mottagaren (6a). Här är referensen snarast individuell. (Svartholm 1978:76-77)

Svartholm (1978:81-82) tar här upp en speciell typ av klassmedlemskap där talaren refererar till ett objekt (t.ex. *Det (där/här) är en katt*) som är observerbart eller är en representerat av en bild, och yttrandet åtföljs ofta av en konkret pekning. Detta är en vanlig form av språklig interaktion mellan vuxna och barn. Här handlar det faktiskt om villkor som ges för när man kan använda ett visst namn om något (se (20b) nedan). Koncentrerar vi oss på vuxenspråket ser vi dock att det är klassmedlemskapet som vi vill klargöra med ett sådant här benämmande yttrande.

För att ge tryck på det typiska i en klass kan vi lägga till ett uttryck som *riktig*, *verklig* eller den obestämda artikeln med ett substantiv i ordets rätta bemärkelse (18d och 18e). Samma sak kan dock ofta uttryckas med ett adjektiv (18e). Vill man uttrycka sig värdeladdat kan man ytterligare använda *ena*, framför allt vid personbeteckningar (18 f). I exemplet (18g) uttrycks

klasstillhörigheten som en jämförelse genom ett adverbialt led. Man refererar här till en egenskap (*flitighet*) som är typisk för medlemmarna i klassen *myra*. Det som refereras till är att subjektet har den egenskap att vara flitig som om hon vore en medlem i klassen *myra*. Sällan använder man bestämd form i dessa uttryck: *tyst som muren*, *gammal som gatan*. (Svartholm 1978:77-78)

Den nakna formen är det man använder när man refererar till en persons sociala roll så som yrke, nationalitet eller livsåskådning. Svartholm (1978:78-79) betonar att det är funktionen som är av största vikten här. Exempel:

- (19) a. Han är *frisör*. (svensk, jude)
- b. Han är *en skicklig frisör*.
- c. Hon är *latmask*.
- d. Hon uppträder *som clown*.
- e. Hon uppträder *som en clown*.
- f. Fabriken används numera *som lasarett*.
- g. Fabriken används numera *som ett lasarett för de medellösa*.

Här blir inte klassmedlemskapet det centrala utan den funktion eller roll i ett socialt system som individen har (19a). Dessa personbeteckningar är helt objektiva. Funktionen måste dock vara etablerad, vilket inte är fallet i exemplet (19b) där klassmedlemskapet anses vara det primära. Således måste vi behandla frasen *en skicklig frisör* som en vanlig attributering av en medlem i klassen *frisör*. Dessutom har vi faktiskt möjlighet att framställa medlemskap i en klass som om det gällde en etablerad, social roll (19c). Dessa uttryck är i hög grad subjektiva. Satsen blir på detta sätt ett omdöme om personen och därför mer eller mindre värdeladdad. Problematiken angående klassmedlemskap kontra funktion kommer också fram i satserna (19d) och (19e), av vilka den första betonar funktionen och den andra det i någon mån subjektiva klassmedlemskapet.

Betraktar vi funktion som ett kännetecken på den artikellösa formen vid beteckningar som definierats ovan, kan vi också förklara varför man inte använder artikel i satserna som (18f). Här får man veta vad samtalssubjektet *fabrik* används till och på detta sätt vad den har för

funktion, inte vad den har för klasstillhörighet. Även här handlar det normalt om klassmedlemskap när referenten får attribut av olika slag (19g). (Svartholm 1978:79)

Vi bör dock hålla isär den artikellösa formen som vi har sett i samband med funktion från den som vi finner i en rad definitioner. Definitioner känner vi igen genom verb som *kallas*, *benämns* och uttryck som *är beteckningen för*. De kan också uttryckas som en kopulasats.

Exempel:

- (20) a. Pelle är *en ungtkarl*.
 b. En ogift man kallas *ungkarl*.
 c. Det är hovmästaren som är *mördaren*.
 d. Han är *ondska*n själv.

Satsen (20a) är ett exempel på en vanlig kopulasats. Det som uttrycks är närmare kännedom om och klasstillhörighet av det första nominalet *Pelle* (jfr. även (9)). Här använder man obestämd artikel. Satsen (20b) uttrycker dock varken specifik, icke-specifik eller generell referens. Inte heller är den uttryck för klassmedlemskap. I själva verket får ett substantiv i skrift ofta citationstecken omkring sig som markerar den speciella användningen av ordet. Det vi faktiskt får veta i (20b) är att de båda nominalen är liktydiga och att vi alltså kan använda namnet *ungkarl* om alla män av det slaget. Det råder alltså identitet mellan båda nominalen i satsen. Därför kan vi byta ut kopulan *kallas* mot ett likhetstecken (en ogift man = ungtkarl), vilket inte är möjligt i exemplet (20a) (+Pelle = en ungtkarl). Man kan också omkasta definitioner (ungkarl = en ogift man). Detta går inte heller med satser som uttrycker klasstillhörighet (+en ungtkarl = Pelle). (Svartholm 1978:79-80)

Den bestämda formen kan dock ibland användas i predikativ ställning (20c). Här liksom vid definitioner kan man lägga märke till det identiska mellan de båda nominalen i satsen. Syftet med satser som dessa är att klargöra att en referent har flera beteckningar, att få fram just den identiska relationen mellan en referensbeteckning och en annan, inte de villkor som referenten bör uppfylla för att en viss beteckning kan användas (20b). Samma förhållande finner man i (20d). Personifikationer av abstrakta begrepp, som är liktydiga med satsens subjekt, är unika referenter (1). Svartholm (1978:80-81) konstaterar att identiteten inte är det väsentliga här fast det gäller personifikationer av ett slag. Det inklusionsförhållande som gäller

klasstillhörigheten (t.ex. *Hon är en kvinna, Det var kärlek*) är enligt Wikström (1977:54) skilt från det identitetsförhållande som råder här (t.ex. *Hon är kvinnan i mitt liv, Det var rena kärleken*).

4. SPECIES I FINSKAN

4.1 Allmänt

Finska språket så som det svenska får begreppet *spesies* (fi.), som skildrar den allmänna kategorin av definitheten, från Noreen (1904). Han skiljer mellan de tre kategorier av *species* i svenskan, medan Den Finska Språkkommittéen presenterar bara två kategorier i finskan i sin rapport från år 1915: den definitiva och den indefinita. NP:n vilkas referenter är specifika eller tidigare nämnda ansågs ha definit *species* som på motsvarande sätt NP:n med icke-specifika referenter eller med referenter som inte är tidigare nämnda hade indefinit *species*. (Chesterman 1991:110)

4.2 Kvantitativt och notivt *species*

Vilkuna (1980:245ff) definierar *species* som en differens mellan definithet och indefinithet (fi. määräisyys, epämääräisyys) och säger att denna kategori inte existerar i finskan. Hon anser att det inte finns speciella uttrycksmedel eller drag för bestämdhet (fi. määräisyys) i finskan, som skulle ha påvisandet av satsens definithet eller indefinithet som funktion. Hakulinen och Karlsson (1988:70) anser däremot att NP:s *species*, med vilket man vanligen menar att NP:s referent antingen är specifik (fi. määräinen) eller icke-specifik (fi. epämääräinen) på grund av den föregående texten, är en kandidat för syntaktiska drag i satsnivån:

- (1) a. Kadulla käveli vastaani *komea mies*. (icke-specifik)
 b. Minun kohdallani *se komea mies* nyrjäytti nilkkansa. (specifik)

I en diffus kontext kan NP:et vara antingen specifikt eller icke-specifikt:

- (2) a. Reetta aikoo ostaa *uuden pianon*. (= (b) tai (c))
 b. Reetta aikoo ostaa *tietyn Leppäsen pianoliikkeen ikkunassa olevan pianoyksilön*.

c. Reetta aikoo ostaa *jonkin (minkä tahansa) uuden pianoyksilön*.

I finskan kan nominalfrasens species urskiljas till kvantitativt och notivt species, som båda kan vara definitiva eller indefinita. Kvantitativt species föras samman med kvantifieringen vilkens syntaktiska basfunktion är oppositionen mellan partitiven och nominativen (eller ackusativen). Det visar om substantivet tyder på en del- (indefinit) eller helmängd (definit) (Chesterman 1991:116). Notivt species för sin del uttrycker hur man känner igen referenten i fråga, dvs. dess specifikhet kontra icke-specifikhet, bland annat dess nyhet. Enligt Siro är uttryckssätten trycket (eller ordföljden), funktionsorden eller situationen eller kontexten ensam (Chesterman 1991:116). Enligt Hakulinen och Karlsson, som baserar sin analys för det mesta på Siros (1957, 1964) markeras detta fenomen i finskan först och främst med tematiskt bruk av ordföljden. (Hakulinen & Karlsson 1988:131ff)

I följande tabell illustreras förhållandet mellan de olika referenstyperna:

TABELL 1 Kvantitativt och notivt species illustrerat

	Notivt species definit	Notivt species indefinit
Kvantitativt species definit	<p><i>Auto on kadulla.</i></p> <p><i>Bilen står på gatan.</i></p> <p><i>Maito on kannussa</i></p> <p><i>Mjölken är i kannan.</i></p> <p><i>Autot ovat kadulla.</i></p> <p><i>Bilarna står på gatan.</i></p>	<p><i>Kadulla on auto.</i></p> <p><i>Det står en bil på gatan.</i></p> <p><i>Isällä on uudet hampaat.</i></p> <p><i>Pappa har nya löständer.</i></p>
Kvantitativt species indefinit	<p><i>Niitä autoja on kadulla.</i></p> <p><i>Några av de här bilarna står på gatan.</i></p> <p><i>Sitä maitoa on kannussa.</i></p> <p><i>En del av mjölken finns i kannan.</i></p>	<p><i>Kadulla on autoja.</i></p> <p><i>Det står bilar på gatan.</i></p> <p><i>Kannussa on maitoa.</i></p> <p><i>Det finns mjölk i kannan.</i></p>

Kvantitativt species kan bara tillämpas på delbara NP:n, inte på odelbara. Orsaken till detta är att odelbara NP:n hellre är helmängder än delmängder, och att man inte kan bilda partitiv, vad

mängden angår av sådana substantiv. Nominativen uttrycker här kvantitativt species definit medan partitiven står för en ogrammatisk konstruktion i stället för att uttrycka kvantitativt species indefinit (Chesterman 1991:118):

(3) a. *Auto* on kadulla. (nominativ)

b. +*Autoa* on kadulla. (partitiv)

De nutida grammatikor baserar sig ändå för det mesta på Siros (1957, 1964) analyser.

5 ANDRASPRÅKSINLÄRNING

5.1 Allmänt

5.1.1 Terminologi

När ett (eller flera) språk redan har blivit ordentligt etablerat, åtminstone då det gäller de mest grundläggande strukturerna, och man sedan lär in ett ytterligare språk, kallas detta andraspråksinläring (L2). Det kan i så fall gälla inläringen av ett andra, tredje eller senare språk. Vid andraspråksinläringen föreligger det enligt Viberg (1987:11) skäl att göra en vidare distinktion mellan informell och formell inläring. Den informella inläringen sker helt på egen hand utan undervisning och i den miljö där målspråket talas. Alternativt talar man om naturlig eller ostyrd inläring. Formell inläring, dvs. styrd inläring, stöds med undervisning. Om undervisningen sker i målspråksmiljön kan inläringen kombineras med informell inläring utanför klassmiljön, vilket är fallet t.ex. vid institutionerna för nordiska språk i Finland. Denna form av inläring kallas för semiformell inläring. Ytterligare talas det om främmande språk. I så fall lärs in språket utanför målspråksmiljön i utlandet. (Viberg 1987:11).

Särskilda språkssystem som avlöser varandra på väg mot en fullständig behärskning av målspråket, dvs. det språk som skall läras in, kallas inlärspråk (Viberg 1987:6). De regler som förekommer i inlärspråket behöver inte ha någon direkt motsvarighet vare sig i målspråket eller i källspråket,

dvs. inlärarens modersmål. Detta språk kan egentligen uppfattas som en speciell dialekt (Corder 1971:158). Faerch och Kasper (1989) har studerat inlärarspråkets egenskaper närmare. Det har samma drag som alla andra naturliga språk, t.ex. språkets inre systematik och funktion som kommunikationsmedel, men även speciella egenskaper, som skiljer det från andra språk. Sådana speciella egenskaper är t.ex. instabiliteten och tendensen mot fossilisering och regression som eventuellt drabbar några av inlärarspråkets subsystemer. Termen fossilisering introducerades av Larry Selinker (se Hyltenstam 1981:77-78) för att skildra enheter, regler eller subsystem som hos L2-talaren dröjer kvar i en form som utgör en avvikelse från målspråksnormen. Detta äger rum oavsett hur mycket förklaringar eller undervisning inläraren får i målspråket. Inlärarspråk bildar autonoma lingvistiska systemer vilkas regler liknar både inlärarens L1 (och de eventuella andra språken, som inläraren behärskar) och L2.

Inlärarspråk kännetecknas av betydligt kraftigare variabilitet än fullt utvecklade naturliga språk. Variation i inlärarspråket delas i sociolingvistisk, kapacitetsbetingad och fri variation. När en individ varierar sitt språkbruk beroende på situationen och samtalspartnern, talas det om sociolingvistisk variation. Kapacitetsbetingad variation delas in i kontextuell och uppgiftsbetingad variation. Det är ofta lättare att producera ett visst element i bestämda typer av kontexter, varför kontextuell variation kan uppfattas som en särskild typ av kapacitetsbetingad variation. Graden av korrekthet påverkas också av uppgiftens art. När uppgifternas skiftande svårighetsgrad ger upphov till variationen, talas det om uppgiftsbetingad variation. Man måste dock ta hänsyn till oförutsägbart fri variation där det inte finns några betingande faktorer som skulle förklara eventuella skillnader i inlärarspråket. (Viberg 1987:56-57, 61-62)

Betraktar man den individuella nivån hos inlärarna kan man upptäcka skillnader angående ålder och psykologiska faktorer (Viberg 1987:97-100). En generell uppfattning är att "yngre är bättre", speciellt vad uttalet gäller (se Viberg 1987:92-96). Dessutom har man märkt att ålder och L1 spelar en viktig roll även vid lexikal och syntaktisk utveckling av L2-inlärarna (Odlin 1989:138). De psykologiska faktorerna innefattar kognitiva och affektiva faktorer. Till de kognitiva faktorerna hör allmän intelligens, språkbegåvning och kognitiva stilar, dvs. hur olika personer organiserar och bearbetar information. Till de affektiva faktorerna hör enligt Brown (1981) egocentriska faktorer och transaktionella faktorer (t.ex. empati och utåtriktad/inåtriktad personlighet), motivation och attityder.

5.1.2 Kontrastiv analys och universell grammatik

Lärarna har långt fram till 1900-talet varit eniga om att L1 påverkar inläringen av L2. Så tidigt som på 1930- och 1940-talen påstod de amerikanska lingvister att existensen av de mellanspråkliga skillnaderna gör inläringen av L2 helt olik jämfört med inläringen av L1. De konstaterade även att de eventuella svårigheterna i L2-inläringen kan förutsägas med hjälp av den kontrastiva analysen. I ett inlärningspsykologiskt perspektiv knippades transfertänkandet då samman med vanebildning (eng. habit formation) och behaviorismen (se t.ex. Bloomfield 1933, Skinner 1957 och Thorndike 1931). Det påstods att inläring av L2 består av stimulus-respons-kedjor där den felaktiga responsen utsätts för negativ feedback och den korrekta responsen förstärks med positiv feedback. På detta sätt kan man enligt behaviorismen utplåna de gamla vanorna. Följaktligen koncentrerade sig Fries, Lado och andra anhängare av dessa kontrastiva hypoteser på att åstadkomma läroböcker baserade på mellanspråkliga jämförelser. Ändå utvecklade sig det empiriska studiet av mellanspråklig påverkan, vilken också kallas transfer, ganska långsamt. (Odlin 1989: 15-17, McDonough 1981: 9, 14-23)

Med transfer menas överförandet av drag från modersmålet (eller något annat redan inlärt språk) till ett språk under inläring. Transfer påverkar outputen på olika sätt. Man gör ofta en skillnad mellan positiv transfer, då överförandet ger upphov till en struktur som är korrekt på målspråket. När man vill studera positiv transfer i interimspråket, måste man jämföra flera grupper (minst två) av L1-talare med varandra. Det påstås att likheter i syntaktiska strukturer, t.ex. i artikelsystemet, kan främja inläringen av L2. Då överförandet ger upphov till en felaktig struktur, talas det om negativ transfer, som också kallas interferens. Eftersom negativ transfer leder till normavvikelser i målspråket, är den relativt lätt att identifieras. Sådana för L2-språket typiska avvikelser är underproduktion, överproduktion, produktionsfel och felaktiga interpretationer. (Odlin 1989:36, Viberg 1987:51)

Med underproduktion menas att inläraren producerar få L2-strukturer av en viss, för inläraren problematisk typ eller undviker dem helt och hållet, vilket är ofta fallet när avståndet mellan L1- och L2-strukturerna uppfattas som långt. Outputen kan vara relativt felfri, men om en viss struktur i L2 är mer sällsynt än det normalt är i L1, är detta en avvikelse från L1-normer. Underproduktionen kan direkt leda till överproduktion. Amerikanare som lär sig hebräiska överproducerar ursäkter pga. den mer frekventa användningen av ursäkter i den amerikanska kulturen. Detta är ett exempel på

icke-strukturell transfer. Å sin sida kan produktionsfelen uppdelas i substitutioner, med andra ord användningen av L1-former i målspråket, översättningslån (eng. calques) och omändringar, t.ex. hyperkorrektioner. Ibland kan skillnaderna mellan L1- och L2-strukturer leda till felaktig interpretation, som försvårar förståelsen. (Odlin 1989:36-38)

Ett försök att studera de kumulativa effekterna av transfer med tanke på inlärningsprocessen är att se hur mycket tid det tar att behärska ett språk. Dessa skillnader i inläringstiden bör enligt Odlin (1989:38) föras samman med de detaljerade studierna av positiv och negativ transfer. Det har påståtts att infödda talare av ett visst L1 har ofta en uppfattning om att ett visst L2 är svårt för dem att lära sig. Det finns få undersökningar som stöder validiteten av detta antagande. Det har dock utträttats en undersökning av hur lång tid det tar för en amerikan som har engelska som L1 att nå en god behärskning av L2. *Foreign Service Institute* vid amerikanska utrikesministeriet testade hur många veckor det tar för diplomaterna att nå en likadan behärskning av 37 olika språk. De lättaste språken var huvudsakligen de romanska och germanska språken, som på många sätt har likheter med engelskan. Till exempel tog det 24 veckor för testpersonerna att lära sig svenska medan de behövde 44 veckor för att lära sig finska, som klassas i de fenno-ugriska språken. Detta resultat tycks stöda antagandet att behärsningen av ett språk som liknar L2 gör inläringen lättare.

Det har konstaterats att ett långt avstånd mellan L1- och L2-strukturerna kan leda till underproduktion eller rent av till undvikande. Kellerman (1983:113) studerar en faktor som man tänker antingen hindra eller avfyra transfer. Det är inlärarens subjektiva uppfattning om avståndet mellan L1 och L2, vilket kallas psykotypologi. Kellerman (1983:114) ger ett exempel på de olika effekterna av inlärarens psykotypologier gällande formell inläring av ett främmande språk (engelska) i Åbo. Vid Åbo universitet forskade Ringbom (1976) och hans kolleger i inläringen av engelska hos primärt svenskspråkiga och primärt finskspråkiga tvåspråkiga finländare. Ringbom (1976:1) betonar att båda grupperna har en likadan kulturell bakgrund och undervisningsmiljö även om språken i sig är avsevärt olika. Sjöblom (1976) har märkt att negativ transfer är betydligt svårare att upptäcka hos finskspråkiga inlärare än hos svenskspråkiga inlärare. De avancerade finskspråkiga inlärnarna tycks vara medvetna om att de finska språkstrukturerna sällan är överförbara till engelskan. De prefererar således att generalisera strukturer i målspråket. Ytterligare märker Sjöblom (1976) att ett relativt stor antal fel som de finskspråkiga inlärnarna gör härstammar från svenskan. De svenskspråkiga inlärnarna gör relativt många fel beroende av modersmålet men nästan inga fel som kan förknippas med finskan, deras L2.

Kellerman (1983:117) diskuterar även hur överförbar en viss L1-struktur upplevs vara i jämförelse med andra L1-strukturer. Överförbarhet är på detta sätt en av de faktorer som bestämmer om en L1-struktur upplevs antingen språkspecifik (markerad) eller språkneutral (omarkerad). Det har påpekats att en relativt starkt markerad struktur kan överföras till ett närstående språk medan en omarkerad struktur inte vanligen överförs till ett distant språk. Kellerman (1983:122) konstaterar ytterligare att inläraren sträver efter att maximera det systematiska, explicita och logiska i sitt IL om det inte finns motsatt evidens för det. L2:n uppfattas med andra ord som en förnuftig företeelse (eng. a reasonable entity). L1-strukturer som inte upplevs som systematiska, explicita och logiska överförs sällan medan de strukturer som uppfyller dessa kriterier används flitigt som modeller.

Låt oss nu se på några kritiska iakttagelser gällande den kontrastiva analysen. För det första har det påpekats att fast fel onekligen är ett bevis på antingen ett svagt eller starkt inflytande på ett visst L1, är de dock inte det enda beviset. För det andra måste man betrakta den roll som språkliga universalier möjligen spelar (se t.ex. Cook 1988, Greenberg 1966). Två kända namn kring detta område är lingvisterna Noam Chomsky och Joseph Greenberg. Chomskys annalkningssätt koncentrerar sig på en intensiv analys av ett enda språk (syntaxen för det skrivna standardengelskan) som ett medel för att identifiera några abstrakta principer i Universell Grammatik, ett biologiskt arv, som aktiveras vid inlärningen av ett förstaspråk hos barn. Denna vy har också inspirerat empiriska studier i andraspråksinlärningen. De går ut på att definiera i vilken mån UG fortfarande står till buds och påverkar de vuxnas inlärning av ett L2. (Odlin 1989:43-44)

Greenbergs annalkningssätt kännetecknas av att vissa strukturer utsätts för mellanspråkliga jämförelser. Greenbergs (1966) arbete om ordföljd exemplifierar det nyttiga kring dessa jämförelser. Även om den SVO-ordföljden är relativt vanlig i världens språk upptäckte han att VSO och SOV är också frekventa. Det gemensamma tycks vara att man placerar subjektet framför objektet. Ytterligare upptäckte Greenberg att andra syntaktiska egenskaper ofta kan förutspås med hjälp av dessa grundreglerna i ordföljden. Sådana förutsägelser är implikativa. Man kan t.ex. påstå att om ett språk är VSO, det skall också ha prepositioner (jfr. Hawkins 1983). Odlin (1989:45) poängterar dock att antalet obestridliga hypoteser (t.ex. att alla språk har vokaler) är litet och det man har varit enig om har vanligen rört sig om dessa implikativa universalier.

Typologi, d.v.s. studier om hur man klassar språk, har nytta av kontrastiva studier. Dessa typologiska analyser befrämjar också transferstudier. För det första är de det primära när man bedömer avståndet (eng. language distance) mellan L1 och L2. För det andra befrämjar de transferstudier vad det inre systemet i ett språk beträffar. Det finns t.ex. forskningsresultat som säger att japanerna ibland har svårigheter både med ordföljden och med de relativa strukturerna i engelskan. Dessa svårigheter har proponerats stå i förbindelse med varandra eftersom det finns en relativt stark implikativ relation mellan de två strukturerna. För det tredje kan typologin hjälpa att klarlägga förhållandet mellan transfer och universella inlärningsprinciper (eng. developmental sequences). Forskarna, inklusive Greenberg, konstaterar t.ex. att vissa former av negation är vanligare än de andra. Dessa typologiskt vanliga former är också frekventa vid förstaspråksinläringen. De uppträder vare sig som fel eller som korrekta former. Vid andraspråksinläringen kan dessa former av negation ibland återspegla L1-påverkan, ibland universella inlärningsprinciper, och ibland även både transfer och det universella. (Odlin 1989:45-46)

Det står några universella antaganden bakom de typologiska analyserna och KA. Till en början finns det kategorier, t.ex. kategorin subjekt, som kan tillämpas i analyser av alla språk. Ytterligare finns det vissa betydelser som är reciproka i diskursen och semantiken av alla språk. Hur mycket reciprocitet angående översättning det finns mellan dessa systemer i två olika språk är dock problematiskt. De mest starka tolkningar av lingvistisk relativism, introducerad av Whorf 1956, har gått ut på att två medlemmar från olika kulturer kan eventuellt ha en avsevärt annorlunda världsbild. Denna vy reducerar likheter både mellan olika språk och även mellan olika kulturbundna perceptioner av världen. Sist kan man notera att när en forskare har tillgång till ett relativt stort sampel beteenden är han/hon benägen att göra slutsatser av allt likadant beteende. Man har dock studerat bara ett litet sampel L2-situationer i världen och därför bör man vara försiktig med hur universala resultaten av sådana studier kan tolkas vara. (Odlin 1989:46-47)

Som påstått har transfer ofta förknippats med teorier om vanebildningen. Det kan dock påpekas att den behavioristiska uppfattningen om transfer avviker från de generella uppfattningarna om L1-påverkan. Å ena sidan innehåller den behavioristiska uppfattningen att inläraren släcker sina gamla vanor medan L2-inläringen inte normalt leder till några ersättningar i inlärarens L1. L1-påverkan kan till och med ses som påverkan av dessa gamla vanor av vilka de ena är underlättande och de andra skadliga eller begränsande. Ett krav som har ställts på KA är att den borde vara i stånd att

förutspå svårigheter i språkinlärningen. En bra KA bör således hjälpa oss att förklara varför transfer förekommer eller inte i något givet språkligt sammanhang. Bra förklaringar uppfattas även som ett viktigt steg mot det slutliga målet, dvs. trovärdiga förutsägelser. En annan fråga är dock hur man eventuellt kan förklara svårigheter i och med att jämföra en L1-struktur med en L2-struktur. Detta problem är i högsta grad av psykolingvistisk karaktär. (Odlin 1989:22-26, 35)

En särskilt undersökningsmetod som går ut på att man samlar fel hos inlärare, systematiserar och försöker förklara dem kallas felanalys. Vad man enligt Selinker (1972:48) bör iaktta när man studerar hur de vuxna lär in andraspråk är mellanspråkliga identifikationer, modersmål, målspråk, inlärarspråk, fossilisering, den yttre syntaktiska strukturen och den fonetiska nivån. L2-felen är med hög sannolikhet en viktig faktor när man analyserar processer vid L2-inlärningen. Jain (1969:189) poängterar att man inte ännu har klarats av att förklara fel som i större utsträckning avslöjar något om sitt ursprung och sin orsak. Den kontrastiva analysen uppfyller inte detta krav. Ytterligare måste man studera med vilka metoder och begreppsliga ramar man möjligen kan tolka de eventuella felens signifikans. På grund av dessa metodologiska problem kan man enligt Jain (1969:189) fråga sig om det är möjligt att effektivt använda dessa felkällor i lingvistisk orienterad och/eller på inlärningsteori baserad språkundervisning.

5.2 Svenskans species och L2-inlärare

5.2.1. Allmänt

Marketta Sundman (1994:350) konstaterar att även om finskan saknar artiklar saknas inte den semantiska kategorin species. Även i finskan tolkar man de flesta NP:n som antingen definitiva (bestämda) eller indefinita (obestämda). Species framgår oftast av kontextuella faktorer eller omvärldskunskap, men dessutom kan det i vissa fall markeras syntaktiskt eller morfologiskt. Den finska nominalfrasens species kan också uttryckas lexikaliskt. Då använder man definitiva och indefinita pronomen. Sundman (1994:350) tror att kontexten spelar en stor roll också i svenskan. Artikelformen kongruerar snarast med den speciesbetydelse som nominalfrasen rimligen bör ha i en viss kontext. Elsie Wijk-Andersson (1994:380-387) delar Sundmans åsikter här. Kontexten tycks faktiskt betyda mer för betydelsen än formen. Med få undantag (possessiv- och reflexivfraser) kan

nya referenter införs både med obestämda, bestämda och omarkerade fraser. Många nominalfraser blir faktiskt unikt definierade genom syftning på fenomen utanför den aktuella kontexten. Det som hjälper oss att identifiera referenter direkt utan presentation via markeringar för obestämdhet är just denna bakgrundskunskap. I fråga om kontextuell tolkning av species skiljer sig språken således inte från varandra. Framgår species inte av dessa kontextuella faktorer kan man dock finna skillnader mellan dem. Betydelsen kan uttryckas i finskan bl.a. lexikaliskt, men referensen lämnas ofta oklar.

5.2.2 Tidigare forskning

5.2.2.1 Kontrastiva jämförelser

Monica Axelsson (1994) har studerat hur polsk-, spansk- och finskspråkiga lär sig svenskans definitivitet. Hon definierar vad det är som är svårt eller lätt och hittar några eventuella förklaringar till detta. Som utgångspunkt hade Axelsson (1994:29) hypotesen att några nominalfraser upplevs lättare än andra och detta påverkar inlärarens val och precision på olika stadier av inläringen. Testet var upplagt kring 120 intervjuer (två gånger 60). Varje språkgrupp bestod av tio medlemmar på både låg och hög nivå. I testet iakttog man inte nominala särdrag som genus, numerus eller kongruens. NP-typerna delade hon i två semantiska kategorier. +känt, som består närmast av för båda samtalsparterna specifika referenter, omfattar här även icke-individuellt bruk av substantiv. - känt innehåller enligt den Axelssonska modellen för mottagaren icke-specifika referenter.

Enligt den morfologiska strukturen, som innehåller både analytiska (t.ex. *min bok*) och syntetiska former (t.ex. *boken*), delade Axelsson (1994:29-32) betydelsekategorierna i fem definitiva och fyra indefinita typer. De definitiva typerna innehåller namn (t.ex. *Slussen*), substantiv med en slutartikel (NDefD) såsom *boken*, modifierade substantiv (MoND) som *min bok*, modifierade substantiv med ett slutartikel (MoNDefD) som *hela boken* och substantiv med både en framförställd artikel och en slutartikel plus en modifikation i bestämd form (DefMoNDefD), t.ex. *den tunna boken*. Nakna substantiv, t.ex. *bok*, modifierade substantiv (MoNI) som *tre böcker*, substantiv med en framförställd artikel (IndNI), t.ex. *en bok* och substantiv med en framförställd artikel plus en modifikation i obestämd form (IndMoNI), t.ex. *en tunn bok*, formar det indefinita.

I allmänhet visade inlärarna hög precision (90-92%) för namn, MoNI, nakna substantiv och MoND. Axelsson (1994:36) tycker att det här är inte något överraskande eftersom dessa typer böjs inte. Precisionen blev dock betydligt lägre med komplexa NP som IndMoNI (33%) och DefMonDefD (21%). Å sin sida uppvisade NP-typerna MoNDefD (69%), NDefD (61%) och IndNI (61%) större variation angående frekvensen och precisionen mellan de olika språkgrupperna, vilket vi skall diskutera senare.

Ytterligare studerade Axelsson hur frekvenserna utvecklas från låg (I1) till hög (I3) nivå. För det första var NP-typerna MoNI, nakna substantiv, NDefD, IndNI och DefMonDefD mera frekventa hos I3-inlärarna medan antalet namn, MoND och IndMoNI blev mindre. Axelsson (1994:36-37ff) ger två potentiella förklaringar på denna punkt. Antingen har temat av I1-intervjuerna (*resa, familj*) lett till stor frekvens av namn och possessiva pronomen eller så har I1-inlärarna varit benägna att repetera namn i stället för att använda ett motsvarande pronomen. Betraktade man de finskspråkiga grupperna upptäckte man några små avvikelser från de generella tendenserna. Som sagt var typen IndNI generellt mer frekvent hos I3 än hos I1 men hos finskspråkiga I3-inlärare var riktningen neråt. Här föreslår Axelsson att de finskspråkiga inlärarna ibland ersätter IndNI med det indefinita pronomenet *någon*. De spanskspråkiga inlärarna hade högre precision i NP:n med ett indefinit artikel än de finsk- och spanskspråkiga inlärarna. I finskan och polskan kan man faktiskt använda *någon* (fi. 'joku', po. 'jakis') för att uttrycka indefinit referens. Laury (1991) påpekar att i talat finska används *joku* närmast som en indefinit artikel.

Axelsson (1994:37) studerade även i vilket antal de olika NP-typer uppträder i materialet. De mest frekventa NP-typerna var nakna substantiv (24%), MoNI (22%) och namn (20%). De komplexa NP-typerna, DefMonDefD och IndMoNI, var sällsynta och relativt oprecisa. Alla testgrupperna påstods ha likadana tendenser. Allmänt sett tycks det vara så att hög precision förknippas med låg komplexitet och hög precisionsprocent.

Axelsson (1994:147) konstaterar att man faktiskt kan upptäcka en rad faktorer som bestämmer inläringen av definithet. En faktor är inlärarens kommunkativa behov för lexikala NP:n, vilket i och för sig förklarar den höga frekvensen nakna substantiv, MoNI och namn men även NDefD och MoND. Å andra sidan uppträder dock andra NP-typer i en kommunikativ situation men olika inlärare har olika medel att tackla dessa typer. Dessa påverkande faktorer är inlärningsstil, dvs. om man tar risker eller inte, personlighet, utbildning, den privata situationen och L1. Kontrastiva

jämförelser mellan de tre språkgrupperna gav stöd åt uppfattningen att transfer hade också en roll vid inläringen. Det fanns t.ex. skillnader mellan de finsk- och spanskspråkiga inlärnarnas (både I1 och I3) användning av och precision med de olika NP-typerna. Som konstaterats var de finskspråkiga inlärnarna benägna att ersätta IndNI med *någon*. De spanskspråkiga inlärnarna, som allmänt sett hade högre precision med INdNI och IndMoNI, hade också en högre frekvens indefinita artiklar i materialet än de två andra språkgrupperna. Denna skillnad i användningen av den indefinita artikeln förde studier åt undvikandet och övergeneraliseringen av den indefinita artikeln. Generellt sett använde man den indefinita artikeln med hög precision medan en hel del artiklar utelämnades.

De finskspråkiga inlärnarna hade dock en högre precisionsprocent än de spanskspråkiga inlärnarna i NP-typer med en bestämd slutartikel. Slobin (1973) föreslår att de finskspråkiga inlärnarna är vana vid att lägga märke till ordsluten och därför vanligen lyckas med artikeln medan de spanskspråkiga inlärnarna är vana vid framförställda MonDefD och NdefD- artiklar. Latomaa (1990) har också haft likadana resultat vad överanvändningen av indefinita NP med en indefinit artikel beträffar. Hennes spanskspråkiga inlärare var mera benägna till detta beteende än de finskspråkiga inlärnarna. De finskspråkiga inlärnarna har även en högre precision med adjektivkongruensen, dvs. med de *a*- och *t*-suffixen. Axelsson (1994:149) ger två eventuella förklaringar till resultatet. För det första gäller det samma fenomen som dök upp med definitet: de finskspråkiga inlärnarnas erfarenhet med slutleden och ett morfologiskt system där substantiv får ändelser. För det andra tycks de finskspråkiga vara noggranna som inlärare och ha stor ambition för att vara målspråksenliga. Den mest frekventa formen enligt Axelsson (1994:146) var adjektiv utan någon böjning, vilket också anses vara det första steget i riktning mot flexionen. *A*-morfemet behärskar man först och den mest problematiska formen är det neutrala *t*-morfemet.

Ibland tolkar Axelsson (1994:149) resultat som bevis på formalistisk inläring (eng. formulaic learning eller rote-learning) av vissa fraser. Speciellt gäller detta MonDefD och NDefD, i vilka I1-inlärnarna hade högre precision än I3-inlärnarna. De temporala MonDefD-fraserna, som flitigt användes av I1-inlärnarna, hör till högfrekventa fraser (t.ex. *hela tiden*) som vanligen uppträder i samma form, vilket befrämjar formularisk inläring. Den variation som fanns i dessa I3-fraser förhindrar dock denna form av inläring. Det har påpekats att man har högre precision med högfrekventa, vanliga ord men med nya ord väljer man oftast den nakna formen (se Bolander 1988a and 1988b). Vad Axelsson (1994:151) också lade märke till var att i detta studium använder

inlärarna först slutartiklar med vissa vanliga, nästan fullständigt definitiva substantiv som *skolan*, *klockan* och *natten* men precision blir dock lägre hos I3-inlärarna pga. den större nominala variationen.

Det visade sig att en viktig faktor vid inläring är hur bra man kan svenska. I3-inlärarna var mera framgångsrika än I1-inlärarna. De lyckades bättre med de mera komplexa NP-typerna MoNDefD, NdefD, IndNI, IndMoNI och DefMonDefD. Några undantag kunde man dock upptäcka. Som tidigare antytt var I3-inlära benägna att använda vissa formalistiska konstruktioner (t.ex. *hela tiden*, *min bok*). De finskspråkiga I1-inlärarna visade också större precision med DefMonDefD. Axelsson (1994:150) påstår att man också kan förklara denna tendens med formalistisk inläring, men fortsätter med att de finskspråkiga I1-inlärarna tycktes ta risker medan de finskspråkiga I3-inlärarna var försiktigare vad outputen gäller. Axelsson (1994:107-111) studerade även korrelationen mellan inläring av form och ordförråd (adjektiv). Vad hon lade märke till var att dessa kunskaper står i relativt löst samband med varandra. Många inlärare med bra resultat i det ena hade dålig eller medelmåttig prestation i det andra.

Ytterligare märkte Axelsson (1994:151-152) att inlärarna behärskar analytiska former innan de lär sig in de mera syntetiska målformerna. Beträktade man typerna IndMoNI som *en röd bok* och DefMoNDefD som *den röda boken* märkte man att den mest frekventa formen var *röd bok*, sekundärt *en röd bok* (IndMoNI) och *den röd bok* (DefMoNDefD). Samma riktlinjer uppträder i den mera precisa användningen av MoND (t.ex. *min bok*) än den mera syntetiska typen NDefD (t.ex. *boken*).

Axelsson (1994:151) jämför denna undersökning med studier om L1-inläringen. Det första steget för L1-barn är att använda antingen definit eller indefinit artikel för specifik referens och nakna substantiv för icke-specifika referenter utan att stöda sig på den semantiska aspekten +/-känt (se Cziko 1986). De aktuella vuxna inlärarna var dock mera benägna att fästa uppmärksamhet vid NP-typen, lexikala faktorer och sitt L1. Cziko (1986:878-898) påstår också att L1-barn använder senare indefinit artikel för icke-specifik referens och definit artikel för specifik referens men bryr sig fortfarande inte om indelningen +/-känt. Enligt studieresultaten använder alla L2-inlärarna nakna substantiv för icke-specifik referens och för kända specifika individer eller helheter, vilka Axelsson (1994:11) kallar specifika indefinita referenter, av de polsk- och finskspråkiga inlärarna. De spanskspråkiga inlärarna använder dock indefinit artikel för denna betydelse.

Axelsson (1985) har också genomfört en mer centraliserad undersökning av hur polsk-, spansk- och finskspråkiga lär sig in svenskans bestämdhetsmarkörer. Hon koncentrerade sig på att studera i vilken grad dessa inlärares användning av syntaktiska former bildar system för att markera semantiska funktioner. Testet var upplagt kring en videofilm där 20 olika situationer presenterades på videon. En instruktör, informant, fick se en på videon sekvens till sekvens och därefter var han/hon frågad att ge instruktioner till en annan testperson. De båda deltagarna fick bekanta sig med alla eventuella föremål i förväg. I testet deltog 60 inlärare, hälften av dem med låg eller hög kunskapsnivå i svenska. De studerade svenska under 20 veckor vid AMU-center i Stockholm. När man utförde testet hade majoriteten av testpersonerna gått cirka två veckor på centern och vistats minst ett år i landet. Axelsson (1985:111) poängterar dock att möjligheterna till olika uttryck är i någon mån begränsade inom ramen för instruktionstestet. Nominalfrasernas semantiska funktion bedöms som specifikt refererande och genom att de är kända av båda samtalsparterna bör de uttryckas med bestämd form. Under dessa omständigheterna kunde det antas att den mest frekventa markeringen av substantiven skulle vara i bestämd form.

Den generella tendensen enligt Axelsson (1995:111) var att bestämdhetsmarkeringen uppvisade variation både hos det enskilda testsubjektet och mellan olika subjekt. Informanterna använde faktiskt en kombination av bestämd, obestämd eller artikelös form. Hon nämner en rad faktorer som verkar ha påverkat valet av artikel i inlärares svenska. För det första iaktog man substantivets syntaktiska funktion i satsen. Ett substantiv som stod som objekt i testmeningarna uttrycktes vanligen i artikellös form medan i den lokativa prepositionsfrasen var den bestämda formen den frekventa. Resultaten visade också att artikelanvändningen varierade mycket när substantivet hade funktionen som objekt. Bestämd artikel användes betydligt mer stabilt hos alla grupper när substantivet stod i en prepositionsfras.

För det andra konstaterar Axelsson (1995:113-120) att det är den semantiska organisationsprincipen, dvs. figur-grund, som framkallar den bestämda formen när substantivet har grund-funktion. Begreppen figur och grund härstammar från gestaltpsykologin och förknippas i semantiken av Leonard Talmy (1975). Gränsar två ytor till varandra så uppfattar man den ena som mera ting-lik (figur) och den andra som en bakgrund (grund) till den första, t.ex. *stoppa ner nycklarna* (figur) i *tändsticksasken* (grund). Alla tre språkgrupperna prefererade den bestämda formen när substantiven hade grund-funktion (fi. 80%, po. 65%, sp. 54%). Hade substantivet figur-

funktion var det endast de finsktalande inlärarna som uppvisade en liknande preferens för bestämd form (56%) medan de polsk- och spanskspråkiga inlärarna tenderade att använda artikellös form (44% och 33%). I stället för att använda bestämd form på substantivet använde några testpersoner possessiva pronomen framför substantiv. Inga signifikanta skillnader mellan språkgrupperna iaktogs. I instruktioner där talaren tycktes förutsätta att kamraten visste var föremålet i fråga var beläget tenderade talaren ibland utelämna substantivet i grund-funktion (fi. 11%, po. 12%, sp. 19%). Framförställd bestämd artikel med substantiv utan bestämdhetssuffix (t.ex. *den väska*) för att uttrycka bestämdhet hade i figur-funktion en låg frekvens medan frekvensen i grund-funktion blev ännu lägre. Man kan dock lägga märke till det låga antalet fall, oftast under tio procent, där man tydde sig till användning av pronomen, utelämnningar eller konstruktionen *den väska*.

Till sist påstår Axelsson (1995:121-123) att det fanns några lexikala faktorer som påverkade artikelbruket. Dessa faktorer ansågs vara hur bekant substantivet var för instruktören samt vilken form det vanligen uppträder i tal. Enligt resultaten uppvisar substantiven i sig olika tillgänglighet för inläring och en del tycks ha lärts in lexikalt i bestämd form. Hur bekant substantivet är för inläraren påverkar också artikelvalet. Det är först när substantivet är känt av inläraren som det utsätts för bestämdhetsmarkeringen.

5.2.2.2 Avancerade finskspråkiga inlärare

Nu skall vi orientera oss mot species och artikelbruket hos avancerade finskspråkiga inlärare av svenska. Marketta Sundman (1995) har studerat artikelbruket hos finskspråkiga studerande som bedriver ämnesstudier i svenska vid Åbo Akademi. Studiematerialet bestod av sporadiskt nedtecknade citat ur inlärarnas uppsatser, tentamenssvar och examensarbeten. Resultaten uppvisar enligt Sundman (1995:220, 229) att fel i definithet och artikelbruk som förekommer hos avancerade inlärare inte kan förklaras med att deras L1 saknar artiklar. Sundman konstaterar även att artikelfelen faktiskt är en konsekvens av att svenskans artikelbruk bygger på ett mycket invecklat system av regler och att de eventuella felen förmodligen är de samma hos alla L2-inlärare oberoende av modersmålet. Dessa påståenden reducerar inflytelsen av transfer.

Speciesfel delar Sundman (1995:220ff) i två principiellt olika grupper. Antingen har man valt fel species eller så har man misslyckats med artikelform. Klara speciesfel visade sig vara betydligt mera sällsynta (1/3) än fel på artikelformen. Sundman påstår dock att informanterna behärskar svenskans

species och artikelbruk mycket väl. De mest problematiska fallen syntes vara de artikellösa nominalfraserna samt fall där substantiv modifierades med vissa (adjektiv)attribut. Den dubbla markeringen av definitheit (t.ex. *den gula bilen, samma gamla vana*) tycktes också bli automatisk relativt långsamt. Vi återkommer till detta senare. De aktuella felen förekom för det första i strukturer som av många eller de flesta infödda språkbrukare uppfattades som avvikande men enligt andra kunde godkännas. Fel förekom även i vissa mera entydiga kontexter. Sundman anser att den senare feltypen kan elimineras med förbättrad undervisning. Ibland kan det dock vara en lapsus att artikeln faller bort (t.ex. *icke-språklig analys av svaren*).

Först betraktade Sundman (1995:222-223) några för informanterna problematiska ställen vid valet av species. Studerade man icke-individuellt bruk av substantiv märkte man att de finskspråkiga inlärarna hade en klar tendens att använda bestämd form pluralis även i fall där de flesta infödda väljer obestämd form pluralis (t.ex. *+Han åt jordgubbarna, +enligt undersökningarna leder den tidiga tvåspråkigheten...*). Här handlar det om referens till en grupp eller en kategori och det är gruppen i helhet som betraktas. Detta fel vid speciesvalet beror enligt Sundman (1995:222) på interferens från finskan och dess kasusväxling nominativ/partitiv. Distinktionen helhet/del är i många fall relevant i finskan medan bekanthet inte är det med tanke på formvalet. Informanterna översatt ibland även finskans partitivobjekt med obestämd form (t.ex. *+detta berikar uttrycksmöjligheter*).

Sundman (1995:223) konstaterar dock att obestämd form i stället för bestämd form förekom betydligt oftare i hennes material än fel i den motsatta riktningen, t.ex. felaktig användning av bestämd form i predikativ ställning: *...välja svenska som skolspråket*. Vid referens till individer upptäckte hon att när man talade om en del av en helhet uttryckte somliga informanter helheten felaktigt med obestämd form, t.ex. *+70% av testpersoner*. Här kan man inte uttrycka distinktionen helhet/del med kasus i finskan. En typisk felkälla var nominalfraserna där frasen fungerade som framförställt attribut eller som huvudord med apposition, t.ex. *beteckningar SVO och SOV, egennamn Erik*.

Som sagt fanns det problem i de artikellösa nominalfraserna och i fall där substantivet modifieras med vissa attribut. Tänker man på predikativen kan man konstatera att de står vanligen i obestämd eller naken form. Här förekom det fel i båda riktningarna: *+det är fördel om man lär sig...*, *+hon jobbar som en mångsysslare*. De flesta belägg i Sundmans material gällde dock bestämda

substantivfraser där artikelformen hade bildats fel av inläraren. Sundman (1995:224) konstaterar att slutartikeln är en nordisk specialitet, vilket betyder att bortfall av slutartikel kan förväntas i inlärarspråk. Det är den framförställda artikeln som är den mer universella artikeltypen. Den har även motsvarighet i finskan i form av bestämda, anaforisk-deiktiska pronomen såsom *tämä* och *tu* i *tämä koira*, *tu mies* (se Hakulinen 1979:79-81).

Sundman (1995:224-225) ger några exempel på typiska fel i fraser där målspråksnormen förutsätter framförställd artikel och slutartikel i bestämd form. För det första tycktes de finskspråkiga informanterna kombinera de två formerna i pluralis, t.ex. *+de rurala barn kommer sällan...* (jfr. *rurala barn*). De misslyckades ibland i fall där substantivet har en efterställd bestämning av en typ som kunde förvandlas till en restriktiv relativsats, t.ex. *+de vanligaste fel bland tvåspråkiga* (jfr. *de vanligaste fel som förekommer bland tvåspråkiga*). För det andra kan man vara osäker på hur den bestämda formen lyder i pluralis, särskilt i neutrum (t.ex. *+de språkliga förhållanden*). Några attribut (t.ex. *räkneord*) kan också vålla likadana problem (t.ex. *+de 32 belägg*). För det tredje finns det former utan framförställd artikel i svenskan. Ibland var informanterna benägna att övergeneralisera denna uttryckstyp, t.ex. *+Svenska satsen har subjekt*. Uttrycket *så kallad* uppfattades alltid inte som ett vanligt adjektivattribut (t.ex. *+s.k. existentialsatserna*). Men största delen av beläggen i materialet var dock vanliga substantivfraser med adjektivattribut (t.ex. *+Kopulösa satserna är också vanliga...*). Detta bortfall är enligt Sundman (1995:225) svårt att förklara.

Man kan dock uttrycka bestämt species med bestämda pronomen och genitivattribut. Fel förekom i NP:n med genitivattribut, t.ex. *+individens språklig identitet* (jfr. begreppet *språklig identitet*). Här bör adjektivet alltså ha stark form. En annan felkälla var fall där substantivet försågs med slutartikel. Genitiven syftar här på en sakreferent och är inte subjektiv: *+finskans participkonstruktionen*. Samma slags fel förekom även i NP med så kallade artikulära pronomina attribut (t.ex. *+samma syntaktisk funktionen*, *+ samma stammens olika kasusformerna*). NP med vissa particip, t.ex. *motsvarande*, *ovannämnda*, vållade också problem. Här var man också benägen att kombinera de två plurala formerna, t.ex. *+ovannämnda svenska testorden* (jfr. *ovannämnda svensk testord*). Andra problematiska attribut var bland annat *båda*, *hela*, *själva*, *respektive*, *fel* och *olika*. NP med superlativformer eller ordningstal utgör enligt Sundman (1995:227) en egen grupp på grund av att formvariationen är relativt stor här. T.ex. frasen *den största orsaken* kan uttryckas som följande: *största orsaken*, *största orsak*, *störst orsak*. I *+...att högrekventa ord skulle vara också*

lättaste ord föreställer adjektivattributet *lättaste* troligen en pluralisform som *ale*-formen hos adjektiv i positiv (t.ex. *lätta ord*).

Sundman (1995:228) tar också upp några problem med substantiverade adjektiv och particip. Sådana fraser förses med artiklar i vanlig ordning (t.ex. *en arbetslös, de arbetslösa, det viktiga*). Följande fel kom fram i materialet: *+i följande ger jag..., en av intervjuade*. Övergår vi till artikelform vid restriktiva satsattribut konstaterar Sundman (1995:227) att det finns stor formvariation även i NP med relativsats. Frasens species, restriktivitet och även stilnivå tycks påverka valet av formen. Konstruktionen med determinativt pronomen och artikellös form (t.ex. *den man som*) motsvaras i finskan av en fras med determinativt pronomen ('se mies joka') och tycks således vara relativt lätt att lära sig. Det som vållade problem var närmast fall där man borde bestämma sig över vilka relativsats var restriktiva samt i vilka fall det gick att stryka slutartikeln, t.ex. *+Finska är ett syntetiskt språk i det avseende att...*

6 ANALYS AV ARTIKELVAL I TESTSVAR

6.1 Allmänt

I avsnitt 1.2 har vi presenterat klassifikationen på vilken vi grundar vår analys. Här ger vi en mer detaljerad framställning. Nominalfraserna (NP) i kategorierna är antingen attributiva eller står utan attribut. När vi inte säger något annat, är det frågan om ett adjektivattribut. För det andra står nominalfraserna antingen i singularis (sl) eller i pluralis (pl). Om dessa beteckningar står inom parentes, är numeruset sekundärt, dvs. det påverkar minimalt vårt analysarbete. T.ex. i de specifika exemplen *Samma par håller ihop år efter år, Honan lägger 3-7 ägg som bägge makarna ruvar* är vi primärt intresserade av att studera artikelbruket i samband med dessa pronomen. Detsamma gäller eventuella adjektivattribut i samband med substantivattribut. Hos dessa NP koncentrerar vi oss närmast på användningen av bestämda former framför egennamn. Här följer klassifikationen i detalj med exempel på varje kategori:

1 SPECIFIK REFERENS TILL INDIVIDER

- (1) a. singulart deiktiskt NP utan attribut *Solen skiner och naturen vaknar till en ny vår.*
- b. singulart associativ-anaforiskt NP *Häll över 3 dl kokande vatten, täck över med ett fat och låt teet dra i 10-15 minuter.*
utan attribut
- c. pluralt associativ-anaforiskt NP utan attribut *En 45-årig kvinna dog, en brandman brännskadades och fem barn och ungdomar fick räddas... En passerande långtradarchaufför stannade till och hjälpte enligt polisen till att få ut barnen och ungdomarna ur lägenheten...*
- d. singulart associativ-anaforiskt NP *En passerande långtradarchaufför stannade till och hjälpte enligt polisen till att få ut barnen och ungdomarna ur lägenheten... Polisen vill tacka den pliktmedvetna chauffören...*
med attribut
- e. pluralt associativ-anaforiskt NP *Lägg 3-5 skivor rå ingefära i en stor tekopp... Tag bort de smakfulla ingefärskivorna...*
med attribut
- f. (pluralt) associativ-anaforiskt NP *Kvalitet är ett nyckelord för tidningen och de omkring 400 personer som arbetar i företaget.*
med attribut/relativsats
- g. pluralt associativ-anaforiskt NP med attribut/ typen *en av de* *Men just därför att den är en av de allra tidigaste vårblommorna...*
- h. (singular/pluralt) associativ-anaforiskt NP med attribut/genitiv *Enligt kinesernas flertusenåriga tradition...*
- i. (singular/pluralt) associativ-anaforiskt NP med attribut/pronomen *Samma par håller ihop år efter år.*
- j. (singular/pluralt) substantivattribut (NP utan attribut/med attribut) *Nyligen köpte det norska medieföretaget Schibsted Svenska Dagbladet.*

2 ICKE-SPECIFIK REFERENS TILL INDIVIDER

- (2) a. singulart NP utan attribut *Ett tidningsbud* såg hur det rök från lägenheten...
- b. pluralt NP utan attribut *Vårlöken* växer ofta tätt tillsammans i stora mängder och den trivs nära *gårdar* och *hus*...
- c. singulart NP med attribut *En 45-årig kvinna* dog, en brandman brännskadades och fem barn och ungdomar fick räddas...
- d. pluralt NP med attribut *En 45-årig kvinna* dog, en brandman brännskadades och *fem barn* och *ungdomar* fick räddas...
- e. pluralt NP med attribut/typen *Förr* när det fanns *gott om hästar*...
gott om, fylld av
- f. substantivattribut (icke-räkningsbara NP/partitiv referens) *Tag bort de smakfulla ingefärskivorna, söta teet med en sked honung*...
- g. singulart NP med attribut/pronomenet *Vilken liten småfågel* känner du bäst?
vilken

3 ICKE-INDIVIDUELLT BRUK AV SUBSTANTIV/KLASSTILLHÖRIGHET

- (3) a. singulart NP utan attribut/ *Vårlöken* är en liten gulgrön blomma...
- b. singulart NP utan attribut/ yrkesbeteckningar *Vi* räknar med att du har några års erfarenhet som *reporter*.
- c. singulart NP med attribut/ yrkesbeteckningar. *Du* ska vara noggrann, allmänbildad och *en god stilist*
- d. singulart NP med attribut/efterställt attribut *Varje dag* förser vi våra läsare med *en tidning fylld av nyheter*...
- e. pluralt NP utan attribut *Gråsparvar* älskar att sitta och småtjatträ...

4 ICKE-INDIVIDUELLT BRUK AV ICKE-RÄKNINGSBARA SUBSTANTIV

- (4) a. NP utan attribut *Kvalitet* är ett nyckelord för tidningen...
- b. NP med attribut Läg 3-5 skivor *rå ingefära* i en stor tekopp.

5 ICKE-INDIVIDUELLT BRUK AV SUBSTANTIV/FRASER

- (5) a. verb plus substantiv Du är genuint intresserad av nyheter, van att *slita hund...*
- b. prepositionsfraser Du är genuint intresserad av nyheter, van att *slita hund, jobba i högt tempo...*
- c. substantiv plus substantiv Du är genuint intresserad av nyheter, van att *slita hund, jobba i högt tempo och ta emot både ros och ris.*

Som redan tidigare antytts har testresultaten studerats med hjälp av statistisk signifikansprövning. Prövningen gäller de fem huvudkategorierna specifik referens, icke-specifik referens, klasstillhörighet, icke-räkningsbara abstrakter och ämnesnamn samt fraser. Resultaten uppvisar att det inte finns någon verklig skillnad (sannolikheten/ p-värdet större än 0.05) mellan grupperna i fråga om kunskaper i nominala dependenser i svenskan (speciellt species), vilka kan bilda dependens-relationer dvs. beroende- eller avhängighetsrelationer (Nikula 1986:13) och, vilka presenterades i kapitel 2. Dvs. det beror bara på slumpen att den ena gruppen råkat få högre medelvärde än den andra. De två testgrupperna kan mao. påstås höra till samma population. Orsaken till detta kan vara många. En av dem är visserligen det låga antalet testpersoner. Vi hittade nog några skillnader både mellan huvudkategorierna och testgrupperna. Vi presenterar de aktuella tabellerna i samband med varje huvudkategori i avsnitt 6.2.

6.2 Referens till individer

Vi skall börja med fall, där referenten är specifik både för talaren och mottagaren och fortsätter sedan med icke-specifik referens, dvs. fall, där referenten för det första är specifik för talaren men icke-specifik för mottagaren. Här måste talaren introducera något för honom/henne själv bekant. För

det andra kan referenten vara icke-specifik för båda parterna - ibland dock specifik för mottagaren. I det senare fallet är det mottagaren som informerar talaren. Som sagt skall vi först koncentrera oss på specifik referens. Vi skall även presentera några exempel på artikelbruk vid substantivattribut som ett specialfall inom specifik referens.

6.2.1 Specifik referens

Som tidigare påstås är de flesta uttryck i språket i viss mån beroende av kontexten vare sig den är antingen icke-språklig eller språklig (Allwood och Andersson 1976:104-106). Valet av testmeningar som uttrycker specifik referens baserar vi närmast på denna indelning. För det första har vi att göra med referenter som är unika för alla och referenter som är specifika för en viss social grupp, mao. icke-språklig eller deiktisk kontext. För det andra rör det sig om referenter som är specifika genom association, referenter som är specifika eftersom de tidigare tagits upp i samtalet och ytterligare referenter som görs specifika med språkliga medel (språklig eller anaforisk kontext).

Låt oss börja med deiktiska fall, mao. handlar det om något unikt i taluniverset. Testuppgifterna ser ut så här (siffran inom parentes anger luckans nummer i testet):

- (1) a. De fick röskador och fördes svårt chockade till (20)
sjukhuset/sjukhus.
- b. (38) *Solen* skiner och (39) *naturen* vaknar till en ny vår.
- c. En passerande långtradarchaufför stannade till och hjälpte enligt
(11) *polisen* till att få ut barnen och ungdomarna ur lägenheten...

I (1a) är nominalfrasen *sjukhuset* allmänt känt, dvs. känt för båda samtalsparterna. Man kan anta att det gäller det enda sjukhus som finns på orten. Två informanter accepterar även det artikellösa alternativet *till sjukhus* som uppfattas närmast som en fras. Referenterna *solen*, *naturen* och *polisen* tycks vara unika för alla. Referenten *polisen* uppfattas som en enhetlig organisation som består av polismän. Testresultaten ser ut så här:

TABELL 1 Singulart NP utan attribut/deiktisk. Testitemen 20, 38, 39 och 11

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
sjukhuset	9	15	60	15	15	100
sjukhus	3	15	33			
+ett sjukhus	1	15	7			
solen	15	15	100	15	15	100
naturen	15	15	100	15	15	100
polisen	12	15	80	15	15	100
+polis	3	15	20			

Korrektetsprocenten för båda testgrupperna blir avsevärt hög, speciellt för laudaturstuderandena. I (1a) har en approbaturstuderande använt obestämd form, vilket dock inte låter naturligt i denna kontext: *?De fick rökskador och fördes svårt chockade till ett sjukhus.* I (1c) har 20% procent av approbaturstuderandena använt artikellös form. Antagligen har ordsemantiken spelat en roll här. Allmänt sett tycks denna referenstyp inte vålla några stora problem.

Vi fortsätter nu med referenter som kan tolkas specifikt på associativ-anaforiska grunder. För det första presenterar vi singulara nominalfraser utan attribut:

- (2) a. En 45-årig kvinna dog, en brandman brännskadades och fem barn och ungdomar fick räddas genom (5) *ett fönster/fönstret* vid en lägenhetsbrand...
- b. Ett tidningsbud såg hur det rök från (8) *en lägenhet/lägenheten*...
- c. Vad som orsakat (21) *branden* är oklart.
- d. Häll över 3 dl kokande vatten, täck över med ett fat och låt (30) *teet* dra...
- e. (33) *Ingefäran* kan användas till ytterligare två koppar...

I (2a) och (2b) har källtexten bestämd form, vilket hänvisar till den associativ-anaforiska tolkningen. Majoriteten av informanterna tycker dock att referenterna kan tolkas icke-specifikt, vilket en del testpersoner har gjort (se nedan). Referenten i (2c) och de icke-räkningsbara referenterna i (2d) och (2e) är utan tvivel specifika. Resultat:

TABELL 2 Singulart NP utan attribut/associativ-anaforsk. Testitemen 5, 8, 21, 30 och 33

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
fönstret	8	15	53	8	15	53
fönstet				1	15	7
ett fönster	6	15	40	3	15	20
en fönster	1	15	7			
+ett fönstret				2	15	13
+fönster				1	15	7
lägenheten	10	15	67	14	15	93
lägenhetet	1	15	7	1	15	7
en lägenhet	4	15	27			
branden	11	15	73	11	15	73
brandet	4	15	27	4	15	27
teet	15	15	100	14	15	93
teen				1	15	7
ingefäran	9	15	60	13	15	87
+ingefära	6	15	40	2	15	13

I (2a) och (2b) kan man som sagt tolka de aktuella referenterna antingen specifikt eller icke-specifikt. Majoriteten av testpersonerna prefererar den specifika tolkningen. Approbaturstuderandena når bättre resultat i (2a). I (2b) väljer 27 procent av approbaturstuderandena obestämd form medan laudaturstuderandena använder endast bestämd form. 40 procent av approbaturstuderandena har problem i (2e). Referenten *ingefäran* måste tolkas specifikt eftersom den omnämns flerstädes före den aktuella kontexten. Ytterligare handlar det om en viss myckenhet, dvs. den ingefära som blir över. Som tidigare påpekats accepterar vi eventuella skriv- (t.ex. *fönstet* för *fönstret*) eller genusfel (t.ex. *en fönster* för *ett fönster*) här eftersom de inte förhindrar oss att betrakta den bakomliggande tankestrukturen bakom artikelvalet. Uppseelseväckande är nog det höga antalet genusfel i (2c). Vi tror att en del testpersonerna felaktigt associerar nominalfrasen *branden* till det predikativa adjektivet *oklart*.

För det andra skall vi studera ett par plurala nominalfraser utan attribut. De aktuella testexemplen:

- (3) a. En passerande långtradarchaufför stannade till och hjälpte enligt polisen till att få ut (12) *barnen* och (13) *ungdomarna* via fönstret...

Referenterna i (3a) har anaforsk karaktär, dvs. de har tidigare presenterats i artikeln (text 1). En icke-specifik tolkning är rent felaktig. Resultaten ser ut så här:

TABELL 3 Pluralt NP utan attribut/associativ-anaforisk. Testitemen 12 och 13

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
barnen	14	15	93	14	15	93
+barn	1	15	7	1	15	7
ungdomarna	14	15	93	14	15	93
+ungdomar	1	15	7	1	15	7

Båda testgrupperna behärskar denna semantiska dimension 93-procentigt. Bara 7 procent av de två grupperna använder obestämd form, vilket är fel. Man kan lägga märke till att testpersonerna har använt antingen bestämd eller obestämd form i båda nominalfraserna. Felaktiga kombinationer som *barnen och ungdomar* förekommer inte. Det måste poängteras att referenterna har samma språkliga omgivning, vilket tycks korrelera positivt med resultaten.

För det tredje tar vi upp singulara nominalfraser med adjektivattribut. Till denna kategori har följande fall hänförts:

- (4) a. Polisen vill tacka (15) *den pliktmedvetna chauffören...*
 b. ...enligt tidningen Hälsa, som också rekommenderar några nejlikor
 eller en bit kanel i (37) *det kokande vattnet/kokande vatten...*

Båda *den pliktmedvetna chauffören* och *det kokande vattnet* syftar tillbaka på tidigare information i de aktuella texterna (text 1 och 2). Som vi skall se är den icke-individuella tolkningen dock möjlig i (4b). I testet fördelade sig svaren på följande sätt:

TABELL 4 Singulart NP med attribut/associativ-anaforisk. Testitemen 15 och 37

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
den pliktmedvetna						
chauffören	12	15	80	15	15	100
den pliktmedveta						
chauffören	1	15	7			
+de pliktmedvetna						
chaufförerna	1	15	7			
det kokande vattnet	6	15	40	5	15	33
den kokande						
vattnet	1	15	7			
kokande vatten	7	15	47	5	15	33
+kokande vatt?	1	15	7	1	15	7
+den kokande						
vatten				1	15	7
+kokande vattnet				3	15	20

Båda grupperna klarar av referenten *den pliktmedvetna chauffören* i (4a) mycket bra. En approbaturstuderande använder det plurala *de pliktmedvetna chaufförerna* (och gör också ett skrivfel). Som sagt accepterar vi detta beteende om det passar i sammanhanget, dvs. är innehållsmässigt fullt tänkbart, men här måste man faktiskt använda singularen - det fanns bara en långtradarchaufför som var med i räddningsaktionen. I (4b) accepterar informanterna (2/3) det specifika *det kokande vattnet* och det närmast icke-individuella *kokande vatten* (jfr. t.ex. *färsk ingefära* och *svensk nöjesjournalistik* nedan). Båda tolkningarna har lika många anhängare i de två testgrupperna. Iögonenfallande är det höga antalet fel - cirka en tredjedel - hos laudaturstuderandena. 20 procent av gruppen använder den felaktiga konstruktionen *kokande vattnet*.

När det gäller attributiva (adjektiv) nominalfraser i pluralis använder vi följande testmeningar:

- (5) a. Polisen vill tacka den pliktmedvetna chauffören och (16) *de yrkeskunniga brandmännen*.
- b. Tag bort (31) *de smakfulla ingefärskivorna*, söta teet med en sked honung...

Referenterna i (5a) och (5b) har anaforisk karaktär. Man kan endast använda bestämd form här. Så här reagerar studerandena:

TABELL 5 Pluralt NP med attribut/associativ-anaforisk. Testitemen 16 och 31

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
de yrkeskunniga						
brandmännen	13	15	87	15	15	100
+yrkeskunniga						
brandmännen	1	15	7			
+yrkeskunniga						
brandmän	1	15	7			
de smakfulla						
ingefärskivorna	13	15	87	14	15	93
+smakfulla						
ingefärskivorna	1	15	7			
+smakfulla						
ingefärskivor	1	15	7	1	15	7

Både approbatur- och laudaturstuderandena tycks identifiera den semantiska skillnaden mellan *de yrkeskunniga brandmännen* kontra *yrkeskunniga brandmän* och *de smakfulla ingefärskivorna* kontra *smakfulla ingefärskivor*. Laudaturstuderandena klarar av problematiken ännu bättre.

Attributiva (räkneord) pluralformer i samband med icke-nödvändiga (icke-restriktiva) respektive nödvändiga (restriktiva) relativsatser fungerar som efterställda attribut för huvudorden (substantiven). Vi koncentrerar oss på suffixet här för att få fram just denna semantiska skillnad:

(6) a. (17) *De fem barn/De fem barnen som fick räddas* är i åldrarna 12 till 20 år.

b. Kvalitet är ett nyckelord för tidningen och (80) *de omkring 400 personer som arbetar i företaget*.

Både den nödvändiga och icke-nödvändiga tolkningen tycks gå i (6a). I (6b) är det fråga om en nödvändig relativsats. Svaren fördelade sig på följande sätt:

TABELL 6 (Pluralt) NP med attribut/associativ-anaforisk/relativsats. Testitemen 17 och 80

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
de fem barn	13	15	87	15	15	100
de fem barnen	2	15	13			
de omkring 400 personer	12	15	80	12	15	80
de omkring 400 personerna	3	15	20	3	15	20

I (6a) är det bara två approbaturstuderanden som använder bestämt suffix som ett tecken för den nödvändiga tolkningen. Laudaturstuderandena prefererar artikellös form, dvs. den icke-nödvändiga tolkningen. Som sagt kan man godkänna endast obestämd form i (6b). Anmärkningsvärt är dock antalet fel här. Tendensen är densamma för båda testgrupperna: 20 procent av studerandena misslyckas med testexemplet i fråga. Man kan nog fråga sig om det nu gäller svårigheter på formell eller semantisk nivå, dvs. om studerandena egentligen förstår att det gäller en nödvändig relativsats i (6b) men använder felaktig form.

Vi skall fortsätta med attributiva (adjektiv) pluralformer av typen *en av de stora gossarna* - man refererar till *en* representant inom en grupp, dvs. en rad referenter med samma egenskaper. Denna kategori kan i och med sig behandlas som något icke-individuellt (jfr. klasstillhörighet nedan). Testexemplen ser ut så här:

- (7) a. Men just därför att den [vårlöken] är (42) *en av de allra tidigaste vårblommorna...* lägger vi märke till den och tycker om den.
- b. Svenska Dagbladet är (75) *en av de största svenska morgontidningarna...*

I (7a) och (7b) använder man endast bestämd form. Resultaten följer:

TABELL 7 Pluralt NP med attribut/associativ-anaforisk/typen *en av de*. Testitemen 42 och 75

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
en av de allra tidigaste						
vårblommorna	14	15	93	15	15	100
+en av de allra tidigaste						
vårblommor	1	15	7			
en av de största svenska						
morgontidningarna	15	15	100	15	15	100

Denna referenstyp vållar inga problem. Laudaturstuderandena kan denna referenstyp tom. 100-procentigt. Bara en approbaturstuderande misslyckas i (7a).

Till sist presenterar vi i någon mån formella fall som kan tolkas uttrycka specifik referens. För det första studerar vi några attributiva (adjektiv) s-genitiver i pluralis:

(8) a. Schibsted... är (82) *en av Nordens största mediekoncerner*.

b. Enligt (25) *kinesernas fleratusenåriga tradition* är färsk ingefära bra precis i början av en förkylning.

Referensramarna i (8a) är identiska med ramarna i (7a) och (7b). Man kan även omstrukturera genitiven: *en av Nordens största mediekoncerner* → *en av de största mediekoncernerna i Norden*. Vid artikelbruket måste man m m iaktta bortfallet av den bestämda slutartikeln. Resultaten ser ut så här:

TABELL 8 (Singulart/pluralt) NP/associativ-anaforisk med attribut/genitiv. Testitemen 82 och 25

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
en av Nordens största						
mediekoncerner	13	15	87	12	15	80
+en av Nordens största						
mediekoncernerna	2	15	13	2	15	13
+en av Nordens största						
mediekoncernern				1	15	7
kinesernas fleratusenåriga						
tradition	11	15	73	14	15	93
kineserernas fleratusenåriga						
tradition				1	15	7
+kineseres fleratusenåriga						
tradition	1	15	7			
+kinesers fleratusenåriga						
tradition	2	15	13			
+kinesernas fleratusenåriga						
traditionen	1	15	7			

Det föreligger inga stora skillnader mellan de två grupperna. Man kan dock notera att approbaturstuderandena lyckas bättre med (8a) medan i (8b) är vägen den motsatta.

För det andra har vi ett par exempel på substantiv med pronominella attribut: definitiva pronomen i (9a) och (9b), ett possessivt pronomen i (9c). Testexemplen ser ut så här:

- (9) a. (54) *Samma par* håller ihop år efter år.
 b. Honan lägger 3-7 ägg som (55) *bägge makarna* ruvar och de ha 2-3 kullar.
 c. Sedan dess har (59) *deras antal* minskat mycket.

I (9a) och (9c) är obestämd form obligatorisk. I (9b) förväntar man bestämd form; bara en informant accepterar obestämd form, vilket då inte uppfyller våra kriterier för korrekthet och kan i varje fall betraktas som ett mer markerat alternativ. Låt oss se på resultaten:

TABELL 9 (Singulart/pluralt) NP med attribut/associativ-anaforisk/pronomen. Testitemen 54, 55 och 59

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
samma par	15	15	100	15	15	100
bägge makarna	10	15	67	9	15	60
+bägge makar	4	15	27	6	15	40
+bägge makar?	1	15	7			
deras antal	14	15	93	13	15	87
+deras antalet	1	15	7	2	15	13

(9a) behärskas 100-procentigt av båda testgrupperna. Det kunde förväntas att referenten i (9b) delar åsikter: 27% procent av approbatur- och tom. 40% procent av laudaturstuderandena använder den obestämda pluralen *makar*. En approbaturstuderande har inte gjort någon anteckning här och blir diskvalificerad. Approbaturstuderandena lyckas även litet bättre i (9c).

Vi skall i det följande kortfattat behandla NP som innehåller ett substantivattribut. I (10a) utgörs huvudordet av ett attributivt (räkneord) substantiv, i (10b) och (10c) av ett egennamn:

- (10) a. De fem barn som fick räddas är i (18) *åldrarna 12 till 20 år*.
 b. Ingefäran kan användas till ytterligare två koppar enligt (34) *tidningen Hälsa*, som också rekommenderar...
 c. Nyligen köpte (81) *det norska medieföretaget Schibsted* Svenska Dagbladet.

I (10a) står det plurala substantivattributet i bestämd form. Samma regel gäller även de singulara exemplen i (10b) och (10c). En informant accepterar dock obestämd form *ett norskt medieföretag* i (10c), vilket vi underkänner. Svaren fördelade sig på följande sätt:

TABELL 10 (Singular/plural) NP utan attribut/med attribut/substantivattribut. Testitemen 18, 34, 81

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
åldrarna 12 till 20 år	7	15	47	8	15	53
+åldrar 12 till 20 år	8	15	53	7	15	47
tidningen Hälsa	13	15	87	15	15	100
+tidning Hälsa	2	15	13			
det norska						
medieföretaget Schibsted	9	15	60	13	15	87
den norska						
medieföretaget Schibsted	1	15	7			
+ett norskt						
medieföretag Schibsted	4	15	27	1	15	7
+ett norsk						
medieföretag Schibsted	1	15	7			
+ett norskt						
medieföretaget Schibsted				1	15	7

Många misslyckas i (10a). Tendensen är även densamma för båda grupperna. Vi måste dock medge att av någon orsak hade kännetecknet (pl.) fallit bort här. Vi tror och hoppas dock att ingen av testpersonerna uppfattar formen *åldrar* som singular. Grupperna lyckas bra med (10b), dvs. 87 procent av approbatur- och tom. 100 procent av laudaturstuderandena. I (10c) har substantivattributet modifierats med ett adjektivattribut. Laudaturstuderandena tycks behärska fallet relativt bra (87%). Approbaturstuderandena kan fallet 67-procentigt. En approbaturstuderande misslyckas med genuskongruensen (*den norska medieföretaget*) här. Vi accepterar dock detta fel och tror att det troligen gäller en lapsus här. Fyra approbaturstuderanden och en laudaturstuderande använder den åtminstone mer markerade formen *ett norskt medieföretag* här. Andra slags fel förekommer också: en laudaturstuderande kombinerar felaktigt obestämda och bestämda former (*ett norskt medieföretaget*). Detta svar underkänns.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att korrekthetsprocenterna hos båda testgrupperna vid specifik referens blir relativt höga. Man kan inte upptäcka några markanta skillnader mellan deiktisk och associativ-anaforisk referens. Studerar man associativ-anaforisk referens, kan man dock påstå att de uppkomna resultaten eventuellt påverkas av två fenomen. För det första kan testpersonen i några fall välja mellan specifik eller icke-specifik referens ((2) ovan). För det andra kan denne ha nytta av det nära avståndet mellan testitemen, dvs. omgivningen ((3) ovan). Låt oss dock se hurdana

problem testpersonerna eventuellt har. Vid associativ-anaforisk referens uppkommer det ett par problemfält: 1) felaktig icke-individuell tolkning (t.ex. **+Ingefära kan användas till ytterligare två koppar**) 2) kongruensfel (**+kokande vattnet, +bägge makar**) och 3) felaktig icke-restriktiv tolkning i en restriktiv relativsats (t.ex. **+Kvalitet är ett nyckelord för tidningen och de omkring 400 personerna som arbetar i företaget**). Testgrupperna har även några svårigheter med artikelbruket vid substantivattribut ((10) ovan), vilket vi anser vara något rent strukturellt.

Vi har tidigare konstaterat att de skillnader i medelvärde som kommer fram i t-testet inte är signifikanta ($P < 0.05$), dvs. de gäller bara i det studerade materialet och kan mao. inte generaliseras. Vi skall dock se hur det förhåller sig med referens till individer, närmare sagt bestämt med kategorin specifik referens:

TABELL 11 T-test. Referens till individer/specifik referens

Betyg	N	medel- värde	stand avvik	T-test	DF	sign (P=)
approbatur	15	23.7	2.7	-1.108	20	0.281
laudatur	15	24.6	1.3			

Vad man kan notera är att trots den minimala skillnaden i medelvärdet (23.7 vs. 24.6) har approbaturstuderandena större inre variation (2.7 vs. 1.3), dvs. det tycks finnas ett slags "extremister" inom gruppen, mycket duktiga och mycket dåliga studeranden (attributen som används är i hög grad relativa). Det kan konstateras att laudaturstuderandena når en mer stabil nivå här.

6.2.2 Icke-specifik referens

Som flerstädes påpekats är det talarens bedömning av mottagarens kännedom om innehållet som är ytterst viktig när man grubblar över valet av artikel. Talar man om icke-specifik referens är det oftast mottagaren som inte känner till referenten som talaren tar upp i samtalet (t.ex. *Jag pratade med en man i går*). Ibland kan det dock hända att mottagaren bes om bekräftelse för något för talaren icke-specifikt: Du har väl *en bil*, va?. Vid icke-specifik referens skall vi också börja med singulara nominalfraser utan attribut och sedan ta med några attributiva exempel. Sedan skall vi gå

in på plurala NP; först utan och sedan med attribut. Till sist skall vi behandla ett par exempel på icke-specifika icke-räkningsbara referenter och även ett par formella fall.

Som sagt börjar vi med singulara NP utan attribut:

- (11) a. En 45-årig kvinna dog, (2) *en brandman* brännskadades och fem barn och ungdomar fick räddas genom fönstret vid (6) *en lägenhetsbrand* i Degerfors natten till lördagen.
- b. (7) *Ett tidningsbud* såg hur det rök från lägenheten och slog larm...
- c. En passerande långtradarchaufför... hjälpte... till att få ut barnen och ungdomarna ur lägenheten via fönstret med hjälp av (14) *en stege*.

Den originala texten (text 1) börjar med satsen (10a). Referenterna (2) och (6) tas således upp för första gången. Man är alltså tvungen att använda obestämd form här. Satsen (11b) följer (11a) i originalet och tycks också innehålla ny information för lyssnaren/läsaren. En av informanterna föreslår dock att bestämd form kan också tänkas här. Man kan dock fråga sig under vilka omständigheter man egentligen kan uppfatta referenten som specifik, t.ex. om det finns bara *en* tidningsbud på orten på en gång och eventuellt vid den tidpunkten olyckan inträffades. Majoriteten av informanterna prefererar dock den icke-specifika tolkningen. I (11c) är informanterna eniga: alla använder obestämd form. Testresultat:

TABELL 12 Singulart NP utan attribut. Testitemen 2, 6, 7 och 14

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
en brandman	13	15	87	14	15	93
+brandman	2	15	13	1	15	7
en lägenhetsbrand	4	15	27	5	15	33
+lägenhetsbrand	3	15	20	1	15	7
+lägenhetsbranden	8	15	53	9	15	60
ett tidningsbud	11	15	73	8	15	53
en tidningsbud				3	15	20
+tidningsbudet	3	15	20	3	15	20
+tidningsbud	1	15	7			
+tidningsbuden				1	15	7
en stege	6	15	40	7	15	47
stegar	2	15	13			
+stegen	6	15	40	6	15	40
+stege	1	15	7			
+stegarna				2	15	13

I (11a) har vi två icke-specifika referenter. Det kan förväntas att kontexten hjälper testpersonerna vid speciesvalet men detta tycks inte vara fallet. Referenten (2) *en brandman*- där artikeln kan i och med sig tolkas som ett antal - våller inga problem men avsevärt många misslyckas med referenten (6) *en lägenhetsbrand* och tolkar den specifikt (53% av approbatur- och 60% av laudaturstuderandena). Vi undrar om dessa personer har tolkat rubriken *En dog och sex skadades när lägenhet brann* som ett slags introduktion för den aktuella referenten. I (11b) använder majoriteten av testpersonerna obestämd form. Det finns 3 belägg (20%) på bruket av bestämd form hos båda grupperna. En av informanterna använder bestämd form här.

En approbaturstuderande använder den bestämda pluralisformen i (7) *tidningsbuden* (11b). Som påståtts accepterar vi sådana avvikelser -testpersonerna bör använda pluralformer bara när det begärs - om de semantiskt kan tänkas i sammanhanget, dvs. referensgruppen blir densamma oberoende av numerus. Här går det dock inte. Referenten (14) i (11c) tycks också vara problematisk: bara 40 procent av approbatur- och 47 procent av laudaturstuderandena väljer det acceptabla alternativet *en stege*. 40 procent av båda grupperna använder bestämd form, vilket är felaktigt. Värt att notera är också de plurala formerna *stegar* (13% av approbaturstuderandena) och *stegarna* (13% av laudaturstuderandena). Detta beteende kan förklaras med transfer från finskan. Översätts (11c) till finskan väljer man det plurala "tikkaat" i stället för det lågfrekventa, singulara "tikas". Eftersom

man i och för sig kan välja mellan de indefinita uttrycksätten här - dvs. man kan tala om referenten antingen i singularis eller pluralis utan att ändra på innehållet på ett avgörande sätt - godkänner vi även det obestämda *stegar* i (11c).

Låt oss titta på plurala NP utan attribut. Testexemplen:

(12) a. De (19) *fick röskador* och fördes svårt chockade till sjukhuset.

b. Vårlöken växer ofta tätt tillsammans i stora mängder och den trivs nära (44) *gårdar* och (45) *hus*, gärna i (46) *gräsmattor*.

I (12a) har vi en plural NP av typen få+ substantiv i pluralis där det enligt Wikström (1977:60) har upptäckts tranfer från finskan, dvs. denna grupp tycks ha problem med hur tolka typets logiska verklighetsanknytning - specifikt eller icke-specifikt (t.ex. *Han fick tårar i ögonen* respektive 'Hänelle nousi kyneleet silmiin'). Tyvärr har vi bara ett exempel på få/ha+ substantiv i pluralis. I (12b) har vi tre exempel på icke-specifika referenter i samma kontext (jfr. även (22)). Resultaten:

TABELL 13 Pluralt NP utan attribut. Testitemen 19, 44, 45 och 46

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
fick röskador	15	15	100	15	15	100
gårdar	15	15	100	15	15	100
hus	15	15	100	14	15	93
+husen				1	15	7
gräsmattor	13	15	87	14	15	93
+gräsmattorna	2	15	13	1	15	7

Testpersonerna klarar av denna kategori bra. De finns få personer som hellre använder bestämd form i (12b). Vi undrar dock varför de kombinerar den obestämda pluralen *gårdar* med de bestämda pluralerna *husen* och *gräsmattorna* som eventuellt har tänkts referera till substantivet *gårdar*.

Nu fortsätter vi med attributiva (adjektiv) NP i singularis. Vårt test innehöll följande exempel:

- (13) a. (1) *En 45-årig kvinna* dog, en brandman brännskadades och fem barn och ungdomar fick räddas genom fönstret...
- b. (10) *En passerande långtradarchaufför* stannade till och hjälpte enligt polisen till att få ut barnen...
- c. (22) *Ett nytt gammalt medel* mot förkylning: ingefära.
- d. Vårlöken är (41) *en liten gulgrön blomma*, ungefär 10-15 cm hög.
- e. City är (64) *ett trevligt och smart magasin* som utkommer varje fredag.

Vid exemplen (13) kan man endast använda obestämda former eftersom kontexten är entydigt icke-specifik, dvs. det handlar om presentation. Här står referenten antingen som subjekt (13a, b och c) eller som objekt (13d och 13e). Låt oss se på resultaten:

TABELL 14 Singulart NP med attribut. Testitemen 1, 10, 22, 41, 64

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
en 45-årig kvinna	14	15	93	14	15	93
+en 45-åriga kvinna	1	15	7			
+45-årig kvinna?				1	15	7
en passerande						
långtradarchaufför	13	15	87	15	15	100
+den passerande						
långtradarchauffören	1	15	7			
+de passerande						
långtradarchaufförerna	1	15	7			
ett nytt gammalt medel	13	15	87	15	15	100
ett nyt gammalt medel				1	15	7
+ett nytt gammalt medlet	1	15	7			
en liten gulgrön blomma	15	15	100	14	15	93
+gulgrön blomma?	1	15	7			
ett trevligt och						
smart magasin	11	15	73	5	15	33
en trevlig och						
smart magasin	3	15	20	8	15	53
ett trevlig och						
smart magasin				2	15	13
+ett trevligt och						
smart magasinet	1	15	7			

I (13a) tycks alla testpersoner lyckas med valet av species, dvs. icke-specifik referens. En approbaturstuderande använder felaktigt bestämd form i attributdelen, vilket egentligen inte kan

tolkas som ett speciesproblem. Å andra sidan kan man fråga sig vilken referens denna person i själva verket är ute efter. Ytterligare kan man tänka på hur man skulle tolka sådana rent hypotetiska fel som *den 45-årig kvinna* eller *en 45-årig kvinnan* eller de i materialet förekommande felen *ett nytt gammalt medlet* (13c) och *ett trevligt och smart magasinet* (13e). Man kan konstatera att det inte alltid är så enkelt att göra någon absolut distinktion mellan form och betydelse.

I (13b) är tendensen identisk med (13a): grupperna har inga problem med exemplet i fråga. Två approbaturstuderanden tolkar dock referenten specifikt: *den passerande långtradarchauffören* i singularis och *de passerande långtradarchaufförerna* i pluralis. Det första singulara alternativet måste underkännas eftersom det faktiskt gäller här ny information, dvs. en referent som tas upp för första gången. Under inga omständigheter kan man acceptera pluralen eftersom referensen gäller *en* person i stället för många (jfr. referenten (15) i (4a) ovan). Detta fel är dock inte heller något egentligt speciesfel utan det finns faktiskt på numerusnivån. Alla laudaturstuderandena klarar av (13c) 100-procentigt. Som sagt använder en approbaturstuderande bestämd form hos själva substantivet: *ett nytt gammalt medlet*. Annars kan också denna grupp exemplet bra (93%).

Testpersonerna har alltså bara några enstaka fel bland de presenterade subjekten. Felen är få bland objekten också (13d och 13e). Som påståtts använder en approbaturstuderande den felaktiga konstruktionen *ett trevligt och smart magasinet* i (13e). Fast studerandena inte tycks ha några svårigheter med valet av species misslyckas relativt många med genuset (53%) eller genuskongruensen (13%) i detta exempel. Intressant nog förekommer dessa formella lapsusar (*en trevlig och smart magasin, ett trevlig och smart magasin*) endast bland laudaturstuderandena.

Vi har tidigare sett att testpersonerna har lyckats med icke-specifika, plurala NP utan attribut (12). Nu skall vi studera dessa NP med attributen *några* och *fem*:

- (14) a. ...enligt tidningen Hälsa, som också rekommenderar (35) *några nejlikor* eller en bit kanel i det kokande vattnet...
- b. En 45-årig kvinna dog, en brandman brännskadades och (3) *fem barn* och (4) *ungdomar* fick räddas genom fönstret...

Den enda tänkbara formen i exemplen (14) är obestämd form. Testpersonerna reagerar så här:

TABELL 15 Pluralt NP med attribut. Testitemen 35, 3 och 4

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
några nejlikor	15	15	100	15	15	100
fem barn	15	15	100	15	15	100
ungdomar	15	15	100	15	15	100

Approbatur- och laudaturstuderandena har inga problem med dessa attributiva pluraler. Eventuellt förknippar man attributen *några* lätt med icke-specifik referens eftersom den i sig själv är något inexakt och obestämt i betydelsen. (14b) rör sig om ett slags presentation, dvs. referenterna introduceras till lyssnaren/läsaren.

Vi skall fortsätta med ett par relativt inexakta attribut (*gott om, fylld av*) till:

(15) a. Förr när det fanns (56) *gott om hästar*, levde gråsparvarna till stor del på osmälta frön i hästspilling.

b. Varje dag förser vi våra läsare med en tidning (78) *fylld av nyheter*, näringsliv och kulturbevakning.

De formella begränsningarna är desamma som ovan. Resultaten:

TABELL 16 Pluralt NP med attribut/typen *gott om, fylld av*. Testitemen 56 och 78

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
gott om hästar	14	15	93	15	15	100
+gott om hästarna	1	15	7			
fylld av nyheter	15	15	100	15	15	100

Inte heller här finns det några problem med den icke-specifika tolkningen. Bara en approbaturstuderande använder det felaktiga *gott om hästarna*.

Nu lämnar vi de icke-specifika pluralerna och fortsätter med ett par icke-specifika icke-räkningsbara referenter. Här handlar det om ämnesnamn med bestämmingar som anger i någon grad inexakt myckenhet (*en sked, en bit*) och kan sålunda uppfattas som icke-specifika. Se här:

- (16) a. Tag bort de smakfulla ingefärskivorna, söta teet med (32) *en sked honung* om du vill och drick teet varmt i små klunkar.
 b. ...enligt tidningen Hälsa, som också rekommenderar några nejlikor eller (36) *en bit kanel* i det kokande vattnet...

Såsom vid icke-individuellt bruk av icke-räkningsbara substantiv (23) använder man här naken form. Testresultaten:

TABELL 17 Substantivattribut/icke-räkningsbara NP/partitiv referens. Testitemen 32 och 36

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
en sked honung	14	15	93	11	15	73
ett sked honung	1	15	7	3	15	20
+sked honung				1	15	7
en bit kanel	15	15	100	15	15	100

Båda grupperna lyckas relativt bra med dessa exempelfall. Det som väcker uppmärksamhet är de relativt många genusfelen (*ett sked honung*) i (16a), vilka dock godkänns. Vi tror att en del testpersoner tolkar artiklen som ett räkningsord ("yksi").

Till sist tar vi fram ett par exempel på formella fall inom icke-specifik referens:

- (17) a. (50) *Vilken liten småfågel* känner du bäst?
 b. (70) *Vilken god egenskap* kan man ytterligare ha!

I (17a) och (17b) har vi två exempel på NP av typen vilken+ adjektivattribut i obestämd form+ huvudord (substantiv) i obestämd form. En av våra informanter tycker att satsen (17b) är stilistiskt sett relativt klumpig men vi tror dock att den i varje fall kan användas som ett testexempel på dessa formella restriktioner som vi är intresserade av här. Resultaten ser ut så här:

TABELL 18 Singulart NP med attribut/pronomenet *vilken*. Testitemen 50 och 70

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
vilken liten småfågel	14	15	93	15	15	100
+vilken liten småfågeln	1	15	17			
vilken god egenskap	14	15	93	15	15	100
+vilken goda egenskaper	1	15	7			

Testpersonerna tycks behärska dessa formella regler som gäller denna konstruktion. Bara en approbaturstuderande har svårigheter med satserna (17).

Sammanfattningsvis kan man säga att korrekthetsprocenterna vid icke-specifik referens blir höga. Det finns inte några markanta skillnader mellan de två testgrupperna. Det som är anmärkningsvärt är att möjligheterna att välja mellan obestämd och bestämd form är ytterst få här. I och för sig finns det ett litet antal problematiska testitem där det förekommer 1) speciesfel (t.ex. *+En 45-årig kvinna dog, en brandman brännskadades... vid lägenhetsbranden i Degerfors*) 2) användning av pluralis när den inte begärs (t.ex. *+De passerande långtradarchaufförerna stannade till*) 3) genusfel (t.ex. *+City är en trevlig och smart magasin, +Söta teet med ett sked honung*) och 4) kongruensfel (t.ex. *+En 45-åriga kvinna dog*), som dock var sällsynta. Som kuriositet kan man notera finskans påverkan i ett singulart NP utan attribut. Det som ett par testpersoner gör är att använda den obestämda pluralen *stegar* (fi. 'tikkaat') i stället för det singulara *en stege*: *En passerande långtradarchaufför... hjälpte till att få ut barnen... med hjälp av stegar*. Vi godkänner detta beteende eftersom det inte förändrar referensramarna på ett avsevärt sätt.

Det ser ut som om skillnaderna mellan testgrupperna skulle vara relativt marginella hos icke-specifik referens. T-testresultat bekräftar detta antagande:

TABELL 19 T-test. Referens till individer/icke-specifik referens

Betyg	N	medel- värde	stand avvik	T-test	DF	sign (P=)
approbatur	15	19.9	1.4	-0.684	28	0.500
laudatur	15	20.3	1.2			

Om man jämför P-värdet (0.500) med det motsvarande värdet hos specifik referens (0.281) kan man påstå att skillnaden mellan testgrupperna, dvs. skillnader som uppkommer i vårt material, blir ännu mindre. Man kan dock lägga märke till att approbaturstuderandena tycks vara relativt sett mer eniga här – standardavvikelsen går ner till 1.4 – jämfört med det motsvarande värdet hos specifik referens (2.7). Standardavvikelsen är praktiskt taget densamma hos båda grupperna (1.4 vs. 1.2).

6.3 Icke-individuellt bruk av substantiv

Vid generell referens, det vill säga referens till en hel art eller klass, har det påståtts att vi inte kan använda draget specifik eller icke-specifik för att skilja mellan referens till en individuell medlem av en klass och referens till hela klassen. I stället för dessa drag bör man enligt Svartholm (1978:45-47) gå ut på att skilja mellan de olika uttrycksmöjligheterna i det icke-individuella. Skillnaden måste beskrivas som olika mental-logiska uppfattningar om olika klasser, vilket återspeglas även i det språkliga uttrycket.

Som tidigare påpekats finns det problem och obesvarade frågor på detta område, vilket leder oftast till att man ibland kan notera valfrihet mellan de olika uttrycksmöjligheterna. Ibland kan man dock peka ut en form som den enda acceptabla. Värt att notera är också att det finns många likheter mellan den referens som uttrycker klassmedlemskap och den som gäller för talaren icke-specifika referenter. Vi återgår till denna problematik i vår framställning. I det följande kommer vi behandla följande delområden: klasstillhörighet, icke-räkningsbara abstrakter och ämnesnamn och fraser. Låt oss börja med klasstillhörighet.

6.3.1 Klasstillhörighet

Det finns valfrihet mellan de olika uttryckssätten vid generell referens. Litet förenklat kan man säga att den obestämda varianten förekommer främst i satser som uttrycker hur något regelmässigt beter sig eller bör förhålla sig (18d). Uppfattas klassen som en avgränsad enhet väljer vi den bestämda artikeln (18a, b och c). Vi skall alltså börja med singulara exempel. Se här:

- (18) a. (40) *Vårlöken* är en liten gulgrön blomma, ungefär 10-15 cm hög.
 b. (43) *Vårlöken* växer ofta tätt tillsammans i stora mängder...

c. Det är ju (51) *gråsparven*.

d. Där känner de sig trygga om (61) *en sparvhök* skulle anfalla.

Alla informanter använder endast bestämd form i (18a), (18b) och (18c); det rör ju sig här om växten som en enhetlig klass. I (18d) uppfattar man referenten *en sparvhök* snarast som en typisk representant för klassen i fråga; på något sätt jämförs den även med andra medlemmarna i den. En av informanterna använder bestämd form även här (=fel). Resultaten:

TABELL 20 Singulart NP utan attribut. Testitemen 40, 43, 51 och 61

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
vårlöken (40)	6	15	40	7	15	47
vårlökan	1	15	7			
+en vårlök	3	15	20			
+vårlök(?)	4	15	27	7	15	47
+vårlök?	1	15	7	1	15	7
vårlöken (43)	9	15	60	14	15	93
vårlökan	1	15	7			
vårlökar	1	15	7			
+en vårlök	1	15	7			
+vårlök	3	15	20	1	15	7
gråsparven	8	15	53	10	15	67
+en gråsparv	4	15	27	3	15	20
+gråsparv	3	15	20	1	15	7
+ gråsparv?				1	15	7
en sparvhök	13	15	87	12	15	80
+sparvhöken	2	15	13	2	15	13
+sparvhökar(?)				1	15	7

Man kan notera att (18a) vållar problem för båda grupperna: bara 47 procent av approbatur- och laudaturstuderandena lyckas med exemplet. Det som väcker uppmärksamhet är det höga antalet svar där testpersonerna använder felaktigt den nakna formen *vårlök* (27 % av approbatur- och 47% av laudaturstuderandena). Man kan ju föreslå och förklara felet på ordbetydelsenivån, dvs. användningen av naken form som om morfemet *lök* (*lök*, *-en* fi. 'sipuli') skulle hänvisa till något icke-räkningsbart, närmare sagt till ett ämnesnamn. Tittar man resultaten i (18b), där korrekthetsprocenten blir väsentligt högre (67% av approbatur- och 93% av laudaturstuderandena), måste denna förklaring dock upphävas.

Vi tror dock att en del testpersoner tycker att det handlar om ett slag definition här. Som sagt känner vi igen definitioner genom verb som *kallas*, *benämns* och uttryck som *är beteckningen för*. De kan också uttryckas som en kopulasats. Dessa satstyper tar inte någon ställning till speciesfrågan utan det vi faktiskt får veta är att det råder identitet mellan båda nominalen i satsen (*vårlök, en liten gulgrön blomma, ungefär 10-15 cm hög*). Om det nu faktiskt gäller denna satstyp bör man kunna byta ut kopulan *vara* mot ett likhetstecken (*vårlök= en liten gulgrön blomma, ungefär 10-15 cm hög*) och även omkasta nominalen (*en liten gulgrön blomma, ungefär 10-15 cm hög= vårlök*). Inga informanter ger stöd åt denna tolkning.

Som sagt behärskar testpersonerna (18b) mycket bättre. En approbaturstuderande föreslår den obestämda pluralen *vårlökar* här: ***Vårlökar*** växer ofta tätt tillsammans i stora mängder...). Semantiskt kan man faktiskt godkänna detta alternativ. Det man måste dock komma ihåg är att pluralen inte bes här. Det är ju ett lämpligt sätt att undvika eventuella problem i valet mellan de singulara alternativen *en vårlök* och *vårlöken* - eventuellt även den nakna varianten - genom att ty sig till pluralen. Ett speciesfel är detta svar dock inte. (18c) vållar igen större problem: bara 53 procent av approbatur- och 67 procent av laudaturstuderandena lyckas med exemplet. Korrekthetsprocenten för (18d) blir mycket bättre: approbaturstuderandena kan bruket av obestämd form 87-procentigt, laudaturstuderandena 80-procentigt. Igen finns det en approbaturstuderande som använder den obestämda pluralen *sparvhökar* här: *Där känner de sig trygga om **sparvhökar** skulle anfalla*. Här tycks pluralen dock vara mindre lyckat. Sällan kan man tala om en svärm anfallande sparvhökar. I och för sig kan man fråga sig i vilket semantiskt bruk skulle man hänföra de plurala formerna *sparvhökar/ sparvhökarna* till - individuellt eller icke-individuellt (jfr. (22) nedan).

Det finns dock en grupp substantiv av typen *frisör, svensk* och *evangelisk-luthersk*, dvs. ord som betecknar mm. yrke, nationalitet eller religion, som beter sig litet annorlunda. De står vanligen i predikativ ställning. Låt oss nu se på fall där man refererar till en persons sociala roll såsom yrke (*nöjesreporter, reporter*). Här betraktar man alltså klassmedlemskapet som det sekundära och framhäver närmast den funktion eller roll i ett socialt system som referenten har. Se här:

(19) a. Svenska Dagbladet söker (62) *nöjesreporter/ en nöjesreporter* för vikariat...

b. Vi räknar med att du har några års erfarenhet som (74) *reporter*.

Här förväntar man sig den nakna formen. Det finns dock två informanter som accepterar även obestämd form i (19a). Resultaten ser ut så här:

TABELL 21 Singulart NP utan attribut/yrkesbeteckningar. Testitemen 62 och 74

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
nöjesreporter	5	15	33	4	15	27
en nöjesreporter	9	15	60	10	15	67
+nöjesreportrar	1	15	7			
+nöjesreportern				1	15	7
reporter	13	15	87	14	15	93
+reportern	2	15	13	1	15	7

I ögonen fallande är det höga antalet testpersoner (60% av approbatur- och 67% av laudaturstuderandena) som använder obestämd form i (19a). Vi föreslår att dessa personer behandlar referenten icke-specifikt (jfr. *Teatergruppen söker efter en kvinna till pjäsen*) oberoende av att det är den individuella tolkningen, dvs. typen nöjesreporter, som utan tvivel utgås ifrån här (jfr. även (18a) *?Vårlök är en liten gulgrön blomma, ungefär 10-15 cm hög*). Det plurala *nöjesreportrar* kan inte tänkas här eftersom enligt kontexten gäller det bara en person som söks efter. I (19b) kan man endast använda obestämd form. Detta exempel tycks vålla inga problem: 87 procent av approbatur- och 93 procent av laudaturstuderandena klarar av det. Vi tror tom. att det är lättare att tolka referenten individuellt i (19b) än i (19a). I (19b) är det faktiskt endast typen som framhävs, dvs. typen utan någon individuell divergens. Troligen nyttjar testpersonerna också de regler som styr artikelbruket vid liknande, icke-attributiva som-konstruktioner.

Som sagt är det inte klassmedlemskapet som framhävs ovan utan den funktion eller roll i ett socialt system som individen har. Funktionen måste dock vara etablerad, vilket inte är fallet i exemplen (20a och 20b nedan). Där anses klassmedlemskapet vara det primära. Nu skall vi således betrakta ett par exempel på en vanlig attributering av en medlem i den givna klassen (*allmänreporter, stilist*). Testexemplen:

(20) a. Ytterligare är du (68) *en driven allmänreporter* med egna idéer.

b. Du skall vara noggrann, allmänbildad och (69) *en god stilist*.

Här har man inga valmöjligheter: det enda acceptabla är obestämd form. Resultaten:

TABELL 22 Singulart NP med attribut/yrkesbeteckningar. Testitemen 68 och 69

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
en driven						
allmänreporter	12	15	80	12	15	80
+en driv						
allmänreporter	2	15	13	2	15	13
+driven						
allmänreporter	1	15	7	1	15	7
en god stilist	14	15	93	14	15	93
+en god stilisten	1	15	7			
+god stilist				1	15	7

I allmänhet behärskar testgrupperna exemplen bra, speciellt exemplet (20b). Det måste poängteras att i (20a) finns det tom. fyra personer som tillägger ett streck efter adjektivstammen *driv*. Det är dock problematiskt att tolka detta beteende eftersom teoretiskt sett kan man förvänta sig alla de tre adjektivändelserna här. Tolkar man dessa svar som korrekt, stiger dock korrekthetsprocenten.

Nu lämnar vi yrkesbeteckningarna och fortsätter med icke-individuella referenter som för det första uttrycker klasstillhörighet och för det andra har efterställda attribut. I och med sig kan man säga att klassmedlemmen karakteriseras med preciserande attribut. Testexemplen:

- (21) a. Svenska Dagbladet är en av de största svenska morgontidningarna med (76) *en upplaga på cirka 200 000 exemplar och cirka 500 000 läsare*.
- b. Varje dag förser vi våra läsare med (77) *en tidning fylld av nyheter, näringsliv och kulturbevakning*.

Korreleten bör stå i obestämd form. Alla informanter är eniga här. Så här reagerar testpersonerna:

TABELL 23 Singulart NP med attribut/efterställt attribut. Testitemen 76 och 77

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
en upplaga	7	15	47	8	15	53
+upplagan	7	15	47	6	15	40
+upplaga	1	15	7	1	15	7
en tidning	13	15	87	12	15	80
+tidningen	2	15	13	2	15	13
+tidningar				1	15	7

Referenten i (21a) tycks vara relativt problematisk för båda grupperna: bara 47 procent av approbatur- och 53 procent av laudaturstuderandena lyckas med den. Man kan fråga sig om en del testpersonerna uppfattar referenten specifikt, dvs. individuellt. Det kan ju hända att de associerar referenten med satssubjektet *Svenska Dagbladet*, vilket är dock felaktigt. I (21b) blir korrekthetsprocenten betydligt högre hos båda grupperna (87% för approbatur- och 80% för laudaturstuderandena).

Till sist skall vi övergå till några plurala referenter. Kortfattat kan man notera att med pluralen utan bestämd artikel refererar man till klasser som upplevs som oavgränsade (22a). Om man vill markera klassens gränser och avgränsa den mot andra klasser - här är klassen tillräckligt avgränsad för det - använder man den bestämda pluralen (22b och även 22c). Ibland kan man förstås välja mellan formerna beroende på hur man vill se på klassen i fråga (22d). Testexemplen:

- (22) a. Man ser ofta (49) *bin* söka honung just bland vårlök.
 b. För (47) *bina* är (48) *vårblommorna* välkomna.
 c. För när det fanns gott om hästar, levde (57) *gråsparvarna* till stor del på osmälta frön i hästspilling.
 d. (60) *Gråsparvar/ Gråsparvarna* älskar sitta och småtjatträ inne i häckar och rishögar.

Våra informanter tycker att endast i (22d) kan man ha diverse tolkningar och använda båda pluralformerna. Låt oss se hur det går till:

TABELL 24 Pluralt NP utan attribut. Testitemen 49, 47, 48, 57 och 60

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
bin	6	15	40	7	15	47
+bina	7	15	47	8	15	53
+binen	1	15	7			
+bin?	1	15	7			
bina	4	15	27	6	15	40
+bin	11	15	73	9	15	60
vårblommorna	13	15	87	14	15	93
+vårblommor	2	15	13	1	15	7
gråsparvarna	12	15	80	13	15	87
+gråsparvar	3	15	20	2	15	13
gråsparvar	1	15	7	2	15	13
gråsparvarna	14	15	93	13	15	87

Bara 40 procent av approbatur- och 47 procent av laudaturstuderandena använder obestämd form i (22a). Det är avsevärt många (53%) som felaktigt föreslår bestämd form här. Referensramarna är dock för svaga för att man kunde se på klassen som homogen klass. Referenten (47) i (22b) vållar också problem: bara 27 procent av approbatur- och 40 procent av laudaturstuderandena använder bestämd form här. Nu är klassuppfattningen dock relativt enhetlig; klassen *bi* jämförs med andra tänkbara klasser, t.ex. klassen *broms*. Man kan eventuellt reformulera satsen så här: *För bina är vårblommorna välkomna men bromsarna prefererar sommarbeten*. Testpersonerna lyckas betydligt bättre med referenten (48) i (22b). Korrekthetsprocenten blir 87 hos approbatur- och 93 hos laudaturstuderandena. Här är det faktiskt relativt enkelt att avgränsa den aktuella klassen *vårblomma* mot andra klasser (t.ex. *sommarblomma*).

Som tidigare påpekats måste man med preteriskt tempus tillägga ett lämpligt adverbial för att vidmakthålla det generella innebördet. Som vi ser står exempel (22c) i preteritum. Den refererade klassen *gråsparv* har också modifierats med tidsuttrycket *förr*. Studerandena lyckas bra med fallet - korrekthetsprocenterna stiger upp till 80 och 87 - och använder således den obligatoriska bestämda formen här. I (22d) kan man godkänna båda pluralformerna. Valet av formen beror på hur man betraktar referensgruppen i fråga. Det har påpekats att den obestämda pluralen refererar till klassen vars gränser kan sägas vara relativt vaga och som kan modifieras med *några* i distributiv

bemärkelse - i kontrast med den icke-specifika betydelsen *över huvud taget några*. Således gäller detta exempel inte om ett individuellt, icke-specifikt nominal jfr. (12).

Uppseendeväckande nog väljer bara en approbaturstuderande och två laudaturstuderanden det obestämda gråsparvar i (22d). Kanske undviker testpersonerna den just på grund av referensproblematiken ovan. Vi märker att 93 procent av approbatur- och 87 procent av laudaturstuderandena prefererar den bestämda varianten. Som sagt har talaren då en mer junktiv föreställning om referenterna i fråga. Man kan ytterligare tala om försvagad individuell betydelse (Thorell 1973:33) här, dvs. med bestämd form refererar man till en del av klassen *gråsparvar* utan att tala om specifika eller icke-specifika representanter inom den. Det gäller mao. om alla de gråsparvar som finns inom talarens i hög grad situationsbetingade referensramar som nu kan innefatta t.ex. alla de gråsparvar som påträffas i Sverige.

Sammanfattningsvis kan man säga att det finns valfrihet mellan de olika uttryckssätten (obestämd kontra bestämd form) vid denna kategori, mao. man kan betrakta klassmedlemmen ur olika synvinkel. Dessa val vållar problem både i de singulara och plurala exemplen (18 och 21), vilket vi tror i någon grad påverkar även korrekthetsprocenterna. Generellt sett lyckas testpersonerna bättre med NP som betecknar yrke (19 och 20). Även de attributiva NP behärskar de bra. Här stöter man igen på fall där testpersonen tillagt ett streck efter ordstammen: t.ex. *en driv allmänreporter* (20) i stället för *driven/drivet/drivna* (jfr. även *kokande vatt* (4b ovan). Testet innehöll två exempel på NP med efterställda attribut. I ett av dem tycks en del av informanterna ha svårigheter med valet av species (21a). Det föreligger inga relevanta skillnader mellan testgruppernas prestationer.

Även det statistiska testet visar det förutsagda – signifikanta skillnader kan man inte tala om i kategorin klasstillhörighet. Testgrupperna reagerar i stor utsträckning likadant på de aktuella itemen. P-värdet blir dock det lägsta hittills, vilket kommer fram i tabell 24:

TABELL 24 T-test. Icke-individuellt bruk av substantiv/klasstillhörighet

Betyg	N	medel- värde	stand avvik	T-test	DF	sign (P=)
approbatur	15	10.8	1.5	-1.170	28	0.252
laudatur	15	11.5	1.6			

Studerar man standardavvikelsen, kan man notera att testgrupperna har en likadan inre variation (1.5 vs. 1.6), mao. båda grupperna tycks ha någon allmän riktlinje – även en felaktig tankegång -enligt vilken testpersonen reagerar.

6.3.2 Icke-räkningsbara abstrakter och ämnesnamn

Nu lämnar vi den generella pluralen och delområdet klasstillhörighet och fortsätter med kategorin icke-räkningsbara abstrakter och ämnesnamn. Som tidigare antytt är den nakna formen det vanliga vid referens till ämnesnamn och till de icke-räkningsbara abstrakterna och kollektiverna. Oftast refererar man till en klass som har relativt vaga och obestämda gränser. Först tar vi fram NP utan attribut:

- (23) a. Ett nytt gammalt medel mot (23) *förkylning*: (24) *ingefära*.
- b. Enligt kinesernas fleratusenåriga tradition är färsk ingefära bra precis i början av (27) *en förkylning/ förkylningen*.
- c. Vi söker dig som har ett brinnande intresse för (71) *populärkultur*, och en passion för olika, synbarligen motstridliga ämnen: (72) *poesi* och (73) *mode*, konst och fotboll, fester och meditation, yta och djup.
- d. (79) *Kvalitet* är ett nyckelord för tidningen...

I (23a) har vi två exempel på artikellösa NP under kategorin ämnesnamn. Tidigare har det påståtts att med pluralen utan bestämd artikel refererar man till klasser som upplevs som oavgränsade (22a). Detsamma tycks även gälla den nakna formen vid referens till ämnen. Exempel (23b) kan man eventuellt välja mellan obestämd och bestämd form beroende på speciesvalet. Exemplet (23c) och (23d) innefattar fyra exempel på icke-räkningsbara abstrakter som också uttrycks i artikellös form. Vi får följande resultat:

TABELL 26 NP utan attribut. Testitemen 23, 24, 27, 71, 72, 73 och 79

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
förkylning	5	15	33	4	15	27
+förkylningen	9	15	60	9	15	60
+en förkylning	1	15	7			
+förkylning?				2	15	13
ingefära	11	15	73	10	15	67
+ingefäran	4	15	27	5	15	33
en förkylning	2	15	13			
förkylningen	12	15	80	15	15	100
+förkylning	1	15	7			
populärkultur	12	15	80	10	15	67
+populärkulturen	3	15	20	5	15	33
poesi	15	15	100	14	15	93
+poesin				1	15	7
mode	15	15	100	14	15	93
+modet				1	15	7
kvalitet	9	15	60	6	15	40
+kvaliteten	5	15	33	9	15	60
+kvalitetet	1	15	7			

Endast en tredjedel - 33 procent av approbatur- och 27 procent av laudaturstuderandena - av studerandena använder artikellös form i NP (23) i (23a). Den bör man dock använda här; exemplet har fraseologisk karaktär: mot förkylning 'vilustumista vastaan'. Testpersonerna lyckas betydligt bättre med frasen (24) i (23a): 73 procent för approbatur- och 67 procent för laudaturstuderandena. I (23b) kan man faktiskt ha olika tolkningar vad referensen beträffar. Testpersonerna tycks ha preferens för specifik referens här, dvs. 80 procent av approbatur- och tom. 100 procent av laudaturstuderandena tillägger bestämt suffix efter stammen. 13 procent av approbaturstuderandena tycks tolka exemplet icke-specifikt.

I (23c) har vi tre exempel på icke-räkningsbara abstrakter. Således skulle man vänta sig någon systematik i testpersonernas framställning. Det som faktiskt händer är att fraserna (72) och (73) korrelerar med varandra: alla approbaturstuderandena och 93 procent av laudaturstuderandena väljer rätt och använder artikellös form. I (70) använder 20 procent av approbatur- och tom 33 procent av laudaturstuderandena bestämd form. En av våra tre informanter godkänner detta alternativ men som flerstädes påståtts underkänns sådana fall. Exempel (23d) handlar om subjektet *kvalitet*. Majoriteten

(60%) av approbaturstuderandena väljer artikellös form här - de andra föreslår bestämd form, vilket dock inte går. Hos laudaturstuderandena blir korrekthetsprocenten ännu lägre - proportionen blir 2:3.

Vi går vidare till icke-räkningsbara abstrakter och ämnesnamn som modifierats med attribut. Testexemplen ser ut så här:

- (24) a. Enligt kinesernas fleratusenåriga tradition är (26) *färsk ingefära* bra precis i början av en förkylning.
- b. Läg 3-5 skivor (28) *rå ingefära* i en stor tekopp.
- c. Häll över 3 dl (29) *kokande vatten*, täck över med en fat och låt teet dra i 10-15 minuter.
- d. Svenska Dagbladet söker nöjesreporter... till SvD City som ser till att vi behåller initiativet i (63) *svensk nöjesjournalistik*.

I (24a) och (24b) har vi ämnesnamn med adjektivattribut. I exempel (24c) har vi att göra med ett attribut i presens particip. I (24d) har vi även en abstrakt med ett karakteriserande adjektivattribut. Vid dessa exempel utsätter man inte heller någon artikel fast en av våra informanter väljer det bestämda *den svenska nöjesjournalistiken* i (24d). Resultat:

TABELL 27 Attributiva NP. Testitemen 26, 28, 29 och 63

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
färsk ingefära	7	15	47	4	15	27
+den färska ingefäran	7	15	47	5	15	33
+en färsk ingefära	1	15	7	2	15	13
+färska ingefäran				1	15	7
+färsk ingefära?				3	15	20
rå ingefära	14	15	93	14	15	93
+den råa ingefäran	1	15	7	1	15	7
kokande vatten	14	15	93	12	15	80
+kokande vatt?	1	15	7	3	15	20
svensk						
nöjesjournalistik	2	15	13	1	15	7
+den svenska						
nöjesjournalistiken	10	15	67	12	15	80
+en svensk						
nöjesjournalistik	2	15	13	1	15	7
+den svensk						
nöjesjournalistik	1	15	7			
+svenska						
nöjesjournalistiken				1	15	7

Testpersonerna tycks ha problem med (24a): bara 47 procent av approbatur- och 27 procent av laudaturstuderandena reagerar rätt här. (Man måste nog notera att 20 procent av laudaturstuderandena inte ha antecknat någonting. Antagligen har de hänvisat till artikellös form. Detta beteende är ju problematiskt genom testet.) Anmärkningsvärt i detta exempel är väl det höga antalet specifika tolkningar (47% av approbatur- och 33% av laudaturstuderandena). Det gäller dock inte om anaforisk bestämdhet här fast själva ämnesnamnet presenteras tidigare i texten. Exemplet (24b) och (24c) klarar testpersonerna av betydligt bättre: korrekthetsprocenterna stiger upp till 93 hos approbaturstuderandena och till 93 (24b) och 80 (24c) hos laudaturstuderandena.

Det som dock väcker uppmärksamhet är det betydligt låga antal korrekta svar i (24d): 13 procent av approbatur- och 7 procent av laudaturstuderandena. Testpersonerna föredrar bestämd form här (67% av approbatur- och 80% av laudaturstuderandena), vilket alltså inte godkänns enligt våra kriterier. Man kan ju tänka sig att studerandena tolkar referenten som någonting relativt enhetlig, dvs. den har eventuellt fasta klassgränser i taluniverset.

Sammanfattningsvis kan man säga att med icke-räkningsbara abstrakter och ämnesnamn refererar man oftast till en klass som har i någon mån vaga och obestämda gränser. Det man prioriterar är den nakna formen, vilket allmänt sett tycks vara känt för båda testgrupperna. Både approbatur- och laudaturstuderandena behärskar denna kategori – vare sig det gäller attributiva eller icke-attributiva NP - relativt bra. Attributiva abstrakta NP utgör dock ett undantag. Här måste man dock medge att antalet exempelfall är för liten. Några långtgående slutsatser kan man inte dra. Man kan även konstatera att ett par icke-attributiva testitem visade sig vara problematiska: *+Ett nytt gammalt medel mot förkylningen: ingefära* (ämnesnamn), *+Kvaliteten är ett nyckelord för tidningen* (abstrakter). I det första exemplet har NP väl ett icke-individuellt, närmast fraseologiskt karaktär. I båda exemplen tycks testpersonerna ha valt specifik referens. Som sagt lyckas testgrupperna relativt bra även med ämnesnamn med attribut. En av dessa item vållar dock problem: *+Enligt kinesernas fleratusenåriga tradition är den förska ingefäran bra precis i början av en förkylning* (jfr. även det abstrakta exemplet i *Klasstillhörighet*: *+Vi [Svenska Dagbladet] behåller initiativet i den svenska nöjesjournalistiken*). Förklaringen tycks gå på samma vägar som i de icke-attributiva fallen. Här stöter man också på fall där testpersonen inte gör några anteckningar, vilket i någon grad analysarbetet.

Hos icke-räkningsbara abstrakter och ämnesnamn får man en statistiskt nästan signifikant skillnad mellan testgrupperna ($P=0.078$). Ytterligare kan man notera att approbaturstuderandena når ett större konsensus här (se tabell 27 nedan):

TABELL 28 T-test. Icke-individuellt bruk av substantiv/icke-räkningsbara abstrakter och ämnen

Betyg	N	medel- värde	stand avvik	T-test	DF	sign (P=)
approbatur	15	7.9	1.1	1.829	28	0.078
laudatur	15	7.0	1.6			

Intressant nog tycks approbaturstuderandena behärska denna kategori en aning bättre än laudaturstuderandena fast denna slutsats måste betraktas mycket försiktigt. För det första är skillnaden marginell och har inte någon statistisk signifikans. För det andra är antalet item relativt litet, vilket eventuellt ökar slumpens inverkan.

6.3.3 Fraser

Till slut skall vi ta fram fraser där artikellösheten också är det vanliga. Som sagt kan man för många fraser inte härleda betydelsen ur de enskilda orden. Vi skall börja med sådana lexikaliserade fall (25). Sedan kommer vi att behandla ett par prepositionsfraser (26). Ytterligare skall vi gå in på några exempel på fraser som består av två substantiv (27). Låt oss börja med lexfraserna:

(25) a. Ett tidningsbud såg hur det rök från lägenheten och (9) *slog larm* strax före halv tre på morgonen.

b. Du är genuint intresserad av nyheter, van att (65) *slita hund*, jobba i högt tempo och ta emot både ros och ris.

Båda exemplen uttrycks i artikellös form. Som påstås uttrycker lexfraserna en enhetlig handling: *slå larm* 'hälyttää', *slita hund* 'rehkiä, raataa'. Resultat:

TABELL 29 Verb plus substantiv. Testitemen 9 och 65

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
slog larm	7	15	47	4	15	27
+laromet	7	15	47	11	15	73
+larmen	1	15	7			
slita hund	9	15	60	6	15	40
+hunden	2	15	13	3	15	20
+en hund	3	15	20	1	15	7
+hundet				1	15	7
+hundar	1	15	7	4	15	27

Det första exemplet (25a) vållar problem: 47 procent av approbatur- och endast 27 procent av laudaturstuderandena tycks känna till uttrycket i fråga. Avsevärt många använder bestämt suffix här (47% av approbatur- och 73% av laudaturstuderandena). I (25b) blir resultatet litet bättre: 60 procent av approbatur- och 40 procent av laudaturstuderandena lyckas med testfrasen. I ögonenfallande är dock antalet olika alternativ i (25b). Testpersonerna föreslår både det obestämda *slita en hund* och det bestämda *slita hunden* (även *hundet*). 7 procent av approbatur- och 27 procent av laudaturstuderandena använder obestämd pluralis här (*slita hundar*), vilket kanske antyr att de inte vet att det gäller en lexfras här.

Prepositionsfraser kan konstrueras av ett, två eller fler substantiv eller av ett verb i en fast förbindelse. Nu gäller det kombinationen preposition+ substantiv. Ytterligare har vi ett adjektivattribut framför substantivet. Exemplet ser ut så här:

(26) a. Förr när det fanns gott om hästar, levde gråsparvarna (58) *till stor del* på osmälta frön i hästpilling.

b. Du är genuint intresserad av nyheter, van att slita hund, (66) *jobba i högt tempo* och ta emot både ros och ris.

Även här måste man uttrycka sig i artikellös form. En av informanterna tillägger obestämd artikel i (26a), vilket dock behandlas som ett felaktigt svar. Resultat:

TABELL 30 Prepositionsfraser. Testitemen 58 och 66

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
till stor del	2	15	13	8	15	53
+till stort del	1	15	7			
+en stor del	7	15	47	5	15	33
+den stora delen	1	15	7			
+stora delen	4	15	27	2	15	13
jobba i högt tempo						
tempo	5	15	33	6	15	40
jobba i hög tempo						
tempo	5	15	33	4	15	27
+ett högt tempo	5	15	33	2	15	13
+ett hög tempo				1	15	7
+en hög tempo				2	15	13

Laudaturstuderandena når bättre resultat i exempel (26a); korrekthetsprocenten hos approbaturstuderandena blir 20 och hos laudaturstuderandena 67. Även här tycks testpersonerna ha diverse uppfattningar om artikelbruket - både obestämd och bestämd form singularis uppträder i materialet. I (26b) förbättrar approbaturstuderandena sin prestation och korrekthetsprocenten blir densamma hos båda testgrupperna (67%). De felaktiga svaren inkluderar olika försök att yttra sig i

obestämd form. Det kan ytterligare påpekas att vi accepterar ett par genusfel bland svaren: ”*till stort del, jobba i hög tempo*”.

Som tidigare påstås består några fraser av två substantiv som tillsammans kan uttrycka motsatser, synonyma- eller samhöriga begrepp. Våra exempel gäller närmast motsatser:

- (27) a. Bilden visar att (52) *hanne/ hannen* och (53) *hona/ honan* inte är lika.
 b. Du är genuint intresserad av nyheter, van att slita hund, jobba i högt tempo och ta emot både (67) *ros och ris*.

I (27a) godkänns både artikellös och bestämd form. I originalet använder man artikellös form, vilket syftar på frasens fraseologiska karaktär. Majoriteten av informanterna tycker dock att bestämd form är också fullt tänkbar här. Använder man den tycks frasen få specifika kännetecken. Obestämd form utesluter vi här eftersom den föreslås av bara en informant. Det andra exemplet (27b) gäller otvivelaktigt en motsatsfras (*ros och ris* ‘ruusuja ja risuja’). Således kan man yttra sig endast i artikellös form i (27b). Även informanterna är eniga här. Resultat:

TABELL 31 Substantiv plus substantiv. Testitemen 52&53 och 67

	approbatur			laudatur		
	f	n	%	f	n	%
hanne och hona	2	15	13	4	15	27
hannen och honan	11	15	73	7	15	47
+en hona och						
en hanne	2	15	13	4	15	27
ros och ris	7	15	47	11	15	73
+rosor-ris	7	15	47	3	15	20
+rosorna-risen	1	15	7			
+ros och ris?				1	15	7

I (27a) får de båda tänkbara varianterna sina anhängare fast det bestämda alternativet visar sig vara betydligt mer frekvent: 13 vs. 73 procent hos approbatur- och 27 vs. 47 procent hos laudaturstuderandena. En del studeranden väljer även obestämd form här (13% av approbatur- och 27% av laudaturstuderandena). I (27b) når laudaturstuderandena bättre resultat. 73 procent av dem lyckas med frasen i fråga. Korrekthetsprocenten hos approbaturstuderandena blir 47 i (27b). Många

testpersoner föreslår pluralformer här (*rosor och ris, rosorna och ris, rosorna och risen*). Kanske beror detta på finskan. Som påståtts talar vi ju om referenterna i pluralis ('ruusuja ja risuja').

Sammanfattningsvis kan man konstatera att kategorin fraser innehåller lexikaliserade fall, prepositionsfraser och fraser som består av två substantiv. Studerar man lexikaliserade fall kan man notera att en del testpersoner eventuellt inte känner igen lexfraserna i fråga (*slå larm, slita hund*). Testpersonerna använder många olika variationer här, både singulara och plurala: t.ex. *+Ett tidningsbud såg hur det rök från lägenheten och slog larmet*, som eventuellt kan tolkas specifikt. De attributiva prepositionsfraserna *till stor del, jobba i högt tempo* tycks också dra till sig felaktiga svar. De vanligaste felen är obestämd artikel framför huvudordet: *+till en stor del*, vilket dock godkänns av en av våra informanter och användning av bestämda singulara former: *+till stora delen* (jfr. uttryck som *Röda korset, första gången*). I det senare exemplet lyckas testgrupperna lite bättre. Här accepterar vi fel, vilka är relativt frekventa, i genuskongruensen (*+jobba i hög tempo*). Även här tillägger en del studerande obestämd artikel framför huvudordet: *+jobba i ett högt tempo*. Bland dessa svar finns genus- och genuskongruensfel. Till sist studerar vi substantiv som fogas i hop med en samordnande konjunktion (*hanne och hona, ros och ris*). I det första exemplet är valfriheten stor, vilket otvivelaktigt påverkar resultatet. Frasen *ros och ris* vållar problem. Många studerande föreslår plurala former: t.ex. *+rosor och ris*. Vi föreslår att en del testpersoner stöder sig på finskan här (fi. 'ruusuja ja risuja').

Enligt t-testet kan man inte få fram någon verklig skillnad mellan de två testgrupperna. Laudaturstuderandena tycks dock även här nå en mer stabil nivå med testsvaren:

TABELL 32 T-test. Icke-individuellt bruk av substantiv/fraser

Betyg	N	medel- värde	stand avvik	T-test	DF	sign (P=)
approbatur	15	4.1	1.7	0.117	28	0.908
laudatur	15	4.1	1.4			

Som konstaterat finns det en liten fast mycket marginell skillnad i standardavvikelsen (1.7 vs 1.4). Någon verklig, reellt existerande skillnad mellan de två samplen kan man dock inte tala om: P-värdet stiger upp till 0.908, vilket är det högsta bland de fem huvudkategorierna.

DISKUSSION OCH SAMMANFATTNING

Syftet med vårt arbete har för det första varit att studera hur approbatur- och laudaturstuderandena vid institutionen för nordiska språk vid Jyväskylä universitet behärskar nominala dependenser, speciellt den semantiska kategorin *species* och för det andra om det har skett någon märkbar utveckling vid detta område. Vår hypotes har varit att laudaturstuderandena behärskar dessa dependenser bättre än approbaturstuderandena, vilket dock inte besannades. Trots detta har vi fått någon slags uppfattning om problematiken inom artikelbruket och nominala dependenser i de testades L2-svenska. I det följande ges en kort sammanfattning av avhandlingens centrala resultat. Vi kommer att sammanfatta dem även över kategorigränserna.

Allmänt sett är korrekthetsprocenterna relativt höga för kategorin Referens till individer (både specifik och icke-specifik referens). I samband med icke-individuellt bruk av substantiv lyckas testgrupperna bra med icke-räkningsbara abstrakter och ämnesnamn. Möjligheten att välja mellan specifik och icke-specifik tolkning hjälper testpersonerna. Detta gäller speciellt en del testitem vid specifik referens (1a). Ytterligare kan man ha nytta av omgivningen (1b), vilket även är fallet med ett antal item vid icke-specifik referens (1c):

- (1) a. Ett tidningsbud såg hur det rök från *en lägenhet/lägenheten...* NP8 i (2b)
- b. En passerande långtradarchaufför stannade till och hjälpte enligt polisen till att få ut *barnen* och *ungdomarna* via fönstret. NP12-13 i (3a)
- c. Vårlöken växer ofta tätt tillsammans i stora mängder och den trivs nära *gårdar* och *hus*, gärna i *gräsmattor*. NP44-46 i (12b)

I fall som (1a) är avgörande hur mottagaren, dvs. testpersonen tolkar referenten i fråga: antingen är referenten specifik för både talaren, dvs. skribenten och mottagaren (specifik referens) eller så är den specifik för talaren men icke-specifik för mottagaren (icke-specifik referens). Det som måste poängteras är att man vid testitemen hos icke-specifik referens oftast inte kan välja mellan specifik och icke-specifik tolkning, vilket höjer värdet av de höga korrekthetsprocenterna hos båda grupperna.

Även hos kategorin Icke-individuellt bruk av substantiv kan man upptäcka områden som testpersonerna behärskar bra. Som helhet lyckas de med kategorin Icke-räkningsbara abstrakter och ämnesnamn (2a-b). I kategorin Klasstillhörighet kan studerandena NP som betecknar yrke (2c-d):

- (2) a. Vi söker dig som har ett brinnande intresse för *populärkultur*, en passion för olika, synbarligen motstridliga ämnen: *poesi* och *mode*, konst och fotboll, fester och meditation, yta och djup. NP71-73 i (23c)
- b. Lägg 3-5 skivor *rå ingefära* i en stor tekopp. NP28 i (24b)
- c. Vi räknar med att du har några års erfarenhet som *reporter*. NP74 i (19b)
- d. Du skall vara noggrann, allmänbildad och *en god stilist*. NP69 i (20b)

Här presenteras både icke-attributiva och attributiva NP i de förutnämnda kategorierna. Lägg märke till det nära avståndet mellan testitemen i (2a). Omgivningen kan antas hjälpa valet av artikel här.

De uppkomna problemen tycks följa vissa tendenser. Vi har upptäckt fel som i stor utsträckning ligger på semantisk nivå. Vid specifik referens har vi bl.a. exempel på felaktiga icke-individuella tolkningar (3a). Ibland tolkas i hög grad icke-specifika, närmast presenterande item specifikt (3b). Vid det icke-individuella stöter vi på felaktiga specifika tolkningar (3c). Man kan även diskutera hurdana semantiska tankegångar det finns bakom det högfrekventa *+slå larmet* i stället för den korrekta lexfrasen *slå larm*:

- (3) a. *+Ingefära* kan användas till ytterligare två koppar. NP 33 i (2e)
- (3) b. *+En kvinna dog, en brandman brännskadades och fem barn och ungdomar fick räddas genom fönstret vid lägenhetsbranden i Degerfors natten till lördagen.* NP 6 i (11a)
- (3) c. *+Enligt kinesernas fleratusenåriga tradition är den färska ingefäran bra precis i början av en förkylning.* NP 26 i (24)
- (3) d. *+En tidningsbud såg hur det rök från lägenheten och slog larmet strax före halv tre på morgonen.* NP 9 i (25a)

I (3a) måste referenten tolkas specifikt, mao. det gäller en viss myckenhet (den ingefära som finns kvar) här. Testitemen i (3b) innehåller tematisk information och måste således tolkas icke-specifikt. I (3c) är referenten icke-individuellt (jfr. även (3a)). Det kan hända att en del testpersoner har ansett

att det finns någon slags underförstått komparation (den färska ingefäran vs. den torkade ingefäran) bakom yttrandet, vilket inte är fallet. I (3d) kan det tänkas att en del testpersoner har tolkat det aktuella icke-individuella, fraseologiska itemet specifikt, dvs. associativ-anaforskt.

Hur man avgränsar referensgruppen hör intimt ihop med valet av artikel. Ibland har man knappast några möjligheter att välja mellan obestämd och bestämd form, vilket alla testpersoner inte är medvetna om. Hos specifik referens gäller detta restriktiva relativsats (4a). Man måste också vara försiktig med de plurala ändelserna inom klasstillhörighet (4b-c). Vi upptäcker även fall där testpersonen använder plural form även om den inte krävs. Vi ger exempel på klasstillhörighet (4d) och icke-specifik referens (4e):

- (4) a. +Kvalitet är ett nyckelord för tidningen och *de omkring 400 personerna som arbetar i företaget*. NP17 i (6a)
- b. +Man ser ofta *bina* söka honung just bland vårlök. NP49 i (21a)
- c. +För *bin* är vårblommorna välkomna. NP47 i (21b)
- d. +Där känner de sig trygga om *sparvhökar* skulle anfalla. NP61 i (18d)
- e. +*Tidningsbuden* såg hur det rök från lägenheten och slog larm... NP7 i (11b)

I (4a) betraktas referenten restriktivt, dvs. referensgruppen modifieras med en restriktiv, i någon mån uteslutande relativsats. Det bestämda suffixet är felaktigt här. Studerar man exemplen (4b) och (4c) kan man konstatera att dessa studerande misslyckas med att tolka de aktuella referensramarna. I (4b) upplevs klassen *bi* relativt oavgränsad jämfört med (4b) där klassens gränser är tydligare och den kan betraktas mot andra klasser (t.ex. klassen *broms*). I (4b) använder man således obestämd form och i (4c) bestämd form. Som feltyper är exemplen (4d) och (4e) lågfrekventa. I (4d) förutsätter man den obestämda singulara formen *en sparvhök*. Ett mer markant fel presenteras i (4e) där testpersonen refererar till ett antal tidningsbud i stället för det i artikeln förekommande singulara *ett tidningsbud*.

Studerar man testmaterialet ur finskans synpunkt kan man konstatera att interferensen inte tycks spela en stor roll på detta semantiska område. Några enstaka fall kan man dock upptäcka: +*En passerande långtradarchaufför... hjälpte... till att få ut barnen... med hjälp av stegar* (fi. 'tikkaat'), +*Du är... van att... ta emot både rosor och ris* (fi. 'ruusuja ja risuja').

I stället för det semantiska kan vi upptäcka feltyper som vi tycker är bevis på närmast strukturella svårigheter. Som antytt har vi bredvid varje artikel givit en ordlista med alla de aktuella böjningsformerna hos de i testitemen förekommande substantiven/adjektiven för att undvika eventuella genusfel. Trots denna metod förekommer det genusfel i materialet. Vi presenterar exempel på NP utan (5a) och med attribut (5b). Det förekommer fel även på kongruensnivån. Antingen har man svårigheter med framförstående artikel och modifierande adjektiv (5d) eller så gränsar felet till själva modifikationen (5e):

- (5) a. +Vad som orsakat *brandet* är oklart. NP21 i (2c)
- b. +City är *en trevlig och smart magasin* som utkommer varje fredag. NP64 i (13e)
- c. +Du är genuint intresserad av nyheter, van att slita hund, *jobba i ett hög tempo* och ta emot både ros och ris. NP66 i (26b)
- d. +Nyligen köpte *ett norskt medieföretaget Schibsted* Svenska Dagbladet. NP81 i (10c)
- e. +*En 45-åriga kvinna* dog, en brandman brännskadades och fem barn och ungdomar fick räddas genom fönstret... NP1 i (13a)

I (5a) har en del studerande misslyckats med valet av genus. Felet tycks härstamma från det predikativa *oklart*, som i vårt tycke tolkas referera till själva itemet i stället för hela subjektet *vad som orsakat branden* (jfr. **Det är oklart vad som orsakat branden**). I feltyper som presenteras i (5b) tycks testpersonerna vara i hög grad systematiska, dvs. de attributiva elementerna böjs efter huvudordet i fråga. Som sagt stöter man på kongruensfel i (5d) och (5e). För det första har det i bestämd form stående huvudordet kombinerats med obestämd framförstående artikel och attribut i obestämd form (5d). För det andra har en del testpersoner misslyckats med adjektivböjningen. Vad som strävts efter är antingen de singulara *en 45-årig kvinna/den 45-åriga kvinnan* eller teoretiskt sett de plurala *45-åriga kvinnor/de 45-åriga kvinnorna*, av vilka de två sistnämnda i och för sig skulle vara ett bevis på kongruensfel på numerusnivån.

Vi har ovan diskuterat vilka fel som eventuellt kan accepteras om huvudvikten antyds ligga på det semantiska. Genusfel (ex (5a-b)) - även i attributiv omgivning - tycks inte vålla tolkningsmässiga problem i detta avseende. Sammansätter man osystematiskt obestämda och bestämda former (ex (5d-e)) leder det till ett underkänt svar. Som sagt tycks frasen *+en 45-åriga kvinna* lämna alla de fyra strukturellt sett normenliga möjligheterna öppna. På grund av detta anser vi att man inte kan

tolka vilken referens som menas med liknande reaktioner. I och med sig kan man fråga sig om det faktiskt är möjligt att sätta fasta gränser mellan det strukturella och det semantiska. I några fall känns det problematiskt att skilja på strukturella och semantiska förklaringar beträffande fel i artikelbruk i exempel som *+en 45-åriga kvinna*. Värt att notera är dock att de fel som presenteras i (5a-e) är i hög grad marginella. Vi stöter även på ett litet antal skrivfel i materialet (t.ex. *+fönstet*, *+kineserernas*). Dessa lapsusar har godkänts.

Vid några enstaka fall har vi givit de alternativa böjningsformerna hos det aktuella adjektivet/substantivet direkt efter testitemet. Detta gäller närmast fall där stammen kan få diverse suffix: t.ex. *driv/en*, *-et*, *-na*, *ett med/el*, *-let*, *-*, *-len*). En del studerande tillägger ett streck efter rena stammen (t.ex. *+en driv allmänreporter*). Dessa svar måste underkännas eftersom man inte kan tolka vilket alternativ som strävs efter. Vi upptäcker även fall där testpersonen inte gör några anteckningar, dvs. lämnar en del luckor tomma fast vi ber studerandena använda ett streck i dem om de inte vill tillägga någonting. Detta beteende är problematiskt speciellt i kategorin *Icke-räkningsbara abstrakter och ämnesnamn* (t.ex. *förkylning*, *rå ingefära*) där naken form är det vanliga. För logikens skull underkänner vi dessa svar fast detta i någon utsträckning påverkar resultatet i det förutnämnda kategorin. Även här kan vi dock påstå att sådana utelämnningar är relativt sällsynta.

De eventuella problemfälten har nu studerats över kategorigränserna. Man kan dock påpeka att det finns vissa problemområden även inom de fem huvudkategorierna. Av dessa kan man ta upp artikelbruket vid substantivattribut vid kategorin Specifik referens där både icke-attributiva och attributiva NP vållar problem hos båda testgrupperna. Generellt sett kan det sägas att regler som styr artikelbruket vid substantivattribut innehåller undantag (jfr. *tidningen Hälsa*, *hotell Wasa*), vilket kan antas påverka prestationen. Vi anser även att korrekthetsprocenterna hos kategorin Fraser i sin helhet blir uppseendeväckande låga. Här måste man dock poängtera att antalet item är relativt litet. Å ena sidan kan detta faktum antas påverka resultatet, mao. känner studerandena eventuellt inte igen det just i testet förekommande itemen. Å andra sidan föreslår vi att man vanligen lär in fraserna relativt självständigt, dvs. man blir medveten om dem och deras bruk steg för steg fast det finns generella riktlinjer - preferens för naken form - som styr valet av artikel.

Vi finskspråkiga svenskstuderande stöter på speciesproblematiken och nominala dependenser ständigt under studietiden. I synnerhet på grammatik- och översättningskurser kan man känna sig

förvirrad inför artikelbruket. Vid institutionen för nordiska språk vid Jyväskylä universitet inskränker sig undervisningen om species närmast till approbatornivån. Det måste dock påpekas att referenskategorierna dyker upp även på den motsvarande kursen på cum laude nivån. Översättningskurser bjuds på alla nivåer, dvs. approbatur, cum laude och laudatur. Speciesproblematiken utgör otivelaktigt en väsentlig del av undervisningen på översättningskurserna. I mångt och mycket stöter man på speciesfrågan och andra nominala dependenser i all språklig kommunikation som vi utsätts för. Det gäller att regelmässigt ge akt på ens eget språkbruk och ta ansvaret för det. Vi anser att lektorena kunde sporra studerandena till större autonomi redan i början av studierna. Vi studerande och blivande språklärare strävar dock efter en språkfärdighet som ligger nära L1-talarens och bör inte bara koncentrera oss på att samla studieveckor.

Nu kan man se på vilka frågor man eventuellt kan ställa på basis av det empiriska material som studerats i vårt arbete: hurdana frågor kommer det fram? har det skett någon utveckling under studieåren? hurdana krav ställer detta på språkundervisningen? osv. Vi har tidigare antytt att testet inte har någon statistisk signifikans, vilket ger oss två tolkningsmöjligheter: antingen hör testpersonerna till samma population eller så är vårt sampel för litet. Den första tolkningen skulle antyda att det inte har skett någon utveckling från approbatur- till laudatornivån, vilket dock enligt vårt tycke verkar osannolikt. På grund av detta föreslår vi att det aktuella samplet, dvs. femton approbatur- och laudaturstuderande är för inskränkt för att man skall kunna dra några slutgiltiga slutsatser. Således finns det behov för en mer omfattande undersökning på detta område.

Vi har diskuterat hurdana krav artikelbruket ställer på en språkstuderande. Å andra sidan kan man dock diskutera vad som krävs av svenskundervisningen. Vi har även påstått att studerandena själva bör ta ansvar för sin språkutveckling. Här måste man dock poängtera att det enligt vår mening inte överhuvudtaget finns tillgång till några uttömmande grammatikor som beskriver hela delområdet på ett vettigt sätt. Speciesfrågan har väl studerats mycket omfattande och under en lång tid men detta arbete har oftast tjänat språkvetare. Det som behövs är pedagogiskt inriktade grammatikor för blivande professionella språkbrukare. Reflekterar vi över våra egna erfarenheter beträffande närmast språkkunskaps- och grammatikundervisningen vid institutionen för nordiska språk vid Jyväskylä universitet kan vi påstå att undervisningsarrangemangen tjänar inläring, dvs. gruppstorleken är optimalt liten för individuell handledning. När det gäller undervisningsmetoder antar vi att

institutionen kommer att följa tidsandan och satsa på interaktiv inläring angående undervisningsmetoder.

LITTERATUR

- Allwood, J. & Andersson, L-G. 1976. Semantik. Institutionen för lingvistik, Göteborgs Universitet.
- Andersson, E. 1993. Grammatik från grunden. En koncentrerad svensk satslära. Hallgren och Fallgren Studieförlag AB, Uppsala.
- Axelsson, M. 1985. Species-struktur och inläring. I Axelsson M. & Viberg Å (red.): Inläring av species och lexikal struktur - en undersökning med instruktionstest. SUM-rapport 2, Institutionen för Lingvistik, Stockholms universitet, 93-125.
- Axelsson, M. 1994. Noun Phrase Development in Swedish As A Second Language. Centre for Research on Bilingualism, Stockholm University.
- Bailey, C-J. 1973. Variation And Linguistic Theory. Center For Applied Linguistics.
- Bloomfield, L. 1993. Language. Holt, Rinehart & Winston, New York.
- Bolander, M. 1988a. Nu jag hoppas inte så mycke. Om inversion och placering av negation och adverb i svenska som andraspråk. I Hyltenstam K. & Lindberg I. (red.): Första symposiet om svenska som andraspråk. Vol.1. Centrum för tvåspråkighetsforskning, Stockholm, 203-214.
- Bolander, M. 1988b. Is There Any Order? On Word Order in Swedish Learner Language. Journal of Multilingual and Multicultural Development Vol. 9. Nos 1&2, 97-113.
- Brown, R. 1973. A First Language: The Early Stages. George Allen & Unwin Ltd., London.
- Chesterman, A. 1991. On Definiteness. Cambridge University Press, Cambridge.
- Christophersen, P. 1939. The Articles: A Study of Their Theory and Use in English. Munksgaard, Copenhagen.
- Cook, V.J. 1988. Chomsky's Universal Grammar: An Introduction. Blackwell, Oxford.
- Cziko, G. A. 1986. Testing The Language Bioprogram Hypothesis: A Review of Children's Acquisition of Articles. Language 62, 878-898.
- Frege, G. 1892. Über Sinn und Bedeutung. Zeitschrift für Philosophie und Philosophische Kritik 100.
- Greenberg, J. H. 1966. Language Universals. Mouton & Co, The Hague.
- Hakulinen, A. & Karlsson, F. 1988. Nykysuomen lauseoppia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 350. Helsinki.

- Hansen, Aa. 1927. Bestemt og ubestemt substantiv. Bidrag til dansk substantivsyntaks. Arnold Busch, København.
- Hawkins, J. A. 1978. Definiteness and Indefiniteness. Croom Helm Linguistics Series. Billing & Sons Ltd., London.
- Hawkins, J. A. 1983. Word Order Universals. Academic Press, New York.
- Karlsson, F. 1976. Finskans struktur. Liber Läromedel, Lund.
- Kellerman, E. 1983. Now You See It, Now You Don't. I Gass S. & Selinker L. (red.): Language Transfer in Language Learning. Newbury House Publishers Inc., Massachusetts, 112-134.
- Källström, R. 1993. Kongruens i svenskan. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg.
- Latomaa, S. 1990. Om inläringen av species i vardagssituationer. Pro gradu-avhandling i nordisk filologi vid Tammerfors universitet.
- Laury, R. 1991. On The Development of The Definite Article *se* in Spoken Finnish. I Vilkuna M. & Anttila A. (red.): Språkvetenskapliga föreningens i Finlands årsbok 1991, Helsingin yliopisto, Yleisen kielitieteen laitos, 93-121.
- Linnarud, M. 1993. Språkforskning för språklärare. Studentlitteratur, Lund.
- Mc Donough, S.H. Psykologi och språkundervisning. Studentlitteratur, Lund.
- Nikula, H. 1986. Dependensgrammatik. Liber, Malmö.
- Noreen, A. 1904. Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning. Betydelselära. C.W.K. Gleerups förlag, Lund.
- Odlin, T. 1989. Language Transfer. Cambridge University Press, Cambridge.
- Perlmutter, D. M. 1970. On The Article in English. I Bierwisch M. & Heidolph K.E. (red.): Progress in Linguistics. Janua Linguarum, Series Maior 43. Mouton, Haag, 233-248.
- Perridon, H. 1989. Reference, Definiteness and The Noun Phrase in Swedish. Akademisch Proefschrift. Universiteit van Amsterdam.
- Pettersson, T. 1976. Bestämda och obestämda former. I Gårding E. (red.): Kontrastiv fonetik och syntax med svenska i centrum. Liber Läromedel, Lund, 119-142.
- Ringbom, H. 1976. What Differences Are There between Finns and Swedish-speaking Finns in Learning English? I Ringbom H. & Palmberg R. (red.): Errors Made by Finns and Swedish-speaking Finns in The Learning of English. AFTIL vol. 5, Publications of The Department of English, Åbo Akademi, 1-14.
- Schachter, J. 1983. A New Account of Language Transfer. I Gass S. & Selinker L. (red.): Language Transfer in Language Learning. Newbury House Publishers, Massachusetts, 98-111.

- Sjöholm, K. 1976. A Comparison of The Test Results in Grammar and Vocabulary between Finnish- and Swedish-speaking Applicants on English, 1974. I Ringbom H. & Palmberg R. (red.): Errors Made by Finns and Swedish-speaking Finns in The Learning of English. AFTIL vol. 5, Publications of The Department of English, Åbo Akademi, 54-137.
- Skinner, B.F. 1957. Verbal Behavior. Appleton-Century-Crofts, New York.
- Slobin, D. 1973. Cognitive Prerequisites for The Development of Grammar. I Fergusson C. & Slobin D. (red.): Studies of Child Language Development. Appleton-Century-Crofts, New York, 175-211.
- Sundman, M. 1994. Species i jämförande perspektiv: svenska och finska. I Holmberg A. & Larsson K. (utg.): Svenskans beskrivning 20. Lund University Press, Lund, 350-359.
- Svartholm, K. 1978. Svenskans artikelsystem. En genomgång av artikelbruket i vuxenspråket och en modell för analys av bruket i barnspråket. MINS nr 3. Stockholm.
- Teleman, U. 1969. Definita och indefinita attribut i nusvenskan. Studentlitteratur, Lund.
- Terner, E. 1922. Studier av räkneordet *en* och dess sekundära användningar, förnämligast i nusvenskan. Akademiska bokhandeln i distribution, Uppsala.
- Thorell, O. 1982. Svensk grammatik. Scandinavian University Books. Esselte Studium, Stockholm.
- Thorndike, E.L. 1931. Human Learning. The M.I.T. Press, Cambridge, Massachusetts.
- Vendler, Z. 1971. Singular terms. I Steinberg D.D. & Jakobovitz L.A. (red.): Semantics. An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology. University Press, Cambridge, 115-133.
- Whorf, B. 1956. Language, Thought, and Reality. The M.I.T. Press, Cambridge, Massachusetts.
- Viberg, Å. 1987. Vägen till ett nytt språk. 1. Natur och Kultur, Stockholm.
- Wikström, K. 1977. Speciesproblemet i nusvenskt språkbruk I-II. Skrifter utgivna av institutionen för nordisk filologi vid Tammerfors universitet, Nr 1, Tammerfors.
- Wildmark, G. 1966. Är färsk sill god eller gott? Språkvård 2/1966, 3-6. Tidskrift utgiven av Nämnden för svensk språkvård.
- Wijk-Andersson, E. 1993. Bestämmdhetsmarkering och bestämdhetsgivning. I Holmberg A. & Larsson K. (utg.): Svenskans beskrivning 20. Lund University Press, Lund, 380-387.

BILAGA: De i testet förekommande texterna

Svenska Dagbladet 17/01/99

Text 1: En dog och sex skadades
när lägenhet brann

Degerfors: (1)___ 45-årig___ kvinna___ dog, (2)___ brandman___ brännskadades och (3)___ fem barn___ (pl) och (4)___ ungdomar___ (pl) fick räddas genom (5)___ fönst___ vid (6)___ lägenhetsbrand___ i Degerfors natten till lördagen.

(7)___ tidningsbud___ såg hur det rök från (8)___ lägenhet___ och (9)___ slog larm___ strax före halv tre på morgonen. (10)___ passerande långtradarchaufför___ stannade till och hjälpte enligt (11)___ polis___ till att få ut (12)___ barn___ (pl) och (13)___ ungdomar___ (pl) ur lägenheten via fönstret med hjälp av (14)___ stege___ . Polisen vill tacka (15)___ pliktmedvet___ chaufför___ och (16)___ yrkeskunnig___ brannmän___ (pl).

(17)___ De fem barn___ som fick räddas är i (18)___ åldrar___ 12 till 20 år. De (19)___ fick rökskador___ (pl) och fördes svårt chockade till (20)___ sjukhus___ . Vad som orsakat (21)___ brand___ är oklart.

Svenska Dagbladet 17/01/99

Text 2: Ingefära bra mot snuvan

(22)___ ny___ gammal___ (ett medel/medlet/medel/medlen) mot (23)___ förkylning___ : (24)___ ingefära___ . Enligt (25)___ kineser___ s flertusenårig___ tradition___ är (26)___ färsk___ ingefära___ bra precis i början av (27)___ förkylning___ . Lägg 3-5 skivor (28)___ rå___ ingefära___ i en stor tekopp. Håll över 3 dl (29)___ kokande vatt___ , täck över med ett fat och låt (30)___ te___ dra i 10-15 minuter. Tag bort (31)___ smakfull___ ingefärskivor___ (pl), söta teet med (32)___ sked___ honung___ om du vill och drick teet varmt i små klunkar. (33)___ Ingefära___ kan användas till ytterligare två koppar enligt (34)___ tidning___ Hälsa, som också rekommenderar (35)___ några nejlikor___ (pl) eller (36)___ bit___ kanel___ i (37)___ kokande vatt___ , inte för förkylningen men för smakens skull.

Astrids Naturböcker: Blommor

Text 3: Vårlök

Vårlök (*Gagea lutea*). "Lutea" betyder "gul". (38) ___ Sol___ skiner och (39) natur___ vaknar till en ny vår. (40) ___ Vårlök___ är (41) ___ _____(liten/litet/lilla/små) gulgrön___ blomma___, ungefär 10-15 cm hög. Den ser inte så märkvärdig ut. Men just därför att den är (42) en av ___ allra tidigast___ vårblommor___(pl) - den kommer i april och maj - lägger vi särskilt märke till den och tycker om den. (43) ___ Vårlök___ växer ofta tätt tillsammans i stora mängder och den trivs nära (44) gårdar___ och (45) hus___, gärna i (46) gräsmattor___. För (47) bin___(pl) är (48) vårblommor___(pl) välkomna. Man ser ofta (49) bin___(pl) söka honung just bland vårlök.

Astrids Naturböcker: Fåglar

Text 4: Gråsparv

Gråsparv (*Passer domesticus*). "Domesticus" betyder lever vid hus". (50) Vilken _____(liten/litet/lilla/små) småfågel___ känner du bäst? Det är ju (51)___ gråsparv___. Den är vanlig vid bebyggelse i hela Sverige. Bilden visar att (52) ___ hanne___ och (53) ___ hona___ inte är lika. (I förgrunden en hona). Boet byggs under tegelpannor, i trädhål och holkar. (54) Samma par___ håller ihop år efter år. Honan lägger 3-7 ägg som (55) bägge makar___(pl) ruvar och de har 2-3 kullar. Födan består av säd, frön, bär, även insekter. Förr när det fanns (56) gott om hästar___(pl), levde (57) gråsparvar___(pl) (58) till ___ stor___ del___ på osmälta frön i hästspilling. Sedan dess har (59) deras antal___ minskat mycket. (60) Gråsparvar___(pl) älskar att sitta och småtjattra inne i häckar och rishögar. Där känner de sig trygga om (61) ___ sparvhök___ skulle anfalla.

Svenska Dagbladet 17/01/99

Text 5: Svenska Dagbladet söker

Svenska Dagbladet söker (62) ___ nöjesreporter___ för vikariat, under perioden januari t o m augusti 1999, till SvD City som ser till att vi behåller initiativet i (63) ___ svensk___ nöjesjournalistik___.

City är (64) ___ trevlig___ och smart___ magasin___ som utkommer varje fredag.

Du är genuint intresserad av nyheter, van att (65) slita ___ hund___, (66) jobba i ___ hög___ tempo___ och ta emot både (67) ___ ros___ och ___ ris___ . Ytterligare är du (68) ___ driv___ allmänreporter___ med egna ideér. Du skall vara nogrann, allmänbildad och (69) ___ _____(god/gott/goda) stilist___ . (70) Vilken _____(god/gott/goda) egenskap___ kan man ytterligare ha!

Vi söker dig som har ett brinnande intresse för (71) ___ populärkultur___, och en passion för olika, synbarligen motstridliga ämnen: (72) ___ poesi___ och (73) ___ mode___, konst och fotboll, fester och meditation, yta och djup.

Vi räknar med att du har några års erfarenhet som (74) ___ reporter___.

Svenska Dagbladet är (75) en av ___ störst___ svensk___ morgontidningar___(pl) med (76) ___ upplaga___ på cirka 200 000 exemplar och ca 500 000 läsare.

Varje dag förser vi våra läsare med (77) ___ tidning___ (78) fylld av nyheter___(pl), näringsliv och kulturbevakning. Svenska Dagbladet är även opinionsbildare. (79) Kvalitet___ är ett nyckelord för tidningen och (80) de omkring 400 personer___ som arbetar i företaget.

Nyligen köpte (81) ___ norsk___ medieföretag___ Schibsted Svenska Dagbladet. Schibsted har en omsättning på ca 7 miljarder kronor och är (82) en av Nordens störst___ mediekoncerner___.